

H. G.

Prøve af Danske Ord og Talemaader,
af det Engel-Saxiske Sprog forklarede.

Til et Lands Historier og Antiquiteter hører u-omgængeligen dets Sprogs Kundskab, ey allene for at kunde forstaae de Skrifter, som dertil hører, men endogsaa til at kunde dømmie om dets Folkes og Jndbyggeres Herkomst, eller dets Slegtskab med andre Nationer. Sagen er i sig selv klar, og saa almindeligen tilstaaet, at det maatte regnes mig til en Daarlighed, ja til en Feyl af den Respect som jeg er skyldig til saa viis og opliust en Forsamling, som denne, hvis jeg foretog mig at bevise den med end det ringeste Argument. Thi det var jo, som om een vilde komme frem og holde en lang Tale om, at man fik at have Glas og Rikkerter, til at observere Stjerner med. Saa er og enhver bevidst, hvorledes fremmede Nationer, de Tydske, de Franske, de Italiæner, og andre, have i Proportion, som deres Historier ere bleven opliuste, forøget den Videnskab om deres Sprogges Bestaaffenhed: saaledes at naar man ligner, hvad end og de lærdeste Mænd for et par hundrede Aar og mere har skrevet derom, med hvad som nu i vor Tiid er bragt for Liuset, er der Forffel paa, som paa Nat og Dag. Om vore Danske vil jeg saa meget mindre tale, som det er mig ikkun maadelig bevidst, i hvad det maae være andre, hvorvidt nogen deriblant kand have bragt det med vort Tungemaal's Efterforskning. Vel veed jeg, at siden nogle lærde Islændere have, besynderlig fra D. Oluf Worms Tiid af, og maaskee noget tilforne, ført os paa de Tanker, at det maatte uskreibarligen være hos dem og i deres gamle Norske og Island'ske Bers og Historier, vi maatte søge vores allerældste Dansk, saa er dette bleven en Thesis og en saa fastsatt Meening hos de Fleeste, at man ikke har bekymret sig om at gaae videre. Haver der end fundet sig nogle, der har taget dem den Møye, at eftergrand'ske Oprindelsen til bemeldte Sprog, forstaae til det gamle Norske, (eller som de Norske

og Islændere selv kalder det, det Danske Tungemaal,) da er det skeet, med at søge det i Hebraisken, saasom alle Tungemaal's Moder. Men hvortit dette har kundet lykkes, og hvad der fornuftigen er at domme om saadant Arbeide, behøves ikke, [at jeg denne gang mere omrører.

Jeg for min ringe Deel vil ikke negte, at, siden jeg aldrig har kundet troe andet, end jo de tre Nordiske Kongeriger og deres saavidt adskilte Lande, Provincker og Der, have, endskiont med eet og det samme Sprog, dog stedse været adskilte i Dialecter; Og at, endskiont det Islandske kom i gamle Tider vore Forfædre meget lettere for, end det af os nu om Dage forstaaes, saa var dog det Danske Sprog og det Norske eller Islandske ingenlunde eet og det samme. En Dansk og en Islænder eller Norsk Mand forstode hinanden i de Dage, saaledes som nu en Ober-Saxer og en Hollænder. Vi veed, i hvad Tid Are Frode, vi veed, naar Snorre Sturleson har levet: vi veed og, at baade før, udi og efter de samme Tider have adskillige Islændere opholdt sig her i Danmark, ved Kongernes Hoffer, og vundet Ære og Indest med deres Digter: Altfaa haver man forstaaet hinanden med langt mindre Besværlighed, end nu om Dage. Men at vi her udi Danmark have derfor havt den samme Mund-Årt, eller talt den samme Dialect, som Islænderne, følger slet ikke deraf, mere end at Polsk og Russisk skulde og derfor være eet, fordi begge disse lader sig til Nød forstaae indbyrdes. Prøven har man ey langt at lede efter: Den ligger os tilrede i de gamle Skaanske, Sællandske og Jydske Lov-Bøger: Iblant hvilke Christen-Ketten, saaledes som Hadorph har ladet den trykke, bærer Merke af det ældste Document, som jeg veed mig at have læst i Dansk. Saa kand man vel og beraabe sig paa en Deel Nomina propria locorum hos Adamum Bremensem, hvilke lyder langt ligere efter det som Landene og Derne endnu kaldes, end hvad de samme heder i Islænderne deres Skrifter. Ingen mene sig at vilde finde nogen Trost i ældere Tider, som for Exempel i Kong Regner Lodbrogs Bise, den hand siges at have slunget til Afseeed udi Orme-Hullet. Jeg for min Deel skulde lige saa let kunde troe, at Prometheus, Hercules og Ajax havde selv digtet de Taler, hvilke Æschylus og Sophocles legger dem i Munden, som at tænke Kong
Regner

Regner til dette Poete-Spind, der visseligen er af en 2 à 300 Aars yngre Tid, og har havt en artig og sinderig Islænder til Opfindere.

Men imidlertid ere de gamle Islændere allerstørste Ære værd, og vi har Aarsage at prise deres Ihukommelse, for det meget de have skrevet i deres Sprog, og hvad som deres Efterkommere deraf har bevaret til vore Tider. Hermed har de vundet den Roes, at være, foruden Historiens Oplysning, ogsaa almindelige Sprogmeistere for den hele Norden. Men eftersom Iet ingen Islandsk Digt findes, der kand med sikkere Argumenter bevises at være ældre, end imod Enden af det ottende Seculo, og intet er bleven skrevet og i Pennen forfattet i bemeldte Sprog, førend det IIte Seculum, (jeg taler om hvad der kand bevises, vist) saa kand Iet sluttes, hvor fornøveligt det maatte være, hvis man havde nogen ydermere Efterretning om vort Sprogs Tilstand i de ældre Tider, nemlig førend Islændernes Digter eller Skrifter tager deres Begyndelse. Men til slig Efterretning finder man virkeligen en stor Hielp, større end mange skulde tænke, i et Sprog, som hvad Skrifter og Bøger angaaer, haver en temmelig Tidts Fortrin for det Islandske; jeg mener det gamle Engel-Saxiske. Hvilket Sprog til deels vore gamle Forfædre fra Synder-Jylland, til deels deres Naboer Saxerne, som man siden har kaldet Holster, bragte over med sig til Britannien, og siden efter, da de havde vedtaget Christendommen, udbredede det i deres mangfoldige Skrifter. Udaf disse Skrifter er visselig en utallig Hob gaaen til Grunde, men dog et got Antal til overs, som af de Engelske Bibliothekers Catalogis Manuscriptorum endnu kand kiendes. Saa mange ere imidlertid ved Trykken udfomne, og i alle Folkes Hænder, at de skaffer en overmaade Nytte for dem som ville studere med Flid det Danske Sprog, ikke at tale om vore Naboer, de Tydske. Haver nu disse, i særdeleshed Schilter, Scherz og Wachter, (en at melde om Francisco Junio og Stiernhielm,) med saa stor Arbeide og Flittighed betient sig deraf, i deres Glossariis, til at illustrere en stor Mangfoldighed af Tydske Ord; hvorføre giøre vi Danske da ey det samme; efterdi det gaaer os visseligen lige saa nær an, som dennem?

Dette er da, hvad jeg har villet give mig den Frihed at fremsætte, efterat jeg havde besluttet denne gang at syldestgjøre min Pligt, med en liden Prøve af nogle Danske Ord og Tale-Maader, som man almindeligen enten ikke ret forstaaer, eller ey veed at gjøre Siæl og Rede for, uden ved Hielp af det Engel-Saxiske. De ere samlede af en meget større Hob, liggende tilfskaaren og tilrede i de Excerptis, som jeg for en Tiidlang haver gjort, da jeg igiennemgik de Engel-Saxiske Kongers Love, Hicckesii Thesaurum, Spelmans, Somners, Bensons og Dr. Wilkins Glossaria, endeel og af de Bibeiske Bøger, samt af Bedæ Kirke-Historie, hvis Oversættelse er den store Kong Ælfreds eget Arbeide. Jeg har med Flid seet til, at udi nærværende min Prøve er ikke noget sluppen ind, med mit Vidende, som de Tydske, og i særdeleshed Wachter har udi sit Arbeide, (i det ringeste har jeg ey trefset derpaa ved Eftersøgning,) saa at ingen skal kunde sige, at jeg haver laant det af ham. De Fleeste der iblant finder mand ligeledes Lius og Oprindelse til hos de Islandiske; naar man dog først haver beviist, at deres Brug har været hos de ældgamle Saxer og Jyder, længe førend de ere komne i noget Islandsk Skrift at staae.

1. *Ånd*, Spiritus, it. Anima, Vita. ex. gr. min Siæl og Ånd. Saa længe der er Liv og Ånde i mig. Ut Spiritus og Anima ogsaa i Engel-Saxiske Skrifter kaldes *And*, det beviser Hicckesius in *Grammat. Anglo-Saxon. & Moeso-Gothica*, pag. 118. saa og at der hos Skotske Poeter bruges *And* og *End* i samme Bemærkelse. Paa Islandsk hedder det *Ande*, hvoraf er *Andas*, at døe, at opgive Ånden: *Andlat*, mors, animæ amissio. I det gamle Gothiske, h. e. in Codice argenteo, er *Ahma* Spiritus, *Ama* veibs, den Hellig Ånd.

2. *Årle*, tilig, om Morgen tilig, eller i Dagningen. Dette Ord maatte vi snart kunde glemme hos os, (saa ubrugeligt er det i Kiøbenhavn) hvis det ikke stod i Bibelen, ex. gr. i Passions-Historien. I Jylland høres det dog hver Dag, hvor der siges, *I morgen Årle*, crastino mane. I Engel-Saxisk er det vocab. *Aar*, mane; Item *Æride*, og *Æring*, diluculum; | *Arlice*, (adverbium,) i Morgen *aarle*; *Ærleoht*, diluculo, q. d. Morgenliust. I Islandsk en

Islandskan har vi ligeledes den Radicem *Ar*, mane, diluculum, principium diei; *Arla*, tilig; *Arla-dags*, Tilig paa Dagen. Og deraf kommer det Ord *Narvaagen*, bemærkende i sær den, som vogner op i Dagingen og staaer tilig op; isl. *Arvatr*, in Speculo Regali. Udi Glossis Lipsianis (nemlig dem, som Justus Lipsius i den bekiendte Epistel til Henr. Schottum har meddeelt,) er *Adro*, diluculo. Endeligen i Evangelii Gothicis læser man *Air*, i stæden for prius, ante, *filu air this Dags*, meget før Dag; og dertil hører de Tydskes *Äher*, *Erste*.

3. *Wdru*, sobrius. Engel-Saxerne har kaldet sobrium *Gedreoh*. De have endogsaa brugt den samme metaphora deri, som Latinerne i *Sobrius*, saa at adverbium *Gedrohlice*, er prudenter, caute.

4. *Wrinde*, negotium. Det samme betyder *Erende* hos Islænderne: og *Eriwdislaus*, negotio vel sine suo frustratus, med usorrettet *Sag*: *Arna* (verbum) at bestille et *Wrinde*, negotium expedire, it. At mægle, umage sig for nogen, intercedere; i *sinni Arnan*, i sin Forbøn til Gud (citantibus Verelio & Gudmundo Andreæ,) Men i de ældere *Tider* stunes det Ord *Wrinde* at have været significatu strictiore, og alleneft sagt om *Bud*, *Budskab*, eller *Sendebuds Forretning*, som det lader sig kiende af Ordets Brug. Thi Engel-Saxerne har det stædse saaledes. Hos dennem er *Ar*, Nuncius, et *Bud*. Deraf kommer *Ærend*, Nuncium: *Ærend-Boc*, en *Skrivelse*, et *Bref*. *Ærend-Saca*, Legatus; og saa heder Apostolus udi *Ælfrici Glossario* pag. 69. hvor jeg mener at *Ærend-raca*, som der staaer i Exemplaret er en *Trykfeil*, pro, *Ærend-saca*. *Ærendian*, annunciare, intercedere. I *Cod. argenteo* har man ligeledes *Airuns*, nuncios, Luc. IX. 52. og *Stiernhielm* vidner, at i *Helsingeland* kalder man Kongens *Bud*, *Konungs-Ara*. I *Dawiesii Lexico Cambro-Britann*, heder *Herod*, nuncius.

5. *Wvi*, bruges, som en interjectio averfandi, detestandi, dehortandi tanquam rem turpem & erubescendam. Man holder for, at dette Ord, saavel som flere Interjectiones i *Sproggene*, er selvgiort, og at *Mødre* og *Ammer* haver først skaffet det i Brug. Men herimod

kand erindres, at i Engel-Saxiske heder *Ædrit*, probrum, dedecus, en slem Gierning. Og at dette er gammel Tydsk, beviser Glossæ Lipsianæ, hvor ogsaa *Ædrit* er probrum. *Ædritan* (verbum Anglo-Sax.) impropere, at forekaste een noget slem; *Ædritod* (particip. pass.) irrisus; *Ævisnyffe*, dedecus, impudentia. I en gammel haandskreven Postill, skreven udi Skaanskt Dialect, midt udi Sec. XV. staaer om Sara Raguels Dotter i Tobia 3de Cap. hvis syv Mænd den onde Aand havde dræbt: *Of then tidh hun ævittes for them, tha sagde he hum ij sinæ Bønæ til vor Herræ &c. 3:* da hun blev bespottet derfor. Og i det Evang: da Iesus traadde i Skibet, staaer, at hand avite sine Disciple, at de havde Litlæ Troe. I Evang. paa Kære-Søndag: *Hvilken af edher forma retvisliche avitæ mech at hafve giort nogræ Synd? Heraf siges og, en bidende og avidende Samvittighed, h. e. se ipsam accusans & condemnans.* Item udi Psalmen.

6. *Åved*, betyder i vor Danske Tale, det samme, som *urigtig*, *galen*, ikke vel forvaret i Hovedet. Ex. gr. *Hand løber Åved om*. Dette er jo gandske *aved* og *bagvendt*. De fleste mene, at slige Talemaader ere metaphorske, og at den egentlige Bemærkelse er, naar *Åved* siges om Klædebon, og er da det samme som *vrangt*, nemlig naar den urette Side vendes ud. Thi her i Staden siger man: Dette er den vrange Side; Men i Jylland: Dette er *Åved-Siden*. Men monne det ikke være tvertimod? Nemlig, at Sensus er proprius, naar Ordet *Åved* bruges om Mennisker, og translatus, naar det siges om Klæder? Thi udi Engel-Saxiskan er *Aved* infanus; *Aveden* og *Avedden*, infaniens; *Avedan*, infanire, apostatare, debacchari. Det skulde, efter al Anseelse og udvortes Rimelighed, være af samme Oprindelse, som det Svenske *Åfwita*, og *Åfwitning*, quasi af med sit *Vid*, vidløs. Men om denne Etymologie til *Åved* kand dog meget tvivles, og intet Studium er i saa Naade mere bedrageligt, end det Etymologiske. Thi naar jeg finder i Engel-Saxiskan, at end ogsaa Verbum simplex *Wedan*, er infanire, furere, æstuare; saa maade jeg slutte, at *a in aved* er ikke particula privativa, men intensiva. Og naar *Aved* nu saaledes har betydet i vort gamle Sprog, saa siges jo endnu proprie, *hand løber*

løber aved om; og improprie ac translate om Klæder: Dette er Aved-Siden; hvilket og mange kalder den galne Side.

7. *Bælde*, er et gammelt Dansk Ord, som jeg erindrer mig at have grublet paa i min Ungdom, da jeg fandt i vore Psalme-Bøger og Gradualer det Latinske Responsorium, *Regnum mundi & omnem Ornatum seculi*, saaledes satt i Dansk: Verdens Velde, med sit *Belde*, haver jeg forsinnaet med alle. Nu skulde jeg meget tvivle paa, at *Belde* betyder *Ornatum*, (scil. quia *Bold* est pulcher, ornatus,) men at det allene er parret til *Velde* for *Nimets Skjold*; siden jeg har lærdt, at i Engel-Sarisk er *Belde*, *audacia*; *Beald*, *audax*; *Bealdlice*, *audacter*; item at Ordet var hos de æld gamle *Gother*, i selvsamme Bemærkelse: og at een af deres Kongelige Stammer havde deraf sit Navn. Thi saaledes siger *Jornandes* om *Alarico* c. 29. *Baltharum ex genere origo mirifica, qui dudum ob audaciam virtutis Baltha, i. e. audax nomen inter suos acceperat.* I *Rabani Mauri Glossis* er *Fiducia* fortolket *Paldi*, (thi denne Glossator har meest allevegne P. for B.) *Paldliho*, *fiducialiter*. I *Rhythmo de S. Annone* v. 817. *Daz niman ni solti gebaldin:*: at ingen skulde torde vove, eller fordriste sig. I de Svenske Lov-Bøger *Balldr*, *elatus*, *potens*. Og dertil hører visseligen vores gamle Ord *Bælde*, som og ikke ilde passer sig til Verden og hendes Hoffart.

8. En *Blegne* har maastke i sin ældste Bemærkelse været en Pest-Byld. Thi jeg finder *Blegene* i Engel-Sarikken, med den Interpretation, *Anthrax*; af *Blacan*, *nigrescere*. Siden kommer ogsaa *Blegene* for, simpliciter pro *pustula*; hvilket heder ellers *Blæde*, paa Islandsk *Bladra*; Item, paa Engel-Sarisk *Blaco* og *Blachta*, *vitiligo*; nemlig af *blacian*, *albescere*, *palescere*; *blace*, *pallor*: paa Dansk *Bleg*.

9. *Blid* er paa Islandsk *Blidur*; og *Blida* er *benevolentia*, *blandities*; *Blidmali*, *affabilitas*. Paa Dansk sige vi *Mild* og *Blid*. I Engel-Sarisk er *Bleade* og *Blide*, *lætus*; *Blidelic*, *lætè*, *hilariter*; *Blidnyffe* *exultatio*, *gaudium*; *Blissian*, *gaudere*. I *Evangelii Gothicis* betyder *Bleiths*, *harmhiertig*, og *Gableithian*, at forbarme sig

over. Luc. 6, v. 36. *Vairthad bleithjandans, swa swa jah Attia izvara bleiths ist.* Hos Wachter har jeg ikke fundet finde *Blid*, da det alligevel er et saa gammelt Tysk Ord; og *Bliden* findes ofte hos Otfridum, pro gaudere, lætari; it. *Blid*, hilaris; *Blidu*, gaudium; *Blidliche lonan*, rigeligen belønne, compensare largiter.

10. *Bonde*; Dette Ord tages og forstaaes paa adskillige Maader. Thi 1.) er det *Colonus*, rusticus, og heder i Engel-Saxisk *Buend*, som particip. act. af *Buan*, seu *Bugan*, colere; *Buenda-leas*, incultus. 2.) Er og i Engel-Saxisten *Bonda* eller *Banda*, maritus; hvoraf i bemeldte Sprog, saavel som hos os i Danfken, haves *Husbonde*: Abraham var Saras *Husbonde*. Iblant Kong Knud den Stores Love staaer §. 70. "Vbicunque maritus habitaverit" absque lite & absque controversia, habitet quoque uxor ejus absque "lite." Dette heder i Engelsen: *Ther se Bonda sat uncryd and unbecreasod, sitte ther Wif &c.* Og i den Latinske Oversættelse, som Brompton i sin Krønike har indført, lyder samme Ord saaledes: *Vbi Bonda manserit sine compellatione & querela, maneat uxor ejus.* Dette har og været beholden saaledes her i vore Lande, i en lang Tiid, snart til det XVIIde Seculum. Thi udi et Brev eller Testamente, giort af Frue Ingeborg Holgers Dotter Jes Giordtzens Efterleveriske Anno 1497. staaer: For min Siæls Bestandelse, og min kære Bonde, Børn og Forældre. &c. Item, i et Svensk Brev, af Frue Mæretha Claus Dotter, de Anno 1451. kalder hun sin Dotters Mand: *Min Dotters Bonde*. Saaledes ogsaa i den Norske Lov, her og der, ex. gr. Arve-Balkens Cap. 13. &c. 3.) Er *Bonde* enhver Paterfamilias i Landet, saasom naar der staaer: *Bonden er Boens Værge*. Og almindeligen i Lovens Artikler: *Tager nogen Bondens Hest, Koe &c.* Og i saa Maade skriver Christen Ostersen retteligen: "Bed det Ord *Bonde* kand forstaaes i "Almindelighed, efter Lovene, cujuscunque ordinis homo, som udi "Landet boer, og nyder Landets Beskærmelse, samt derimod er pligtig "at staae til rette efter Loven." Det i den Skaanske Lov-Bog saa ofte forekommende Tylter *Æth Odolbondå*, verterer Andreas Sunonis, *Bondonum duodecim juramentum*. Af Westgötha-Laghen citerer

citerer Loccenius dette: Biscop skal Bonde-Sun wara; h. e. en ærlig Dannemands Søn, Herreimands eller andens. Og Eannignup, som, efter Suenonis Aggonis Beretning, forestod Danmarkes Rige, i den første Kong Knuds Minorennitet, siges af bemeldte Historico at have været en *Bonda Sialandensis*. Mere om dette Ord er vel usornødent.

II. *Bord*, som bør regnes iblant de allerældste Ord, baade i og uden for Danmark, efterdi det end ogsaa høves i det Cambriske og Aremoriske Sprog, har og ligeledes være Engel-Saxisk, og betydet alt det samme in Dialecto Anglo-Saxonum, som endnu hos os i Dansk. Thi I. er det *Mensa*; Og deraf siger Spelmannus, at de Bønder, som laae til Kongens, eller en anden Herres Bord, kaldtes *Bordarii*; og at saadant et Gods kaldtes *Bordland*; ligesom det ogsaa i Norge hedde *Bordhold*, hvilket Jens Bialke forklarer i sit *Indice Terminorum Juris*. Du Cange, og de nye Forbedrere af hans *Glossario*, citerer en Mængde passages af gamle Skrifter og Documenter til de Ord *Borda*, *Bordi*, *Bordarii*, *Borderia*, *Bordagium* &c. som siunes dog ikke alle at kunde vedtomme den Originem & significatum af *Mensa*. II. er *Bord*, asser, tabula; en Fiel, Døle. Hvoraf kommer *Bord-waca*, *paries*, *laquear*. *Bordlode*, *servitium quibusdam usufructuariis impositum*, quo asseres vel tabulas sectiles de sylva in curtem Domini deferre tenerentur; à vet. Saxonico *Borde*, tabula, asser, & *lode*, onus, sarcina. Saaledes skriver Somnerus i sit *Glossario ad X. Anglicanae historiae Scriptores*. Til denne Bemærkelse hører ogsaa *Skibs-Borde*, og de *Talemaader*, at gaae om *Borde*, være fra *Borde*, have inden *Borde* med sig. Item det i Franke og Engelske medii ævi scriptoribus forekommende Ord *Borda*, *domus*, *ædes*, *tugurium*; unde etiam *Bordile* & *Bordellum*, som først betydede *tugurium*, og siden *locum minus honestum*, som bekiendt er. I Cod. argenteo er ogsaa *Bawrd*, asser, tabula; og *Fotubawrd*, *Fodskammel*, et Bret til at sætte Fodderne paa. III. Heder *Bord* i Engel-Saxisk, saavelsom i Dansk og Tydsk, *margo*, *extremitas*: Om hvilken Signification kand læses hos Wachterum; og end videre i Du Canges *Glossario novæ edit*. Der til hører og nogle nye Engelske Ord, *Border*, (nom. subst.) og *Border*, (verbum,) *Bordering*, *Borderer*, &c. Til Modena i Italien kaldes

kaldes visse Vielfter i deres Huus-Bygning *Bordonale*: hvilket *Muratorius* i sit *Catalogo Vocum Italicarum*, (som staaer bag i hans *Antiquitatum mediæ Ævi, Tomo 2do*) beretter saaledes, under det Ord *Brullo*: "Mutiensis ad-huc vocabulum retinent *Bordonale*, quo denotant Trabes, quibus domorum tecta, tum superiora, tum interiora sustentantur. A *Bordone* efformatum *Bordone*, inde *Bordonale*."

12. *Dey*, og *Deyner*. Begge Ord finder man i *Engel-Saxifken*: Hvor *Dah* heder *Massa farinacea: Thavian*, deplere: Og *Thænian*, madefacere. Udi de *Glossis Florentinis*, som *Eccard* har udgivet bag i sin *Frankiske Historie*, findes, *Pasta*, *Teig: Fermentum, Theisma*.

13. At *Dølle*, eller, som vi nu om Dage skriver, at dølgge, *celare*, *occultare*, blev i gamle Dage skrevet at *Dyllie*, og *occultatio* kaldtes *Dyl*: som erfares af de gamle Lov-Bøger, hvor samme Ord meget ofte kommer fore. Ligesom det ogsaa skrives i *Islandfken*, *dylia*, hvoraf er *participium pass. duldr*, paa Dansk *dult*, og *fordult*. Til dette Verbum og dets *Cognata* og *Derivata* finde en god Deel gandske overeensstemmende i *Engel-Saxifken*, saaledes at de ere af een og samme Aard. *Diglian*, *occultere*; *Dygle*, *Dyhle*, *Digle*, *it. Diglice*, *occultus*; *Deohle*. *idem Diolu*, *arcana*; *Digel-writer*, *Secretarius*; *Digelnesse*, *occultatio*; *Bedigelan*, *abscondere*; *Fordilgian*, *delere*, *obruere*, og flere. Saa heder ogsaa *Dilgian*, *delere*; Hvilket kommer overeens med den Bemærkning, som Verbum *Dylie* haver i vore ældste Love, naar der staaer: Om nogen sigtes for nogen sliG Gierning, hand bøde tre Mark, eller *Dylie* med *Tylter Kød*; *it. hand Dylie med Jern*, eller med *Næfnd*. Thi da er *Dylie*, *inficiari & diffiterifactum*, vel *crimine se purgare*. Jeg har fundet, at i det gamle *Cambriske* heder *Diléu* (verbum trisyllabum) og *dielwi*, *delere*, *loco movere*. Det Tydske verbum *Tilgen* er og uidentvil dertil hørende.

14. At *Dræbe*, hvoraf *Drab* og *Drabsmand* kommer, skrives med *p.* i den *Slaanske Lov-Bog*, ligesom i *Islandsk*, hvor man ogsaa haver *Drap* og *Drapsmadur*. Iblant *Odins Navne* i *Eda* er *Drepswarpur*, *lethaliter feriens* eller *jaciens*. *Hickesius* anfører, af *Paraphraste*

Paraphraſte Biblico Anglo-Sax. et Exempel paa Drepe i bemeldte Sprog, nemlig det Compositum *Death-drepe*, violenta mors, occisio.

15. Egger, tilskynder. Ligeledes i Engel-Saxisk er *Eggian*, concitare. Og i Jslandsk er *Eggia*, det ſelvsamme, nemlig af *Egg*, acies; ſom heder i det Cambriske Sprog *Awch*.

16. Em, vapor: bliver i Jylland udtalt, ſom *Jem*. I det gamle Engel-Sax. heder det *Ædm*, og *ædmian*, er exæſtuare. Rimeligen har det fælles Oprindelse med det Grækiſke *ἀτμός* og *ἀτμος*. I Jslandsk er det *Eime* og *Eimur*. See Eddæ P. 2. in *Ellds-Heite*.

17. Ettlending, er et Noſk Vocabulum, og bemærker een ſom er antagen i Sønns Sted og liuſt i Kuld og Rion, *Filius adoptivus*; Saa at naar der ſtaaer hos Plautum (in *Pænulo*) *Demarcho ipſe fuit adoptaticius*, heder det i god Noſk, hand var *Demarchi Ettlending*. Maatte vi ikke gierne ynſke os ſaadanne Ord, til at forbedre vort Sprog med, hvilket en formaaer at exprimere denne Ting, uden med en vitloſtig Phraſe? At og de Noſke haver Verbum dertil, at *Ettlede*, adoptare, forſtaaer ſig ſelv. Der haves i den Noſke Lov, (jeg mener den gamle,) et heelt Capitel, hvorledes man etledes til Arv, (Arve-Balkens Cap. 8.) det begynder ſaaledes: *En Mand maae vel etlede hvem ham got ſiunes, og gjøre den til ſin Arving &c.* Utter: *Ettlede* ſkal tage al den Arv, ſom kand tilfalde den, ſom hannem etledet haver, til evig Tiid. &c. Til ſidſt: Liuſe ſkal man ſin *Ettlede* hver tiende Aar, til ſaa længe at hand tager Arven, efter den hannem etledet. Saa ere og alle ſamme Ord udi Jslandſken, ſom kand ſees (ikke i Gudmundi *Andreae* eller *Verelii Lexicis*, men) i den Jslandſke *Nucleo Latinitatis* paa *Adoptare* og dets *Derivatis*. Et er i Engel-Saxiſken *domus*, hiem: Men i gammel Danſk og Noſk, *Genus*, *Stirps*; hvoraf er det Jslandſke *Ættar-tala*, genealogia. I den Noſke Lov har man deraf *Etlege*: *Odels Balkens* Cap. I. *Sørſt* kaldes den *Jord Odels Jord*, ſom har ligget under eet *Etlege* i 30. Vintere, eller længere.

Den maae ingen Lov søge fra den *Æt*, som den i saa lang *Hævd* haver havt. Saa findes og *Ætte-Grene* i samme *Norske Lov*, pro peculiari stirpis alicujus ramo s. stemmate: saasom deres *Kongelige Høyheder*, *Kron-Prinsen* og hans *Gemahlinde*, ere af een *Ætt*, men af tvende *Ætte-Grene*. Ligesaa hos de *Svenske Ætte-Ovistar*; *Ætte-Balken*, *Ættlinger*, *confangvinei*; *Ætting*, *generatio*, af *ætten generare*. Utsammen af det gamle *Ætta*, og *Atin*, *pater*, i *Evangg. Gothicis Atta*. *Ætt* har vi endeligen beholdet i vores *Dansk*, indtil denne *Dag*, og svinger i vore *Psalmer*: *Di er' din Ærv og Ætt*. Hvi har vi da ikke ogsaa giort *derivata* deraf, som de *Norske* og *Svenske*?

18. *Faae*, *pauci*, er et meget gammelt Ord, og findes i en hver gammel *Dialect* af *Indstien*. *Cod. Argenteus Matth. IX. Høsten* er stor, men *Arbejderne faae*; der heder det *favai*, og mange flere *Steder*. Nogle mene, at deraf skulde komme *fattig*, *fattugr*, *qu. fav-athugr*, som *aatter* eller *haver lidet*. I *Tatiani Harmonia*: *Den Bey* er trang, og der ere *faae*, som finde den: *Inti fohe sint thie then findent*. I *Engel-Sax. Fea* og *Feawa*, ligeledes *Matth. VII. 14. Feawa synd the thone Weg finden*. *Compar. feara*, *pauciores*, *Danice*, *færre*. *Feanesse*, *paucitas*. I *Islandsk* er *far*, *paucus*; *fara vetrur frestur*, *post paucos annos*, *faae Vintres Frist*. Deraf kommer ogsaa *føye*, saasom en *føye Tiid*; hvilket heder i *Engel-Saxisk featid*, *modicum temporis*. Dette maae jeg endnu tillægge, at med det Ord *faae* haver man i gamle *Dage* havt adskillige ret bequemme *Composita*, som nu slet ere forglemte og ubrugelige, ex. gr. *saakundig*, *imperitus*, *l. parum gnarus*; *saanytte* og *saanyttig*; *saafang* &c. *sanytte* ere alle *Mæn*, i hvilke ey er *Guds Viisdom*, staar der i en gammel *geistlig Bog*. it. *sanytte Vre*, og *saafange Vre*, som vi nu kalder *forfængelig Vre*. *Saavidzskoe*, *Dumbhed*, *Uvittighed*, af *Vid*, (scil. i den samme *Forma* som *Ælsto*, *Gælstø* &c.)

19. *Fælle*, eller rettere *Fælge*, er *Hjul-Randen*, eller *Buen omkring Egerne* i *Hjulet*. Den kaldtes ligedan hos os for *1300. Aar siden*, saasom og mange andre af flige *daglige Ting* i *Huusholdning*

Huusholdning og Landbrug. I Engel-Saxiske Bøger heder *Felga*, s. *Felga*, *Canthus*. Og det heder endnu i Engelsk *Fellow* eller *Felly*, Ligesom i Hollandsk, hos Kilian, *Raed-Velge*. In Glossis Florentinis, (hos Eccard pag. 986.) *Occas*, *Felgam*. Og siden efter p. 987: *Camites* vel *Canti*, *Felga circa rotas*. I Glossis Pezii, *Velga*. Thi det er og Tydsk, og staaer i Lutheri Bibel. I Jylland pronuncerer Bønderne det Sölle. Navet paa Hiulet, som vi kalder det, heder ligeledes i Ælfrici *Glossario Anglo-Sax.* *Nawethe*; og i Glossis Florentinis staaer: *Modiolus* (rotæ) *Naba*.

20. Feig, i. e. *fato suo appropinquans, mortis Candidatus*, Dette bruges endnu hos os, saa og ofte i vore gamle Skrifter, ex. gr. *Hand seer ud til at være feig*, ∴ Døden staaer malet i hans Ansig. *Den Mand er feig*, ∴ *Hand staaer snart en Ulykke eller Døden for*. I Hollandsk ligeledes, og hos Kilian har man, *Een veegh Mensch*, *homo morti proximus, mortis indicia præferens*. Det findes ogsaa i de ældste Islændske Bøger, *Voluspa* og deslige: *Feigur er ydar Viisir*, *morti vicinus est dux vester*. I Engel-Saxisk heder det *Fage*; hvilket man dog ikke treffer hos Somnerum eller hos Benson; Men Hiccius in *Grammat. Anglo-Sax.* beviser det med flere end eet Exempel af de gamle Skribentere.

21. Ferst, er pur gammel Saxisk, og det samme, som *novus*, nye. Unde *ferst Smør*, *ferst Sift* &c. De Tydske, Franske og Italiæner have vel ogsaa det samme Ord, men per *Metathesin* *frisch*, *fraiche*, *fresco*. Saadanne *transpositiones* komme ofte for i de Ord med *r*, saasom *Græs*, i Engel-Sax. *Gars*; *Dristig*, *dirhstlig* &c. Kilian i sit *Vocabulario* giver tilkiende, at *Versch* er ogsaa brugelig i det Neder-Tydsk. Vi have i vor Danske Lov den *Terminus*, *ferste Gierninger*, ex. gr. *Tager man Tyv paa ferste Gierninger*. Dette stod saaledes tilforne i Birke-Retten, og i Kong Friderici 2di *Saand-Sæstning*. Men om samme Phrasiss have ogsaa i de ældre Lov-Bøger, kommer jeg ikke ihu. Mig siunes at i den Sted staaer: *Stiel nogen*, og vorder hand tagen ved. Imidlertid er ingen Tvivl om, at jo Talemaaden er af de heel gamle.

De Engelse have iblant deres ældste Terminos Juridicos nogle ligedan-
ne, og af samme Origine, saasom *Frisca forcia*, i. e. vis nupera, re-
center illata; som Spelmann det fortolker. Cowel og Giles Jacob
have nyere forklaret samme Ord, saavel som og *Fresh Dissesin*, *fresh-
suit*, og flere.

22. Den fæverste, pro, den Smukkeste, den Skionneste, saa-
som i det Vers af en gammel Vise: Kren er det fyerst Træ i Sko-
ven. Er en Superlativus af det gamle Sakske og Engelse Positivo
fager, *pulcher*, *comptus*: som heder paa Dansk *faur*, Islandsk *fagur*;
unde verbum, *fegra*, at pryde, *exornare*; i Engel-Sax. *gefægerian*.
Unfæger, A. Sax. er *deformis*, *larvatus*. Flere er uforneden at op-
regne. *Fagrind*, er i gammel Dansk Substantivum af *fagr*, *pulchri-
tudo*, saasom *Anlita fagrind*, *faciei venustas*. Af *fagr* haver ogsaa Kong
Harald Harfager sit Navn; og den Islandste *Codex Ms. Fagrskinna*,
som Torfæus saa ofte citerer. Hertil hører og *Fagarnesse* i Tatiani *Har-
monia Evang.*

23. En Fiklere kalder mand den, som er ustadig i Ord og
Gierning, næsten det samme som en Dvælkere. Og at det er et gam-
melt Ord, viser det Engel-Sax. *Ficol*, *inconstans*, *versipellis*: Hvor-
af ogsaa er i det nye Engelsk *Fickle*, *inconstans*; og *Fickleness*, *inconstan-
tia*. Hos de Tydske saasom i Henischii *Thesauro*, og Kilians *Voca-
bulario*) har man verbum *fickelen*, *ferire*, *leviter virgis percutere*.
Ficken, *fricare*; og *Fickfaken*, *agitare*, unde *Fickfaker*, *ardelio*, hø-
re maaskee ogsaa derhen.

24. At fnyse, et gemeent og brugeligt verbum, baade i Bi-
belen og i daglig Tale, have visse iblant vore studeerte Folk vildet
hente fra πνέω og πνοή. Jeg lader det gierne staae, at visse Ord i Græ-
kisk og i Dansk, kand for en tu til tre Tusinde Aar tilbage, have havt
en tilfælles Oprindelse. Men herom kand gives Lylighed til at tale en
anden gang. Hos Engel-Saxerne habes *fnæstan*, *flatus*, *Fnosæ* og
Fneofung, *sternutatio*, à verbo *Fneofan*; hvilke man kiender at være
nær beslegtede med v. *Fnyse*.

25. At forlæste, er at fuldbyrde, udrette tilfulde. Er hos

os for saa lang tiid siden kommen af Brug og forslidt, at man har forarget sig over, at blev saa længe staaende i een af vore Danske Psalmer: Den signede Dag er os beteed, nemlig, Det kunde hand vel forlæste: Indtil man omsider paa eengang udmunstrede det, i den Revision som blev holden over Dr. Kingos Psalme Bog. Peder Syn i sine Betænkninger (pag. 79.) siger, at det bemærker det samme, som at formaae, og at det findes tit i de gamle Bøger. Ja, vi har dette, saavel som flere Ord, tilfælles med Hollandsten: Og hos Kilian staaer: "Verleesten, parem sumptibus ferendis esse, perficere, "parachever quelque chose." Simplex er det ældgamle Tydske *Leisten*, og Engel-Saxiske *Leetan*, perseverare, præstare, peragere. *Lestend*, executor. Udi en af Kong Ælfreds Love staaer, "Si quis ad juramentum coactus fuerit, quod tendat ad proditionem Domini, vel ad iniusta aliqua auxilia, tunc rectius est hoc e mentiri, quam implere." Der heder implere, *gelestan*. Ligesom udi den Transaction imellem Kong Ludwig og Kong Carolum Calvum, til Mez, An. 842. *Oba Karl thea Eid, then er sinemo Bruodher Ludhuwighe swor, geleistit; 3: Dersom Carl holder og fuldbyrder den Eid, som hand swor sin Broder Ludwig. Ergo er forlæste ogsaa i Dansk, at fuldbyrde, fuldfomme. I gamle Danske Breve findes og: At forleste Leyen redeligen til rette Tide: 3: betale, præstare locationem, l. pretium conductio-nis. Saaledes i Bisp Mogenses Foundation paa de Boder i Odense af An. 1477. Videre kand læses om dette Ord i Schilters, saa og Wachters *Glossariis*.*

26. Fornoon og Efternoon, pro Formiddag og Eftermiddag, horer man i Bøndernes hver Dags Tale i Wendshissel, ligesom man horer dem hver Dag nævne i Engelland. Men ikke kand jeg mindes, at have i mit Fæderneland hørt Middags-Tiden at kaldes *Noon*, saaledes som hos de Engelske og Neder-Tydske, (hvoraf hos Kilian og andre have*s* *Veur-Noon* og *Nae Noon*.) I det nye Engelsk er det og blevet saa gemeent, at bruge *Noon* i Steden for Middag eller midt paa Dagen, at man ogsaa har transfereret samme Ord til Midnatten, ex. gr. Natten er avanceret til sin *Noon*, (to her *Noon*;) Hvo

raa staaer et Exempel i Boyers

Dictionnaire. Og Kilianus siger, at *Noonstonden* er *hora meridiana*, ab XI. usque ad primam. Men virkelig har saadan Bemærkelse indsneget sig i Ordet ved Misbrug og Uerfarenhed, og bleven bestyrket ved Tidens Længde: som det og er gaaen med flere. Thi fra Begyndelsen har det ikke kundet betyde Middag, eller den Tid fra Kloffen IIve til Fet. Non er i sin første Bemærkelse *hora nona*, det er, (efter Romernes og fleres Maade at regne paa,) hos os Kloffen 3. om Eftermiddag: Hvilket aldrig slaar fejl. Men hvorledes er det da kommen til at hede Middag? Jeg svarer, dertil har Spise-Tiden været Uarsag. Den var, som bekiendt er, hos de Romere Kloff. 3. om Eftermiddagen; hvilken Time de kaldte *Nonam*; at forstaae om deres Prandio. De har formodentlig efterladt denne Skik, tillige med Ordet, hos Engellænderne; Og siden har Munkene holdet begge Dele ved lige. Thi end ogsaa fra de ældste Kirke-Fædres Tider, var det en Regel hos de Cristlige, ikke at spise forend Kloffen 3. efter Middag, i. e. *hora nona*. Athanas. libro de *Virginit.* *Jejuna totum annum, nisi aliter cogat necessitas, hora vero nona, cum jam in hymnis & precibus perseveraveris, sume panes tuos cum oleribus conspersis oleo.* Derfor siger Cardinal Bona (*Divina Psalmodia cap. 9. §. 3.* hvor hand har en smuk og lærd Dissertation om den Materie,) *Extra quadragesimam præcipit Ecclesia, ne ante horam nonam manducemus.* Siden efter, da S. Benedicti Regel blev giort, blev derudi forordnet, at om Sommeren, fra Paaste indtil Idus Septembres maatte Munkene spise *hora sexta*, det er, om Middagen Kloffen 12. Men ab Idibus Septembr. usque ad Caput Quadragesimæ, skulde de spises *hora nona*, det er vores Kl. 3. Eftermiddag. *In Quadragesima vero usque ad Pascha ad vesperam demum reficiant.* Imidlertid blev dog om Sommeren, foruden den ordinaire Middags Spiisning (*hora 6.* eller Kloffen 12.) forundt Munkene i bemeldte Regula, endnu en Refection, for Tørst og Bansmætning; Og denne Refection blev kaldet *Biberes Nonales*: Item, hvor Ol var brugelig, *Cerevisia nonalis*. Herom kand læses hvad Goldastus har annoteret i sine *Alamannicis*, ad Ekkehardi monachi cap. 9. & cap. XI. Dog findes hos Du Cange en bedre og fuldstændiger Artikel om dette *Biberes*; hvilket bestod ikke allene i Drikke, saasom Ordet lyder; men ogsaa i Brød og Suul; som erfares af denne loco *Ordinis Officii Benedict.* *Intrantes in Refectorio accipiant*

accipiant singulos Biberes & panem, & quicquid eis appositum fuerit.
 Item, af Cap. 39. *Regula S. Bened.* som saa begynder: *Sufficere credimus ad refectiorem cottidianam, tam Sextæ, quam Nonæ, omnibus mensis cocta duo Pulmentaria.* Men dette maae være nok om Munkene. Og at andre Folk, i de Lande, hvor Romerne havde efterladt saadan Skik, ligeledes have holdet den ved lige en lang Tiid (nemlig at spise Kl. 3. om Eftermiddag) synes rimeligt. Men da de fleste Leigfolk siden fandt for got, at anticipere Tiden, og spiste imellem Kl. Elleve og Et, er Ordet ogsaa bleven transfereret til den Tiid, saa at Middags-Stunden er bleven kaldet Noon. Saadan Betydning skal dog aldrig findes, at dette Ord har havt i Engel-Saxernes Tiid: Og det er gandske rigtig hvad Somnerus skriver: "NON erat hora diei nona, which was at three of the Clock Afternoon. Non-mete, refectio, prandium: "Vnde, cum posterioribus seculis Noon pro meridie usurparetur, "Noonmete idem fuit, quod hodie Dinner." Herpaa kand jeg fremføre et lige Exempel, udaf et Ord, som er saa almindeligt i Jylland, som noget i Berden. Der kalder Bønderne deres Middags-Mad Undern, eller Ynden. Hvad er dette for et Ord? Det heder i Engel-Saxisk Vndern, & est Tempus antemeridianum, hora diei veterum tertia, nostra nona. Udaf en Libro vet. Medicinali MS. giver Somner derom denne Locum: *Sele drincan on threo Tida: On Vndern. On Middeg. Ou Non. i. e. Potandum detur ad tria tempora, hora nona matutina, meridie, & hora 3. pomeridiana.* Og *Vndern-mete*, it. *Vndern-gereord*, forklarer hand (Somnerus) Jentaculum, merenda. Men Ælfricus, der næsten er 700. Aar ældre end Somner, haver i sit *Glossario*, pag. 67. *Vndern-gereord*, prandium; *Æfen-gereord*, Cœna; *Non-Mete*, merenda. Ja endnu i denne Dag kalder gemeen Mand i Nord-Engelland Formiddagen *Yeender*, eller *Yonder*; saasom John Ray bevidner in the *Collection of English Words not generally used &c.* pag. 55. Og der have vi vore Jydske Bønders Undern. Thi, omendskiont denne Spiisning er nu hos dennem forlagt til Klokk. II. eller 12. saa har den dog beholdet samme Navn, som da den gaves dennem Kl. 9. Udi den Sted bekommer de samme mine Landsmænd et Jentaculum, omtrent Kl. 9. eller 10. som de kalder *Fornoons Meldmad*; Og den Mad, de siden faaer, imellem Ynden og Nadvere,

Nadvere, omtrent Kloffen 3. à 4. kalde de *Æsternoons Mellem-Mad*: Men i Norge har denne Navn af *Noons Maaltid*, som anmærkes i Christen Jønsens Norske *Vocabulario*, pag. 23. Denne sidste *Mellem-Mad* er de gamle Latiners *Merenda*, sic dicta, quia dabatur operariis ære merentibus, siger Scaliger. I det gamle Lexico, som er Latino-Gallicum, og kaldes *Catholicon Parvum: Merenda, le Manger de l'Heure de None*. Og af en Poëta medii ævi, citeret af Du Cange in *V. Biberes: Tertia prandere postulat, ut solitum est, Vescitur ac nona Merenda messor in hora*. Af hvilket man ydermere lærer, det Messores i de Tider sige deres *Prandium hora tertia*, det er Kl. 9. om Formiddagen, som kaldtes hos Saxerne *Vndern*; Og derfor har de Jydske Bønder indtil denne Dag beholdt Navnet af samme Time til deres *Prandium*. Til Slutning, hvorledes Dagen var inddeelt hos Engel-Saxerne finder man i de *Glossis*, som staaer bag i Ælfrici *Glossario* pag. 75. Den bestaaer af 8. Dele: *Vhentid* var *matutinum* eller *antelucanum* (det allertiligste om Morgenen, naar Hanen gæler;) *Prim*, af *Prima Cantione*, vores Kl. 6. *Vndern*, *hora tertia*, vores Kl. 9; *Middæg*, *hora 6. vores Kl. 12. Non*, vores Kl. 3. *Oferson*, paa Latin *Suprema*, vores Kl. 6. *Æfen*, *vesperum*, vores Kl. 8. *Bed-Tid*, *ferum*, Kl. 10. Derfra differerede dog noget lidet bemeldte Engel-Saxers *Officium Diurnum* eller *Horæ Canonicæ*, som man finder i Ælfrici *Episcopi Canonibus ad Wulfinum*, pag. 131. edit. *Lambardi*: hvor de opregnes saaledes: *Vihfang*, *Cantus antelucanus* (hvoraf er vores *Ottesang*, à vet. vocab. *Vht*, som heder paa Norsk *Ote*;) *Primfang*, *Cantus matutinus*; *Vnderfang*, *Cantus tertianus*; *Middægfang*, *Cantus meridianus*; *Nonfang*, *Cantus nonalis*; *Æfensang*, *Cantus vespertinus*; *Nihtfang*, *Cantus nocturnus*. Hos os kaldtes de selv samme 7. Tider, saalænge som Pavedømmet varede, bestandigen med disse Navne: *Ottesang*, *Prim*, *Tertz-Sang*, *Sext*, *Noën*, *Æfensang*, og *Natsang*. Saa at til *Under-Sang* og *Middæg-Sang* havde vi faaet Latinske Navne, i steden for Engelske eller Danske. Heraf udi en gammel *Evangelii Bog* skreven længe før Reformationen, har jeg fundet om Arbejderne i *Vingaarden* *Timerne* saaledes exprimerede: *Sand* *utgik* *om Tertz-Time*,

Time, og saa nogle stande safænge &c. Hand utgik om Sext-Time og Noons Time, og gjorde sammledh: Hand utgik og om Aftensangæ-Time &c. Om Bondens Seyer-Berk i Norge, som skal bestaae af IIve Parter, maae jeg henvise til forbenævnte Christen Jenffens Dictionarium, som er trykt i Kiøbenh. An. 1646. in Oct. ubi v. pag. 23. 24. seq.

27. Forviden, curiosus, den som spørger om mange Ting, som vil vide alt hvad ham intet kommer ved: Een som alting skøder, (sic *Vocabular. Lat. Dan. impress. Paris. 1510.*) Imod hvilket Vitium Plutarchus har skrevet det smukke Skrift, *de vitanda Curiositate*. Der er ingen Tvil om, at jo Forviden er de Tydskes fürwitzig og de Hollandskes *Veur-wittigh*. Men hvorledes kand dette være, og hvad Bestaaffenhed mon det have, at Navnet, der efter ald Anseelse betyder at spørge og vide om Ting forud, og i kraft af sin Composition med für, sigter ikke til det nærværende, men til det tilkommende at rand-sage, kand dog allene bemærke, ved nogle hundrede Nars Brug, curiosum rerum præsentium, vel præteritarum percunctatorem, nunquam vero futurarum? Er det maaskee, fordi det først har været brugt om Astrologis og andre Spaamænd? Saadan er Wachters Mening, den jeg af hans lærde *Glossario* vil fremføre med hans egne Ord: "Fürwitz, vi compositionis à für & witz, est præscientia futuri, & aliquando fuit in honore, cum adhuc divinationes & auguria omnium animos fascinant. Somnerus in Diction. Angl. Sax. *forwitig*, præscius; *forwitignesse*, præscientia; *Forwitigean*, ratiocinari. Postea, fraude Sacerdotum detecta, quod Christianæ religionis ope factum, coepit vituperari, & de *intempestiva sciendi cupiditate* (etiãsi in voce nullum cupiditatis vestigium sit,) usurpari. Hinc vulgo dicitur de iis, qui vel aliena, & ad se non spectantia, vel scitu inutilia scire desiderant." Jeg er af en ganske anden Mening, og tør vel sige og paastaae, at Wachter ikke har estertænkt Sagen nøye nok. Hvilket jeg saa meget mere undrer paa, som hand selv sammesteds, næst før ved de nu oplæste Ord, haver anført trende Beviser, af det allerældste Tydsk, man haver, der burde have viist ham Ordets rette Oprindelse og Betydning. Beviserne ere disse: I. ex Glossis Pezii, *Curiosus, Viriwiz*. II. ex Glossis Boxhornii,

hornii, *Firivicikem*. III. ex Otrido : *Ziu sint thie juvo Wizi Thes sulib firuwizzi?* 3: Cur sunt vestri sensus harum rerum adeò curiosi? Men det synes at Wachter havde denne gang glemt, hvad for en stor Forskiel der var i det ældgamle Tydske imellem de tvende Particulas *fir* og *for*. Og derudi bestaaer hans og fleres Bildfarelse. Havde hand givet agt paa denne Difference, og de gandske adskilte Significatus i bemeldte particulis, var hand læt kommen paa Sporet, og ey havt fornøden at opdigte den Translationem ab auguriis, som vi nu have hørt. Thi at nogen vilde tænke, det de Tydske *for* 1000. eller 8 à 900. Naar siden, havde saaledes confunderet deres *fir* og *for*, som de nyere siden har gjort med *vor* og *für*, hand tænker urigtig. *Fora*, *for* og *vor*, har seorsim & extra compositionem stedse i det gamle Tydske betyd det *ante*, *præ*, og *pro*, ligesom det gjør endnu. Og In Compositione tog det altid den Vocal *a* eller *e* efter sig, saasom *forefagan*, *forewissa* &c. som herefter skal mældes videre. Men *Fir* haver langt fra ikke den Bemærkning: Og samme particula findes skrevet adskilligen, nemlig *fir*, *vir*, *fer* og *ver*. Seorsim & extra compositionem haver det tvende Hoved-Bemærkelser: Det betyder (1) *remotionem*, sc. *procul*, fra eller langt borte fra, og (2) *amplificationem*, scil. *latè*, vidt og bredt. Dertil hører da ogsaa det gamle Tydske *verro*, det nye Tydske *ferne*, Nederlandiske *verre* og *varre*, det gamle Danske og Nordiske *fier*, *faira* og *fiern*, *fiermar*, *longius*, *fierst*, *longissime*, Angel-Saxernes *feor*, og det nye Engelske *far*. Ja deraf er og det gamle Franckske *firn*, *vetus*; det Norske *firra*, *remove*, *elongare*, og mange deslige flere. Men naar den samme particula *fir* eller *vir* componeres med *verbis*, er den de Tydskes endnu i saa maade bekiendte og brugelige *partic. Ver*, og haver nu den ene nu den anden af forbemeldte 2de Hoved-Bemærkning: r. Schilter in *Glossario* siger pag. 302. " *Fir* in compositis, idem quod *Fer*, *ver*: et est " *particula* *σεντικη*." Hand siger paa et andet stæd, (pag. 805.) " *Ver*, " *J. Vir*, *particula* interdum *intensiva*, interdum *contraria*. *Intensiva* in " *Vergichten*, *confiteri* &c. *Destructiva* in *Versagen*, *denegare*, *Verwünschen*, *maledicere*, & *pluribus*." Sagen er, naar den er *intensiva*, da sigtes til dens Signification *latè*, vidt og bredt; Men *destructiva*, til *procul*, langt fra, bort af Bønen. Og paa begaer Significatus har man 10 Ex-
 empler i Mængde: Til *Intensivum* hører *Vergulden*, i gammel Tydske
firguldun;

firguldán; Versprechen, promittere, og verheissen; verwahren, og utallige deslige. De gamle Bremer og Friser kaldte et vist slags af deres Røer, *Fähr-Melk*, og Leibnitz in *Specim. Glossarii Chaucici* siger, at det er *quasi Firnen-Milch*, die noch Milch haben im andern Jahr, ob sie gleich nicht gekälbet. Til significatum *destructivum* hører endnu vel saa mange, om en flere verba: *Firbiuden*, Isl. *faurbiudan*, er verbieten, scil. at byde fra, byde en at komme nær. *Firkouffen*, verkauffen, paa Svensk *friköpa*, quasi købe bort, fra sig. *Fridan*, perdere, verthun, og i vore gamle Lovbøger, at forgiøre, forvirke, qu. *procul à se facere*, skille sig ved. *Firdilon*, excindere, vertilgen. *Frigiet*, vergebet, præterit, qu. gaaer bort, af siune. *Firlazan*, relinquere, verlassen, qu. ferne von sig lassen; isl. *firilata*, og ligeledes *firilutin*, foragtet. Nemlig i alle disse Compositis og deres lige seer man at *fir* hensigter til sin significatum remotionis, *procul*: Ligesom og *firsweran*, pejerare, *firspurnon*, aberrare, gaae langt ud af Sporene, die Spur verlieren. Kort sagt alle verba med *fir* og *fer* eller *ver* have slet ingen Samfund, hvad deres præposition angaaer, med *für* ante, eller med *vor*, *pro* & *præ*: Og intet Ord, af dem, der haver i det ældste Tydsk været componeret med *vir*, *fir* eller *ver*, som nu er sagt, kand nu have nogen anden end een af forbenævnte tvende Bemærkninger, omendskjønt de nyere Tydske havde ti gange forvendt og omstøbt dette *fir* til *für* og *vor*. Den dybsindige Claubergius haver i sin *Arte Etymologica Teutonum* nyet randsaget og igiennemgaaet alle de Ord, som findes componerede med *ver*, og derved udgrandsket og afdeelt bemeldte particulam til 12. speciales significatus. Naar man nu vil prøve dem ret, skal man fornemme, at de alle hver og een svare til den gamle præposition *fir*, og kand saaledes alle 12 reduceres til de 2. forbenævnte generales significatus, nemlig at betyde enten *intensive*, longe & late, eller *destructive*, *procul* & *remoté*. Som nu Vocalerne meget omskiftes i Sproggen og forandres, særdeles in compositione, saa er i steden for *fir* og *ver* undertiden bleven satt for, i selvsamme signification, ex. gr. i den ældgamle *Abrenunciatione Diaboli*, som er fra Sec. VIII. *For-sachistu Diabolæ? Ec forsacho Diabolæ*. Men umueligt var det, at dette for kunde confunderes med den anden præposition, der bemærkede *pro* eller *ante*, eftersom denne stedse og bestandigen havde en vocalem

efter sig, eller e, og hedde saa ikke for, men for^a eller fore, ex. gr. for^asagan, prædicere; for^asegin, propheta; fore^sigt, Providentia Divina; forew^esan, præesse; forewⁱssa, præscire; Og paa samme Maade i Engel-Sarissen, hvoraf Wachter har anført forewittig &c. Da man nu siden i de nyere Tider affappede den Vocal, og i Stæden for forewⁱssa, skref forwⁱssa, har Confusionen indsneget sig, og de Tyske Philologi bleven selv forvildede i Ordnes Herkomst og Bemærkelser. Men saa lidet som Præscius og Curiosus er eet og det samme i Latin, ja saa lidet som vorwⁱssend og fürwⁱzig er eet i Tysk nu om Dage, saa lidet har og disse tu sidste bemærket eet og det samme i gamle Tider, enten da auguria vare i Ære, eller siden de komme i Foragt. Thi aldrig har fürwⁱzig betydet den som vil vide Ting forud, eller førend hand bør; Og vil man end sige, at det samme findes undertiden skrevet i gode Skrifter forwⁱzig, da negtes og ingenlunde dette; Thi for er da det samme, som fir, ver og feor: Hvis det var ante og skulde betyde tempus præcedens, maatte det absolutè hede forewⁱzig; ikke forwⁱzig. I Somneri Dictionario har Wachter, som vi før hørde, fundet forewittig, præscius, (ingenlunde curiosus,) men hvis hand havde slaget tubage en 5. å 6. Blade forved, kunde hand ogsaa have fundet hvad Curiosus hedde hos Engel-Saxerne, nemlig feorwitgeorn, og feorwitgeornes, curiositas, nemlig å feorwitan, procul remota scire, & georn, studiosus, attentus, sedulus (det Tyske og Danske gierne.) Paa Islandsk er forwitni, curiositas, og forveitgiands, hos Verelium. Ikke forewitni eller Foreweitgiands. Man kunde spørge hvi da ikke fürwⁱzig var kommen til at hede i Høy Tysk Verwitz, da de andre fir bleve saaledes omstøbte? Men derom maae spørges usus tyrannus, der har skaffet os de mange Excipe i hvert et Sprogs Grammatica. Fürwitz seer man det allerede skrevet i Winsbekia Paranesi adfiliam §. 37. Der Fürwitz machet Kranken mut. Men sligt er ikke at undre paa, da ey alle ne den Auctor, saa og K. Tyrols Paranesis, men end og den hele store Mængde af de andre Tyske Poeter af Seculis XII. og XIII. som Goldastus i sine notis har exciperet, bruge den Maade, at skrive å punctatum i Stæden for I vel 1000. Stæder, saasom og articulum femininum die, skrive de fast overalt du, du werelt, du Strafe &c. Og fra de Tider, og deres Skrivemaade er det ogsaa kommen, at man siger

og skriver endnu i Tydsken *für und für*, it. *hinsühro*, i fremtiden, der aldeles ere af *fir*, *longe & late*, og ingenlunde af *für*, *ante*, *cum contrarium planè significant*. Og saa er det og med *Fürwitz*. Ja hvo vil negte eller tvile paa, at jo *Vocales* litteræ immer forvandles og forandres i Sprogenes *Dialecter*, og af *Fir* saaledes bleven nu *fer*, nu *für*, nu *for*, ja endogsaa *far*? Bemærkelsen er det allene, som det gjælder om, og vi nu omtaler; den kand aldrig forandres, i hvad for Omkiftelser *Vocalerne* end bekommer. For Exempel: I Rabani Mauri *Glossis* heder *Anathema Farhuazzan* (pag. 952. b. edit. Eccardi); men i *Glossis Florentinis* heder det *Furwazzin*; Og *adjectivum* deraf heder dog in *Glossis Theoticis* Ebneri, (ligeledes hos Eccardum pag. 1003.) *Firwazeno*, og *firwizenu*, *profanus*. Spaten har luffet *Fürwitz* plat ude af sit *Lexico*, og i dets stæd satt *Wirwitz*, som skal hede *ars veteratoria*, å *wirren*, *turbare*, *implicare*. Henischii *Artifel* til *Fürwitz* er riig og fortreffelig: Den haver først alle Exempler af Lutheri *Bibel*, saa og tvende *verba*, *fürwizen* og *verfürwizen*, med Exempler, og derforuden meere end en Snees gamle Tydske *Ordsproge* til bemeldte *Ord*; hvoraf ifkun et eniste forekommer udi Joan. *Agricolæ* *Islebii* *Samling*, endogsaa af den sidste *Edition*, trykt til *Hanaw* 1534. (Af hvilken *Bog*, ut hoc obiter addam, *Hertius* in *Paroemiis Juris Germ.* har allene kiøndt den første *Edition*, trykt til *Magdeb.* 1528. med ifkun 300. *Ordsprogge*; da den sidste har 750. Men sal. Dr. *Heineccius* haver i sin *Anmerckung von der Rechts-Gelahrtheit in Sprichwörter* pag. 70. begaaet en *Fehl*, med at tilegne bemeldte *Berk Rudolpho Agricolæ*, og lagt endnu denne *Fehl* dertil, at det skulde findes iblant hans *Opera* trykte til *Basel in fol.*)

28. *Alt fufe*, er et gammelt *Ord*, det samme som at haste. Deraf er *fremfusende*, it. en *Fusentast*. Paa *Islandsk* er *Adj. Fus*, *promptus*; *fusari*, *promptior*. Det samme *Adjectivum* findes hos *Engel-Saxerne*; hvorpaa *Hickesius* giver Exempler, saasom, iblant andre, om *S. Andrea*, *fus an forthweg*, *promptus ad decedendum l. ad mortem*. Heraf er og dette i vores gamle *Psalme*: *Vi blive udfus* og *Graven* *gjøres trang*, h. e. *Man driver os fort*, *hastigen ud paa Dørrer* &c. I det gamle *Cambriske Sprog* er *Ffysg*, *festinatio*, og *Ffysgiad*, *festinator*, *pernix*.

29. Gal, Galen, er ligesaa heel gammelt: Helst der ere de, som vilte hente os det fra den Flod Gallo i Phrygien, hvoraf magnæ Matris comites bleve kaldede, og hvorom Strabo taler, saavel som Ovidius l. 4. Factor: *Annis it infana, nomine Gallus, aqua: Qui bibit, inde furit &c.* Utsaa skulde Ordet være kommen, med de Asiatiske Folk, fra Phrygien herind i Norden. Men saadanne høye Derivationer kand man overlade til vore Naboer, og andre som dertil have Lyst. Jeg kand ikke endnu overtale mig til, at gaae høiere i vores Originibus, enten hvad Sproggene, eller hvad vore Forfædres Vandringer og Hidkomst i disse Lande angaaer, end saavit man har Skrift og Bogstav for. Og med Ordenes Alderdom at randsage, da holder jeg mig inden Europæ Grændser, og ved den Tiid, da Phrygerne og de andre Asianer allerede havde lærdt at skrive paa Europæisk. Thi at jeg ellers skulde negte, dem at være vore Forfædre, naar som andre have gjort sig Umage for at undersøge og udfinde det, er slet ikke min Agt. Det høieste jeg derfor kand komme med det Ord Gal, er at det heder i Angel-Saxisk *libidinosus, malus, luxuriosus*; deraf er Substant. *Galnesse* og *Galscyp, luxuria, it. stuprum.* *Wingal, vinosus, vinum luxuriosè appetens, Gal* efter *Biin*; ligesom vi kalder en *libidinosum*, i Dansk, *Gal* efter *Qvindfolk*. Det synes at være contraheret af det gamle Celtiske og Aremoriske Ord *Gadal*; hvori endnu *Gadalus* er *libidinosus*; og *Gadales, meretrix*. Men i det Cambriske skal *Gâl* være *Inimicus*; in plur. *Galon, inimici, alieni*; hvilket jeg ikke tør sige, om det just hører til samme radicem. Det Tydske *Geil*, hører vist nok til *Gadal*, og det Engel-Saxiske *Gal, libidinosus*, tvivler jeg ikke om. I Islandsk er *Gal, insanus*; men ey udi saa gamle Skrifter, som Angel-Saxernes; og er vel Ordet blevet saaledes efterhaanden transfereret à specialiori significato ad generalem. I den Norske Lov er *Galind, furiosus, affindig*, een som man skal lukke inde og holde i Hegtelse, at hand ey skal giøre Skade. Saa siger man og om den, der er overmaade vreed, hand er bister og galen; hvoraf kommer det gamle Substantivum i den Skaanske og Svenske Dialect, *Gâlsto* eller *Gâlste*; saasom i dette Biismandens Sprog: Blødt Svar bryder Vrede, men haardt Maal opvækker Gâlste. Item: Guds

Guds Ord byder os, at staae imod Vrede og Gælske. End videre er *Galan* (Verbum,) og *Galian* i Engel-Sax. Incantare; *Galere* eller *Galdere*, incantator, augur; *Wyrmgaldere*, i Bibelen, serpentum incantator, som Slangen stopper sit Dre for. Ligesom ogsaa *Galdur*, i Islandsk; og *Galdralist*, Tryllerie; *Gala*, at trylle, it. at spaae. Derforuden er Subst. *Galle*, paa Islandsk, vitium, defectus: unde *Argalli*, dyr Tiid; *Gall*, Adj. infœcundus, effœtus, nemlig det som vi udi Dansk kalder *Gold*; En *Gold Koe*, *Gold-Uimme*.

30. *Gammel*, senex, antiquus. Dette Ord tvivler vel ingen paa at være Dansk, og ikke Tydsk, (undtagen i en vis Signification, som man finder antegnet i Schilters *Glossario*.) I Islandsk skrives det *Gamal*, og i Engel-Saxisk *Gamol*. Deraf er og et Compositum, *Gamolferbt*, hvilket Somnerus og Benson fortolker, *Vir magni animi*. Men Hiccius i sin Grammat. A. S. viser, at det er brugt af en Paraphrasta Biblico om Abraham, og er det samme som *Senex Patriarcha*; item at simplex *Gamol* staaer i et *Kalendario Rhythmico Anglo-Saxonico*, pro sene & annofo.

31. *Gammen*, er nu gandske glemt og tænkes ikke mere paa hos os Danske, da vi for 100. Aar og mere brugte det endnu sommetids i Vers, efter Forfædrenes Exempel. I Engel-Saxisk er *Gamene*, ludus, jocus, subsannatio; *Gamenlice*, ludicrè; *Gamenian*, & *Gamian*, ludere; *Gamenung*, ludus, jocus. I Islandsk er *Gaman*, ludus, oblectatio; *Gamanræda*, Skiemt, verba jocosa; ex. gr. in *Spec. Regali*: *Skipt ecki Gamanrædan vid heimskan Man*, h. e. Skift ikke Skiemt med en daarlige Mand, ne misceas jocos cum stolido. Udi een af vore smukkeste Danske Psalmer, nemlig den: Af dybeste Nød lader os til GUD &c. stod fordim i det sidste Vers saaledes: Bevar udi vor Hjertes Grund Din Guddoms Ord allesammen, Og hielp at vi dem allensind Betænke ret uden Gammen. Og saaledes sang vore Menigheder end og nogle Aar førend M. Hans Thomissens Psalmebog kom ud, An. 1569. og lige indtil den Revision, som skeede over Dr. Kingos Psalmebog, circa An. 1696. da det blev forandret til: Betænke ret med Gammen; Efter som de gode Mænd meente, at Gammen

Gammen var og havde altid været det selvsamme som Glæde; fordi man siger, Glæde og Gammen. Nu kand vel ikke negtes, at *Gaman* haver jo ogsaa havt sig en god og uskyldig Bemærkning, i den Frankiske og Høythyske Dialect; som vi og finder hos Otridum i dette Vers: *Thir in Himil Kamaru Irfullit jo mit Gamannu*, i.e. Hvilke hand i Himmelen's Kammer opfylder med Glæde. Men i den gamle Sarsiske Dialect, saavel som i Dansk, er det gaaen dermed, ligesom med *Quean*, *Scalc*, *Theof*, og flere. *Quean* betydde først en ærlig Qvindes-Person, *Scalc* og *Theof*, en Tienere, *Thuwa*, en Tieneste-Pige: Men siden, for medelst Synden som regierer i Verden, blev *Quean* til et uskikkeligt Qvind-Folk, *Scalc* blev det samme som *nequam*, og med *Theof* gif det paa lige Maade som med *Vocabulo furis* i Latinen. Gammen har og saaledes betydet først en uskyldig og gandske sømmelig Glæde, i sær hos Frankerne i Otridri's Tid: Men hos de Nordere Tydske, og hos os her i Landene bemærkede det aldrig uden Skrynterie, Giæfferie, Leeg, Raillerie og Skiemt. Med Gammen, er da paa Dansk, det samme som Skryntvois, med Skiemt; og uden Gammen, er derimod ret alvorligen, uden Raillerie. Dette bevises end ydermere af en anden gammel Psalme, (nemlig af 200. Aars Alder,) som staaer ogsaa i M. Hans Thomissions og flere Sangbøger, og begynder saaledes: O Verden, hvor gruer mig for dit Væsen; hvis Auctor er Hr. Nlevid Pedersen. Derudi lyder det sidste Vers saaledes: Det begiere alle Christne fromme, Til Pris Dit Navn komme, Hørsomme uden Gammen, Og sige allesammen Amen, Amen!

32. Gang, er et alt for gemeent Ord, at jeg vil opholde mig derved, saavit den almindelige Bemærkning anbelanger. Men det haver en egen Betydning i vores Danske Bibel, saavel som i den Tydske, Matth. XV. v. 17. hvor det svarer til *αὐπεδῶνα*. Og mig undres derover, at Did. von Stade ikke haver sagt os et Ord derom i hans lærde og artige Bog. Thi at Lutherus og Dr. Bugenhagen jo vel haver vidst, i hvad Bemærkelse de satte det, naar der staaer i Græksken *αὐπεδῶν*, skal ingen bilde mig ind. Det Engel-Sarsiske Nye Testamente haver paa dette Sted, *an byd on Fordgang afend*. Og de Engel-Sarsiske Lexica sige videre, at *Gang* er ikke allene Iter, Gressus, men ogsaa *Latrina*; hvilket sidste

sidste ogsaa kaldes *Gangpytte*. In veteribus *Glossis Florentinis* (apud Eccardum pag. 982.) læses *Latrina* med den Fortolkning *Feltganch*; til ydermere Beviisning, at denne Bemærkning er i Tydsken heel gammel. I Dansk siger man ogsaa verecunde Et Sted hvor man gaaer hen. Om nu hertil skulde henføres, hvad Du Cange haver om det Ord *gangia*, tør jeg ikke determinere. Det lyder saaledes: *GANGIA, occulta loca & subterranea: Gangagia Graeci vocant, ita Glossæ MSS.* Men hand mener, at det maae være forskrevet, for *Ganea*; efter det som Festus haver: *Ganeam antiqui locum abditum ac velut sub terra dixerunt.* Ellers kunde og vel *Latrina*, eller en *Gang*, være en *locus abditus & subterraneus*.

33. At *Giætte*, og deraf Substantivum actionis *Giættning*, conjectura, ere rene Danske Ord. Thi at *Gisse* og *Gisning*, som de fleste udtaler dem her i Kiøbenhavn, er Svensk. I Jølandtsken hedder det, ligesom i Dansk, at *gieta*. Den gamle Paraphrastes *Biblicus Anglo-Sax.* som Hiccesius har betient sig af, i sin *Grammatica Anglo-Sax. Cap. 21.* bruger *Getan*, pro ænigma solvere, obscurum aliquid explicare: *Hvilket og er snart det samme, som divinare, vel conijcere.* Ellers er *Getan* (med *e.*) det samme som *obtinere, it. confirmare.* I Jylland siger man *scopticè* til den, som vil paatye en anden noget *Stalke-Stykke*: *Ja du giætter en Giæt, og tykkes en Tyk.* Og Hiccesius citerer en ligedan *Talemaade*, og kalder den en *phrasin Cimbricam*, at *gæta gatu*, i. e. *Conjecturam facere.* I *Runa-Capitule v. 25.* staaer *eff thu getur*, som betyder, *si discis, l. si didiceris.* *Gudmundus Andreae*, in notis suis ad h. l. deriverer det ret artigt å nomine *Gatt*, som bemærker *Januam, aperturam Ostii*, unde *phrasis*, *Hurd* er å *giætte*, *Janua patet*, er opluft. Thi og, sandt at sige, at *giætte* er ligesom at *treffe en Dør i Mørte.* *Gaden* er ogsaa en *Dør* i gammel Tydsk: *Heldenbuch pag. q. 2. a.* *Die Thür ward bald beschlossen mit Rigeln für das Gaden.* it. pag. y. 1. b. *Da schloß die Keyserinne drey Rigel für das Gaden.* En mærkelig *Passage* fand jeg her ikke efterlade at ommelde, som forekommer i *Baldvini Comitis Flandriæ Legibus de Homicidio*, udgivne Anno Chr. 1200. og indførte i *Martene og Durand deres Thes. Anecd. Tom. 1. col. 765.* *Deri findes et Par Artikler, hvorledes*

der skal sværes udaf Sandmænd paa Hug, Bold og deslige; Den sidste Artikel lyder saa: "In juramentis illis, nullæ occasiones" ammiscendæ sunt, quæ *Gitta* dicuntur." Her spørges, hvad er det for Occasiones, som kaldtes *Gitta*? Editores i deres Indice Onomastico, bag i den 5te Tomo forklare det saaledes: *Gitta*, sive *Getia*, *prestigia per manium invocationem & maleficia*. Men her gætter de gode lærde Mænd sig frem. Og de andre Benedictiner, der have forbedret os Du Cangii Glossarium, ville ikke tage denne Forklaring forfulde, menende, at det heller bør høre til det Engelske Ord *wite*, astutia, dolus. Jeg er i den Tanke, at *Gitta* er i bemeldte Lov pure Gætninger, nemlig at Lovgiveren forbyder, det Dommeren til flige Eder at giøre, enten for eller imod den Sigtede, ey maage antage nogen, som svær efter Gætning eller Præsumtion. Fremdeles fandt det med ingen Skæl bevises, at *Gitta* er det samme som *Getia*; hvilket sidste fortolkes in *Glossis* vett. at være maleficio. doctrina: Nogle mener af det Gr. *γῶσις*, andre af en Ægyptisk Troldmand, navnlig *Geta*. Vid. Du Cange in h. l.

34. At Gifte og giftes, har vi ogsaa fra de Ældste Tider i vores Sprog. Thi baade Activa og Pass. forma hujus verbi, med mange dets Derivatis, forekomme ey allene i de Islandiske Bøger, ex. gr. *gipta*, *giptast*, *gipting*, *giptar-ord* &c. &c. men ogsaa i Anglo-Saxonis, hvor *gisan* er nubere; *giftian*, nuptum dari; *gifta*, nuptiæ; *giftibure*, thalamus; Matth. XXII. 2. En Kongelige Mand, der gjorde sin Sønns Bryllup: *The macode hys Sona gyfta*. Ellers er ogsaa *Gyfta*, dos, Medgift, in LL. Ælfredi pag. 25. I den Norske Lov er en Piges Giftingsmand, hendes Fader, Broder, eller den Mand, som er efter Loven hendes næste Arving: og i den Skaanske Lov kaldes en Enkes næst-Forvandte og Lav-Bærg, hende næste Frende og hennå Gift-Waldår. Hvortil end ogsaa hører de Geistlige Qvind-Folkes Bærger, scil. de, som Closter-Tomfruer, Abbedisser og Priorinder maage have med sig i verdslige Forretninger, ved Riob og Sal, it. paa Skifter, atque in aliis causis forensibus. Derfor finder jeg saadan een kaldet paa Latin *Dotinus*, i vore gamle Breve, ex. gr. An. 1321. giør Søster Cathrine Abbedisse i St. Claræ Cl. i Roskilde et

et Mageffikte om Jordegods med Uage Nane; og det Gods som hun hantem overlod, blev ham tilskiodet paa Lands-Tinget ved hendes Lauvænge eller Giftings Mand. Brevet er paa Latin, hvor het heder: *Scotari bona nostra prænominata cum eorum attinentiis præmemorato Aughoni fecimus in placito generali, per Jon, Dotinum nostrum.* Der er da et Vocabulum til at forbedre Du Cange med. Thi det findes end ikke i hans sidste forbedrede Edition.

35. At være *Giist* paa en Ting, er en Jydsk Talemaade, pro vehementer cupere, inhiare. Dette er og Angel Saxisk, hvor *Gytsian* og *Gitsian* er cupere; *Gytsend*, cupiens; *Gytsung*, amor, avaritia. Hvormed og det Tydske *Geitz* og *geitzig* ere nær beslægtede. Utsammen af det gamle Celtiske *Gitan* og *Geitan*, appetere: Hvorom videre er at læse i Schilteri og Wachters *Glossariis*.

36. *Gjørsum*, er et Ord, som forekommer i de gamle Danske Love, paa adskillige Stæder: nemlig i den Store Kong Knuds Witherlaghs Rett, s. *Jure Aulico & Castrensi*, i Kong Waldemars Sicellandske Lov, saavel som og i den Jydsk Lov. Der skrives det over alt *Gørsum*; men i de nyere Tider har man sat i. imellem. Christen Osterffen i sit *Glossario Juridico*, Stephanius in *notis ad LL. Castrenses*, og Resenius i sine vitløffigere Anmerkninger til de samme, have vel gjort sig Umage for, at vilde forstaae og forklare det, brugende her til Hielp Canuti Episcopi Version og Glosser, saavel som Erich Krabbes Oversættelse af den Jydsk Lov. Men det vil alligevel heel lidet betyde alt hvad de siger, og, at jeg skal tale lemsfædeligen, da have de gode Mænd brudt deres Hoveder med dette Ord til forgieves. Canutus Episcopus er maaskee falden dem noget obscur. Erich Krabbe har ladet sig nøye med, overalt at kalde *Gørsum*, *Versohnung*. Saa at ved hielp af disse tvende har Stephanius og Resenius ey kundet nogen Bey, ja langt komme fra ikke gelange til nogen ret Oplysning. Thi hvad de selv kalder at være *Gørsummens* Etymologie, kommer slet ikke derved. End er det ogsaa en ret latterlig Tanke, som er først kommen Stephano i Sinde, og som Resenius derefter har foreget, naar hand skriver (nemlig Resenius in *notis ad Canuti M. Jus Aulic. pag. 704.*) "*Vox hac aut composita est à gjøre, facere, &*

"*Sum, ∴: summa, ita ut Gjørsum sit en overgiort Sum;*" (og dette har hand taget af Stephanii notis;) "aut deber suam originem verbo "Danico gjøres, ∴: superfluere: ex. gr. Øllet gjøres, cerevisia "superfluit; quia Gjørsum multa super ordinariam multam erogata". Slige Etymologier høre ohngesærlig til samme Classen, som Magister à magis & ter; og, som jeg har læst i en trykt Dansk Lig-Prædiken, "Et Nenniste à Neenediste, per contractionem; Tjivi ere blevne Neenediste imod Gud." Dernæst, hvad Gjørsummens Fisk, som hører til Kongens Bord, i den Siælandske lov, anbelanger, veed Ostersen og Resenius ligesaa lidet, hvoraf den haver saadant Navn. Resenius applicerer her sit verbum gjøres, superfluere, og koster saa frem med denne bebrøvelige Forklaring: Gjørsummens Fisk en Fisk som er til Overflod paa Kongens Bord; *quia ad superfluitatem mensæ Regiæ imponitur.* Saadanne Absurditeter falder de til, som negligere alle fremmede endogsaa Naboe-Tungemaal, og mene, paa sin Varronianst, at alle gamle Ord skal deriveres af sit eget Lands Sprog; lig som de der mene, at de første Folk i et hvert Landskab ere vorte op af Jorden i det samme Land, foruden at have havt Forældre andesteds. Nu hvad skal da dette Ord Gjørsum hede? Jeg svarer, at Ordets ældste Bemærkelse, saavidt mig endnu er bevidst, har man i Engels-Saxisten, hvor *Gersuma*, og *Gersume*, er egentlig, Opes, thesaurus, res pretiosa, *Clenodie*. I *Chronico Saxonico* findes det saaledes nogle gange, scil. ad An. 1035. item An. 1065. *ærarium fregerunt, & thesauros ejus abstulerunt*: dette heder i Originalen: *and his Gersuman namon. Gersumar*, in plur. heder det paa Islandsk, og forekommer meget ofte i de Norske og Islandsk gamle Bøger, *Herrands-Sage, Gautreks-Saga, Olafs-Saga &c.* og Verelius forklarer det, *Dyrebara Saker, Clenodier*. Ligeledes i de Svenske Love *Gjersima*; vid. *Loccenii Ind. & Haqu. Spegels Glossar*. Dernæst blev Ordet, hos Englesaxerne, i Særdeleshed brugt om et *Clenodie*, som man plejede at give til, i et Kiøb, eller i et Fæste eller Forpagtning, ligesom endnu skeer. Ex. gr. Man gjør et Kiøb paa 10000 Rdr. og indgaaer at give derforuden til den Sælgende, eller hans Frue, et *Clenodie*, eller 100 Ducater, eller d. slige Bærdie. Dette er *Gjørsum*. Item man fæster en Tiende for 100 Dalers Afgift aarlig; man giver strax 30 Daler til Fæste

Fæste. Dette sidste er *Görsum*. Somner i sit Dictionar. As. mener derfor, at *Garsume* betyder *quodcumque praesto est ac paratum, & confestim representatur*, à Sax. *Gearo* ∴ *paratus, cum terminatione sum*, sicut in *Vinsum*, *jucundus*, *gehyresum*, *obtemperans*, &c. & sicut in *Danicis*, *arbeidsom*, *hielpsom*, *snakksom*, *grusom* &c. Jeg skulde lige saa snart troe, at det var af *Geara*, *provisio*, *apparatus*, *impensa*, som hører dog til samme radicem; og hvoraf vi har det Ord *Giærd* i de gamle Love, saasom *Bryllups-Giærd*, *Begravelse-Giærd*, *Arff-Giærd*; item *Giærd*, *Skat*, *Udredning*: og udi *Kirke-og Gæstlig Brug Tide-Giærd*, h. e. *officium sacrum anniversarium*, som man enten een eller flere gange om Aaret er pligtig at begaae. Hvilke Ord man vel ogsaa kunde henføre til verbum *giøre*, hvis Brug og Bemærkelser hos de Gamle gik videre, end nu om dage: ex. gr. naar man gav Gods til Klosters og Kirker, at holde *Siæle-Messer* af, heder det undertiden i gamle Breve: til at *giøre for min og min Husfrues Siæl med.* &c. it. i et Brev af 1458. jeg oplader ham min Gaard til *Lyendom*, dog saa, at der *giøres af til Byen*, det sig bør med rette. ∴ *skattes, udredes.* Men at komme igien til *Sagen*. Sligt *Görsum*, *Clenodie*, eller *Fæste*, blev ogsaa i fornum Dage indført i *Røde Fæste* og *Leye-Breve*, hvoraf *Spelmannus*, *Du Cange* og hans Forbevrere, har samlet en Deel Exempler, alle af *Latinske Documenter*, som i *Englland* ere giorte og skrevne, ex. gr. *Pro hac concessione praedictus Andreas dedit mihi marcam argenti in Gersumam. Monastico Anglicano, Tomo 2. p. 920.* staaer indført et Brev, hvorudi en *Engelsk Dame*, med det *Kongelige Huus* forvandt, ved *Navn Alizia Comitissa Augi*, skænker til et *Closter* et stykke *Landgods*, som hun havde kjøbt sig til af *Radulpho de Wicham* og hans *Brødre*; og paa det at *Closteret* kunde beholde det, frit for *Reluition*, skulde *Radulph* og hans *Arvinger* have *Artiligen* til hver *Nichels-Dag* *sex denarios, pro omni servitio, quod ad eum pertinet.* Siden kommer i *Brevet*: *Pro hac autem emptione de praedicto Radulpho unam Marcam argenti in Gersumam, & singulis ejus fratribus 12. denarios. Et ipsi affidavitaverunt pro se & heredibus suis, hanc conventionem tenere.* Dette er og, hvad som heder i *Franckosk* *le Pot de Vin*, og i got *Latin Corollarium*. Saaledes bliver det nu læt at forklare, naar det udi den *Jydske Lov* forekommer i de *Artikler* om *Mundebod*, saavel som i den gamle *Witherlags-Ret*; thi der

var Gørsum ligeledes en Tilgift, naar som nogen homicida kjøbte sin Fred, og affonedede sig med den Dødes Frender formedelst et Clenodie eller en vis Penge, over det som Loven havde nævnt og fastsatt at dem skulde gives, nemlig 3die Parten af den hele Mandebod. Loven ex. gr. siger, at for Mandslæt skal bødes 3gange 18 Mark. Dem betaler den skyldige, og derforuden giver hand til den Dødes Venner saa meget som for billigt befindes, eller best kand accorderes om. Thi Gørsummens Tært er slet ikke determineret i Loven men dependerer af den Dræbtes Frender's Haardhed eller Lemfældighed; dog skal den endeligen være betinget, førend Mandebod kand udgives, og førend Kongen kand bevilge Freden. Og saaledes er den Tydske Lovs sensus lib. 3. c. 21. En Gørsum ere e, som førre vordhet melt, ther Both festes, forti at Awe wolder mest Gørsum. Canuti Episc. version lyder: *illud quod vocatur Gørsum tantum erit, quantum fuerit prædictum, quando Emenda fuit firmata. Nam quilibet tantum offert in Gørsum, quantum timet in causa, 3: quantum quis timet vindictam, tantum contribuet.* Jeg tviler slet ikke om, at Biskop Canutus har jo noksom forstaaet, hvad Loven vilde sige i Dansk; men hannem har fattest den Gave, at forklare hendes og sin egen Mening i reen og tydelig Latin. Derimod er Erich Krabbes Tydske Oversættelse aldeles reen og rigtig: Zur Versöhnung giebt man so viel, als beyde Parten eins worden seynd, ehe man dann das Wehrgeldt ausgelobet und verheissen hat: Dann Furcht macht, das man Sohngeldt ausgiebt. Blasius Eckenberger har ilde fattet, og gandske taget feil af Lovens Mening, ja, som det siunes, er bleven forført af Canuti Episc. uklare version; hans Fortolkning er: *Gørsum is even so vele, also vorgemelt, wenn Bote gewesthet wort.* Hand burde allene sagt: Gørsum er det, som bliver målt og forud betinget og samtykt, førend Bod kand fastes. Thi at det var even so veel als de Bote, (saa fremt dette er hans Mening,) er falskt. Det kand maaskee have været sommetider mere; men mange gange var det og mindre end Lovens Bøder, eller Mandebod. I Witherlags-Retten havde Kong Knud den Store ikke nævnt eller forordnet nogen Penge-Straf; Men i Kong Nicolai Tiid blev der dømt, efter Boë Hedensøn af Wendsyssel hans Forslag, at for Hug og Saar, naar man slog en af Ridderne i samme Selskab, skulde betales 40. Mark Sølv til Kongen, (det er, efter vores

nu værende Mynt og Sølvets Værdie paa nærværende Tiid over 400 Rxdaler i Croner,) 40 Mark til alle Hofmænd, og 40 Mark til den Forurettede, og til denne sidste endnu 2 Mark Guld i Gørsum (som var circa 200 Rdr. i vor Mynt.) Og om Kong Knud selv fortælles, at der hand Selv var forfalden i saadan Skyld og Brode, tilbød hand sig, i stedet for 40 Mark som var almindeligen Drabs Bøder, at bøde 360 Mark, og i Gørsum gav hand 9 Mark Guld. Der sammesteds haver Saxo Grammaticus oversatt Gørsum, Donum: *Huic summe* (scil. trecentorum sexaginta talentorum,) *novem talenta auri doni nomine adjecit.* Og Anders Wedel har iaien fortolket dette paa Dansk: til en Stenk. Saxo kand ingen bære Tvil om, jo at have forstaaet Ordet ret; Og hans Fortolkning stemmer overeens med Ordets Brug og Bemærkning i det Engel-Saxiske. Et Exempel paa hvad jeg sagde, om den Thielslagnes Frenners Haardhed eller Lemfældighed i saa Maade, og hvort des Nve volder Gørsum, haver man i Peder Skrams Historie: der var, over i tu gandske Aar om at vilde forsone sig med Anders Vinters Slægt, men kunde ikke komme med dem til rette, for end langt i det Credit; da hand gav dem 70 Mark i Gyldene og 100. Mark i røde Penninge, over den ordinaire Mandebod: Hvorom jeg har haft Original-Documenterne i Hænde, og kand endnu fremvise Copier af de samme. Ordet Gørsum er derudi ikke brugt, ja end ikke i langt ældere Skrifter, saa at det synes at være gaaen af Moden; og mig (saa vit jeg mindes) ikke forekommen in seculis XV. aut XIV. I et Brev samme Slags Materie, An. 1471. da en Forligelse blev gjort imellem Mauritz Nielsen paa Alagaard i Hanherret og Biskop Jep af Børlum, for en af Biskoppens Tienere, som Mauritzes Folk havde thielslaget, staaer til sidst saaledes: Ydermere skal fornevnte Mauritz Nielsen, lægge Biskopen en beqvemmelig Høfsthed ud for hans Skade og Vedermod, enten efter vor Tykke, eller hannem ud at lægge med sin Led, hand af hannem hende ville i deslige Sag. Endeligen at komme til den Siælandske Lov, som taler om Gørsummens Fisk, lib. 6. c. 21. Størie høer til Konings Bord; forti man kaller then Gørsummens Fisk være; da behøver den locus nu ingen anden Forklaring, end at man kaldte den Fisk, Størie, piscem

scem thesauri scil. Regii, et Clenodie eller Regale, som hørte Kongen og hans Hoff til. Andreas Sunonis *Legum Scan.* lib. 8. c.1. *Omnes pisces - - occupantibus conceduntur, præter Sturionem, qui juri Regio à quæcunque repertus fuerit, totus cedit.* Paa samme Viis haver det sig med Los og Maar-skind i den gamle Norske Lov, Kjøbe-Balkens c.9. Los og Maar skal Ombudsmand kjøbe Konningen til beste, og give Bønderne Værd derfor; Men Ulf-Skind, Rev-Skind, Odder-skind, Bjørn-skind, Ellendshuder, og andre Vildvahre; mæ Bønderne sælge til hvem de ville, uforbudet.

37. Det gloer i Marken: it. Det gloer og stikker af, siger den gemeene Mand om noget der seer herligt og stabseligt ud, saasom broged Silketøj, galonerede Klæder, &c. nemlig af Anglo-Saxon. *Glew*, splendidus, Island. *Gloa*, resplendere. I det æld-gamle Cambriske Sprog, er *Gloymi*, luceo, *Goleuo*, lucefcit, *Goleu* og *Gloyw* lucidus, *Glo*, pruna; og den heder og paa vores Dansk og Islandsk *Glød*, og *Glod*, *Glødekar*, Isl. et Røgelse-Kar; Det Tydske glüend, gloende, ardens; at gløde Jernet; gløde Sølv ud. Rigesaa og i Isl. *Glys*, splendor, *Glands*, og *Glyslegr*, splendidus.

38. At gaae til Haande, en Talemaade, som læses ofte i vore Kroniker, om Slotte og faste Stæder, og deres Hovedsmænd, naar de tager et andet Herskab. Andet er, at gaae een til Haande i hans Gierning, ∴ at hielpe og tiene een, tage Haanden i med. Men naar en Fæstning eller Commendant gaaer en Fyrste til Haande, er det at give sig i hans Bold, in fidem ejus se tradere. Og, at holde paa hans Haand, er fidem ei addicere & servare. Slottet Warberg skal af mig og mine Sønner holdes til Kong Christoffers Haand ∴ staaer i Hr. Axel Pederffsens Brev af 1442. nemlig af den Brug, at levere og tage Røglerne i og af Haanden. Item, er Haand i flige Talemaader næsten det samme som Ordre, Befalning, Fuldmagt og *Commission*. Jeg skal holde det til Kongelig Majestets troer Haand. N. N. Skjoder og oplæder Peder Degn af Nyborg, til Hr. Steen Basses Haand, en Gaard i Rosendorp. ∴ til hans Fuldmagt. Deraf kaldtes forðum
i Engel-

i Engel-Saxisten *Handgang*, deditio, mancipatio; *handfesten*, fidem dare; *weorpan to hande*, restituere alicui aliquid; in *Legibus Ine Regis*. pag. 20.

39. *Ham*, er et Overtog, eller et Skiul, saasom en Masque. Metaphoricè, en fremmed Gestalt. Verelius citerer af en Islandsk Fabel: *Medan han var i Vargs ham*, o: Medens hand var i Ulfs Skikkelse. I *Voluspa* staaer og, i *Trolls ham*, h. e. gigantis exuviis indutus, s. in forma gigantea. *Hamskiptast*, transformari. I *Dansk* siger man: *Jeg skal vel drage Sammen af ham*, saa at *Stalken* skal staae bar. I en gammel MSt. Postill, skreven i Begyndelsen af Sec. XV. Guds Søn tok *Trælsins Ham*, som er *Mandoms Natur*, og gjorde sig ligher *Mennisken*. Man siger det propriè om *Snoge*, at de skyde *Ham*, og angvis *exuviæ*, som man finder paa *Marken*, heder *Snoge Ham*. Dertil hører og *Cild-hama*, *Secundæ*, qu. *Børne-Ham*, in *Ælfrici Gloss. AS. p. 70. it. en Seder-Ham*, som man læser om i *Islandske Fabler* og i *Kæmpe-Biserne*, at man tog paa sig, for at flyve fra eet Land til et andet. I *Engel-Sax. Dictionariis* heder ellers *Ham*, *Camisia*, *Superpelliceum*; *Hamod*, *indutus*; *Fetherham*, *talaria*. *Hiccius* siger, at *Ham* er ligeledes *Bindet* af en *Bog*, thi saaledes har hand fundet skreven foran i en gammel *Bog*: *Aldred dis Boc gehamadi*, *Aldredus hunc librum tegumento muniuit*. *Wachter* har vel 13. à 14. andre Bemærkninger af det Ord *Ham*, samlede med stor *Flid*; men deriblant dog ikke denne, jeg nu har omrørt, *de exuviis, larva*, aut *indumento*, eller noget af hvad som jeg har i nærværende *Artifel* annoteret.

40. Det Ord *Hartkorn* i vores *Danske Matricul* og *Jorde-Bøger*, har man vel meent at skulde være reen *Dansk*, ja een af de allerældste *Terminis* i vort *Sprog*, og at have været brugt, saalænge der var *Skat* og *Land-Gilde* til i *Danmark*. Dets *Notion* og *Betydning* nu om *Dage* kand ikke være os ubekjendt, nemlig at det er en *Estimation* af *Land-Gods*, og en *Regel*, hvorefter de *Kongelige Contributioner* sættes og *fodres*, det samme som udi *Tydskland* kaldes *Anschlag* der *Güter*, hvortil hører de *Latinske Navne* af *medio*

ævo, Canon, Catastrum, Censur terrarum, og detslige. Men har og det Ord Hartkorn havt alle Tider saadan Betydning, enten her i Danmark eller andensteds? Biffeligen ikke: Og derom fandt Arndt Berntson og Hans Hanssen Skonning noksom give os Oplysning, saavit Danmark angaaer, i det de overalt giver tilkiende, at Hartkorn bemærker 1) egentlig og i sig selv Korn-Skyld eller Landgilde-Korn, 2.) translatè, Landgildens Taxt og Værdie, naar de øvrige Species og Smaaæ-Redsel blive til Korn anslagte og reducerede. Thi naar man i gamle Dage vilde vide en Bondegaards Værdie, da begyndte man først med at regne Rug og Biug tilsammen: Man fastsatte en Orte Rug til 10. Skiepper, og en Orte Biug til 12. Skiepper, for at gjøre dem lige i Værdie; eller, som nu er brugeligt, et Pund Rug til $3\frac{1}{2}$ Tønder, og et Pund Biug til 4 Tønder; (Thi og saaledes gaaer begges Priis i de fleste Aaringer næsten lige op.) Siden reducerede man Havren, og alle Species af Smaaæ-Redsel, Lam, Gæs, Høns, Boel-Sviin, Luse-Garn, Fisk, Salt, og hvad anden slags det end var, Pengene ogsaa, til Rug og Biug, brugende dertil de Tabeller, som man havde i gamle Dage in MSS. paa Rente-Kammeret, og i alle Amtsstuer, ja i hver en Proprietarii og Ridesfogeds Bære i det hele Land; og finder man samme slags Tabeller trykte en allene i Arndt Berntsons Danmarks og Norges frugtbar Herlighed, men endogsaa nogle Aar tilforne udi den Carte-Bog, som Hans Hanssen Skonning udgav i Aarhuus An. 1647. Paa denne Maneer, og ved sliq Calculation, naar en Bondegaards gandske Landgilde, med Smaaæ-Redsel, Penge og alt, var reduceret til et vist Quantum af Rug eller Biug, med eet Ord til saameget Korn af det slags som der avledes meest af i den Provink, (ex. gr. i Siælland Biug, og i Jylland Rug,) da kaldte man det, at den Gaard var saameget i Hartkorn, nemlig saa mange Pund, Tønder, Skiepper, Fierding-Kar og Album; og folgeligen var Gaarden saadan Capital værd, som dette Hartkorns Værdie var den aarlige Rente af til 6. pro Cento. Denne Beregnings Methode var u-omgængeligen fornøden førend Souveraineteten, da her endnu ingen Matricul havde, og ingen vis, i det mindste ingen sikker, ja overalt ufuldkommen Estimation var over Landet: Hvilket, (foruden at diffundere mig i videre,) klart nok

er at see udaf Høylovlige Ihukommelse Kong Christiani IV. Forordninger om Kofs-Tienesten, der siden bleve indførte i Recessen af An. 1643. Der staaer, hvor mange Tønder Hartkorn i Jordegods der skulde udgiøre en berustet Mand og Hest, og at enhver som eyer Adelsgods, til at giøre Karl og Hest af, bør til den Ende at fremvise sin Jordebog til Ritmesteren, med sin egen Haand under-skreven: End fremviser hand ey sin Jordebog fuldkommelig, og derved forringer sin Kofs-Tieneste, hand er falden for dobbelt ic. End kommer der Tvivl om, da skal Jordebogen for Rigens Marsk eller Raadet fremlegges ic." (nemlig for at see, om Godset er af Eyeren anslaget til saa mange Tønder Hartkorn, som det med rette bør efter den Landgilde i Korn og Smaa-Kedsel som hand deraf nyder.) Ydermere staaer der sammesteds foran i den 4de Art. "Udi forbemeldte Korn (scil. Hartkorn,) skulle og Eædegaardene tillige med Bønder-Godset anslaaes for Hartkorn, efter som de udi Syndskende Skifte gaær, og med rette bør at gaæe &c." Altsaa seer vi, at man kom aldrig til nogen sikker Regning eller Kundskab i de Dage, til at vide hvormegit Hartkorn der var i Landet: Og Urendt Berndtson, som skrev sin Bog 12 Aar efter at Recessen udkom, og ifkun 5. Aar før Souveraineteten, siger endnu, i sin 2den Bogs første Part pag. 42. "Mange fornemme Hoved-Gaarde og store Herre-Eæder ere til, dessen Jord og tilliggende Eyendom ikke er satt for nogen visse Skyld, ey heller i Hartkorn beregnet, at derefter i Skifter, eller i Kiøb og Sal, med Bederlag, Jævned eller Betalning kunde rettes." Man maatte og derfor ofte begynde at regne over paa nye, naar et nyt Skifte, eller anden forekommende Lejlighed det udkrævede, altsammen med at slaæe Indkomsten an i Hartkorn. Saa bleve ey heller de Kongelige Skatter i de Dage paabudne eller collecterede efter Hartkorn, men allene paa Slump, ex. gr. "En Daler af en heel Bondegaard, en Halvdaler af en Halvgaard eller Boel, og den rige at hielpe den Fattige." Saaledes lydde i Allmindelighed Skatte-Brevene; og udi dennem skal man aldrig finde Hartkorn nævnt førend Souveraineteten, (Kofs-Tienesten, hvorom jeg før meldte, undtagen.) Men da Høylovlige Ihukommelse Kong Friderich III. sit Regeringen satt paa en gandske anden Fod, var hans Majestet straxen betænkt paa

paa en universelle Matricul at faae gjort over hele Riget, og til den Ende befalede An. 1661. at alle og enhver Jordegods's Ehere skulde indlevere deres Jordebøger i Amtstuerne, hvorefter et Hartkornet udi hver Provins, Herret og Kirke-Sogn kunde vides, Gaard for Gaard, Bonde for Bonde, altsammen efter Landgilden. Hvilken almindelig Matricul ogsaa vel endeligen blev forfærdiget, og Skatterne derefter lagde, men formedelst mange Uarsager, (som nu blev for vidtløftigt at opregne,) med stor Ufuldkommenhed. Sligt gav da Uarsag til den store Land-Maalings Commission, som i Kong Christiani V. Tid An. 1681. blev foretagen, og da lykkeligen til Ende ført ved den Matricul, som endnu til denne Dag subsisterer.

Man lærer saaledes af alt dette, at Hartkorn, som nu udi sin brugelige Notion er et Landgods's Tart, hvorefter de Kongelige Skatter fodres, bemærkede tilforne intet andet end Landgilde, eller rettere, det bemærkede egentlig det Korn, som gaves til Landgilde, naar Lam, Høns og Gæs og al anden Smarredsel tillige var gjort til Korn, Rug eller Ving. Nu kommer vi da igien til Spørgsmaalet: Hvoraf kaldte man da Landgilde-Kornet Hartkorn? Her fremkommer den ærlige og for sin gode Bog roesværdige Arndt Berndtson med sit Svar paa dette Spørgsmaal; men hvilket Svar giver tilkiende, at det er gaaen hannem i hans Tider, ligedan som det er gaaen mig i min Tid. Thi naar jeg for 20. ja vel 30. Aar siden haver undertiden spurt heel lærde og kyndige Folk om dette Ords Opkomst og Etymologie, har jeg aldrig faaet noget Svar, som kunde fornøye mig, men altsammen af bare Giætninger uden Beviis. Arndt Berndtsons Bog fik jeg siden efter i Hænde, og læste den: Der fandt jeg en Forklaring, i hans anden Bogs 3die Cap. pag. 95. som lyder saaledes: "Nogle ere i den Mening, at Hartkorn haver sit Navn af Harpet, og skulde hede Harpt Korn, som det der er slagen igiennem en Harpe og reenset. Men (siger hand,) efterdi dette er en stelden Brug, og den ringeste Andeel Korn saaledes bliver medhandlet; Tilmed haver man utvivltagtig ikke af saadan Harpen fordum vidst at sige, da dog Navnet haver været i Giænge, da siunes fordi rettere, ved Hartkorn at skal forstaaes got og fuldsomt Korn, som man ellers kaldte stridt Korn, hvilket,

"hvilket, naar det udi Haanden fattes og sammentrykkes, det da
 "formedelst sin Fuldkommenhed befindes fast, og ligesom hart og
 "modstridigt, og ikke som svagt og ringe Korn, der rinder igiennem
 "Fingrene." Men dette er ligeledes af pur Giætning, og vedkommer
 end ikke Materien. Thi her tales jo ikke, i Landgodses Beregning,
 eller i Jordegodses Tært paa Skifter, eller i Kiøb og Magelav, om
 Landgildens Qualitate, og om den ydes paa et eller andet Sted i stridt
 eller svangt Korn, men om dens Quantitate. Skal det komme an
 paa Qualitæten, da mener jeg, at en Kiøbstæd Mand, der kiøber
 Bonden hans Korn af, faaer det vel i alle Maader lige saa got, stridt
 og fuldsomt, som Kongen eller Husbonden, naar Bonden faaer kun
 vel Penge derfor; Hvi kaldes dette da en ogsaa Hartkorn? nemlig
 her paa Torvet? Ey heller brugtes slige Epitheta til Landgilde-Korn,
 naar man skrev Fæstebreve eller Contracter; men man kaldte det got
 Korn og Gæst. Altsaa har Arndt Berendtsen hos sine Oracler
 ikke havt bedre Lykke, end jeg hos mine.

Man maatte spørge: Mon det ikke skal være et Engel-Skrift
 Ord, eller efter samme Sprogs analogie og imitation. Thi udi En-
 gel-Sax. Bøger, Breve og Documenter haver man de Ord *Harth-*
penny, og *Harthsilver*, som var et slags Stat og Contribution, som
 man finder hos *Spelmannum*, *Somnerum* og flere, af *Harth*, det sam-
 me som *Heord*, en *Bolia*, *Huus* og *Famille*, det samme som *Heerde*,
focus; Deraf er og *Heordfæste*, en som boer paa Gaarden, en *Fæste-*
bonde, *Heordniht*, *Bondens Dreng* eller *Karl*. *Harthpenny* og *Harth-*
silver var da vel hos de gamle Engellænder, det samme som *Heerde-*
Schilling hos de gamle Tydske, ja som *Rauch-Geldt*; ic. som *Feu-*
age eller *Focagium* hos de Franske som *Arnegald* eller *Terragium* i
 Synder-Jylland. Ja end nærmere ligesom man i Tydskland haver
Hoffkorn, og *Huebokorn* ic. hvorom *Klockius* og andre have mæl-
 det. Og kunde ikke da paa sig Maade Korn-Stat og Landgilde hos
 os være kommen til at hede *Harthkorn*, af *Harth* en Gaard eller *Bolig*,
 enten førend vore Jyder og Holster ginge over til Engelland, eller og
 siden efter, da vore Konger førte een og anden Engellsk Skik ind i Dan-
 mark? Jeg svarer, Nej; Og at i hvor specieuse end denne Etymologie
 kand synes, er den dog langt fra den rette. Thi I. ikke at tale om,

at man da maatte vel have havt i Engelland, i de gamle Saxers Tider, ligesaa vel det Ord *Harthkorn* som *Harthsilver* og *Harth penny*; men *Harthkorn* findes der aldrig; da II. betyder *Harth* eller *Heord* ikke nogen *Uger*: *Jord* eller *Bonde*: *Gods*, hvoraf *Korn* bør ydes, men allene *Huset*, die *Heerde*, enten der er *Ubling* til eller ikke; og lad være det vel offtest bruges om *Bonder*: *Huse*, der giøre det største *Tal* i alle *Lande*, saa dog ikke i *Henseende* til *Ublingen*; III. Hvis vores *Harthkorn* var beslegt med det *Engel*: *Saxiske*, da maatte det, ligesaavel som de andre Ord, der ere af samme *Herkomst*, være jo meget gammelt hos os her i *Riget*. Men langt fra, at det er saa gammelt, og hvo dette tænker, hand tager mærkeligen fejl. Arndt Berndtson er dog af saadan *Menning*, og troer at det har været til, endogsaa førend man forstod at harpe *Korn*: Jeg tør derimod sige, at den *Tiid* Arndt Berndtson skrev sin *Bog*, var Ordet neppe nok 100. *Ar* gammelt i *Danmark*, og selvfølgelig nu ikke 200 *Ar*, siden det kom hos os i *Brug*. Udi ingen af vore gamle *Love*, og i intet *Document*, som er ældre end an. Chr. 1550. lader det sig tilsiune. Der er udaf gamle *Breve* om *Jordegods*, nemlig af *Skioder*, *Mageskifter*, *Panteforskrivelser*, *Gavebreve*, *Fundationer*, *Traditioner*, *Jordebøger*, *Registere*, *Skiftebreve*, *Lodseddeler* og deslige, at regne fra an. Chr. 1100. indtil midt i det 16de *Seculo* og længere passeret igiennem mine *Hænder* og under mine *Dyne* ikke nogle *Hundrede*, men nogle *Tusinde*, hvor man udi hvert og eet havde havt *Leylighed* til at bruge det Ord *Harthkorn*, hvis det havde været bekiendt eller i det mindste antaget i vort *Sprog*; Men aldrig forekommer det nogenstæds, og ingenstinde har jeg kundet træffe det, førend i et *Mageskifte*, som K. Friderich II. gjorde med *Canceller Niels Kaas*, om noget *Gods* i *Jylland*, circa An. 1580. Derudi staaer endeligen disse Ord: "Og for hvis fornevnte *Gods* hans *Majestet* mig haver udlagt, efter *Besigtelse* og *Lignelse* beløber sig mere, end mit *Gods*, som er af *Eyendom* og *Landgilde* udi *Harthkorn* beregnet 2 *Tønder* 3 *Skiepper* &c. haver jeg til hans *Majestet* udlagt en min *Gaard* udi *Liusgaardherredt* i *Skreybye*, som skylder *Ar*: lig *1 Ørte Rug*, *1 Ørte Biug* *1 Brendsvin* og *8 Skilling Penge*."

Hvis derfor Ordet, førend den *Tiid* omtrent, og virkelig førend
Kong

Kong Friderici II. Regering har været hos os bekiendt og indført, da maade det alleneſte have været i daglig Tale, (ligesom vi endnu bruge fremmede Ord af alle ſlags i vore mundlige Samqvemme, men ey udi Skrifter og Breve,) helst efterdi det var ikke et Dansk, men et fremmed og Tydſk Ord. Thi (endelig at komme nu til Sagen) da er det uden ald Modſigelse kommen herind fra Tydſkland; Og den Maade at anſlaae alle Species til Hartkorn er virkelig ex imitatione Germanorum. I Tydſkland, og særdeles i Mark Brandenburg, ſaa-velſom i Nürnberg og deromkring, gjør man denne Forſkiel paa Kornet, at kalde det hart og blødt eller weiche. Das harte Getrâyde kalder mand Rug, Hvede, Byg, og Erter: Das weiche Getrâyde er Hafre. Dog er ſommestæder Diſpute om Biuget, hvilket nogle regne til det bløde Korn. Man kalder og dette ſidſte das rauhe Getrâyde; og da finder man Diſtinctionen ſaaledes: "Zu dem harten oder glatten Getrâyden werden gerechnet Roggen, Weizen, Erbsen, Linsen, Wicken und Heidekorn; und zu dem weichen oder rauhen gehören Dinkel, Gersten und Haber." Om hvilken Differenz Wehnerus in *Obſ. Pract. ad v. Getreydig* ſriver ſaaledes: Licet aliqui ex *L. modios*, &c. (*) colligant, frumenti appellatione non contineri hordeum: Moribus tamen nostris distinguitur Getraydig in Hart oder Weiches. Hart Geraydig continet triticum, *ſiliginem*, *hordeum* & *ciceres*, als *Rocken*, *Weizen*, *Gersten*, *Gemandt* &c. Weichkorn u. Getraydig comprehendit *Avenam*, *Habern* &c. *Hordeum* tamen apud Colerum habetur für weich Getrayd, sed apud Koppenum sumitur für hartes." Saavidt af Wehnero. I de gamle Brunſviger-Stads Love, ſom Leibniz har udgivet *Tomo III.* ſtaaer i det Tredie Stykke, S. 3. hvad Told der ſkal gives *van hardeme Korne*, *van Hoppen*, *van Honeghe* &c. ſaa

(*) Denne *Lex Modios* ſtaaer i *Cod. I. X tit. 70.* og er *Lex. 9.* hvor Kæyserne Valentin. Theodof. og Arcadius gjør Forſkiel paa *Frumentum* og *Hordeum*. ſigende: *frumenti quinquagesimas, hordei quadragesimas, vini & lardi vicesimas dari præcipimus.* Men mon det ikke være tilladt at hver Land haver herudi ſin Maade efter Velbehag, og af viſſe Aarſager. I Tydſkland naar man nævner Korn, da forſtaaer man ſornemmelig og meeft altid Rug; I Holland næſten paa ſamme Maade. Derimod her i Sælland, hvor Bygget er den ſørſte Sæd, er Kornſ vocabulum til Biuget approprieret.

Saa at det ogsaa der har været et gemeent vocabulum i Sec. XIII. Der næst, hvad Beregningen sig anlanger, nemlig den Reduction af alle Species og Landgodsens Indkomster til Hartkorn, da er denne ligeledes fra Tydskland, omendstjont med nogen Forbedring; hvilket kand sees i *Dietherri Continuat. Thes. Besold. ad v. Unschlag*, og dennem som hand citerer, nemlig Pruckmanni *Consilia*, Köppens *Decisiones*, og fornemmeligen i Scheplitz *Consuetudd. Marchicis. lib. IV. tit. 8. §. 6.* Dertil kand jeg søye Jo. Wilh. Røwenstruncks *Rechtliches Bedencken von Anlagen, Contributionen und allerhand Schatzungen &c.* hvor der iblant andet staaer: *Auf ein Malter Hartkorn jährlicher Rente, so viel als von 100 Thalern*: hvilket er just vores nuher i Danmark brugelige Talemaade, og i nogen Maade samme Reglement og Methode. Virkelig maae man tilstaae, at saadant Reglement er heel beqvemt, og ulige meget rigtigere end den gamle Taxation paa Jordegods her i Riget, til Leding og Landværns Udredning, den tiid man regnede paa Favne-Jord, Boel, Half-Boel, Fierdings-Jord, og Ottingsboel, item den ældgammel Taxt af Guld og Sølv, saasom Marck-Gulds-Jord, Marck-Sølvs, Ortug-Sølvs, Skillings-Jord &c. hvoraf vi have udi Latinske Breve, førend man begyndte at skrive dem paa Dansk, *Marcas terrarum, grossos & solidos terrarum, solidos annonæ, terras quinque marcharum & trium orarum in censu, it. viginti solidi terrarum in censu vel in estimatione, & septendecim solidi annonæ in redditibus*, og mange flere deslige.

41. Hellede. Saaledes kaldes Kæmper og Helte udi Kæmpe-Biserne: De sloges i Dage, de sloges i toe, De rede tilsammen de Hellede saa frøe: og mange Steder ligeledes. Bifseligen er dette den gamle Forma af Ordet, hvilket man siden har omgiort og contraheret til Helt. I Engel-Sariff hedder *Hele* og *Heled*, Dux, vir excellens. Deraf har baade Somnerus i sit *Dictionario*, og Hickes i *Grammat. Anglo-Sax.* anført en god Deel Exempler af de ældste Skrifter. I det gamle Frankiske Sprog er det *Helit*. Wachter raisonnerer derover (i det Ord *Held*), og giætter, at det skulde komme af et gammelt Verbo *Hellen*, der skulde betyde *pugnare, praeliari*, som det Chaldaiske *Chel*, militare: Hvortil ogsaa skulde høre *Hild*, *prælium*, og *Hellebars*. Jeg kand ikke bifalde hannem. *Hild* er proprie *Bellona*,
Dea

Dea bello præfidens, og per metonymiam poëticam ogsaa prælium eller Bellum: Om hvilken Benaævnelſe kand læses den 66. Fabel i *Edda*, om *Högne* og hans Dotter *Hillde*. Men Verbum *Hellen* har man ikke i noget Skrift, mig videndes. Jeg troer derfor, at Dr. *Hickes* har truffet rettere, i at derivere *Hæle* og *Hæleth* af Verbo *Hala*, i. e. laudibus evehere, celebrare. Est enim *Hæleth* heros celebris & rebus gestis clarus. Saaledes er i *Rhythmo S. Annonis* v. 409. *Manigin Hælit vili gut*, mange meget gode og ypperlige Herrer: og i *Begyndelsen* v. 3. *Vi snelle Helide vuhren*, hvorledes de raske Helte fegtede. *Goldastus* har og vildet havt, at *Held* skulde være skrevet i ældre *Tider* med *Ch*, nemlig for at være det samme som *Celta*. Vid. ejus nott. ad *Tyrolis Paræneses* p. 366.

42. *Helvede*, haver *Peder Syv* i sine Betænkninger om det Cimbr. Sprog (p. 74.) forklaret at være *Helvey*, qu. *Helvedis Vey*, *Plutonis Via*. Endeligen er sandt, at *Edda* kalder den *Helweg*, hvor *Hermod* reed hen, for at hitte *Balder*. *Fab. 44*. Men rimeliger siunes Overeensstemmelsen af vort Danske Ord med det Engel-Saxiske *Hellewite*, eller *Helwite*, som er *Inferni supplicia*: Og samme kalder den ældgamle *Tatiani* Interpres *Hellawizi*: Ligesom *Notkerus* kalder locum inferni *Hellagruoba*. I *Engel-Saxernes* Skrifter heder *Pluto* *Helgod*, *Helvedes Gud*, og *Cerberus* *Hellehund*. *Gudmundus Andreae* i sine notis over *Voluspa*, pag. 47. haver den samme Forklaring om det Ord *Helvede*, nemlig at det er af *Hel*, og *Wite*, pœna, supplicio.

43. *Higer* efter, som den tørstige *Hiort* efter *Band*, heder ogsaa i det Engel-Sax. *Higan*, contendere, festinare: *Hige*, diligentia; *Higian*, aspirare; *higleas*, negligens. Disse kunde vel og maaskee, have nogen Slegtſkab med *Hyge*, animus, mens; det gamle *Tydske Hug*, hos *Otfridum* og flere; det *Islandske Hugur*, *Huga*, *Higgian*; *Bores* Danske *Hu*, hvoraf ere de verba, *hugser*, *Ihukommer* &c. have i *Huge*, staaer i *Fortalen* til *Kong Waldem*. *Lovbog*.

44. Et *Hiorne*, angulus, heder i *Islandsken* *Hern*, og *Morhofius*, i sin *Unterricht von der Deutschen Sprache*, har fundet, at i en gammel *Tydske* Dialect har det hedet *Horn*; nemlig at *Fallsborn* var *scamni angulus*: (at *Pald* er en *Bæk* eller *Sæde*, paa *Dansk*

og Svensk, er bekændt, og i Jylland bruges det endnu hos Bønder.) I Engel-Saxisk bruges baade *Hyrn* og *Hern*, pro angulo. Ἐν πλατειῶν γωνίαις Matth. 6. heder, *an strata hyrnum*. *Hyrnstan*, lapis angularis: Men Matthæi XXI. heder *κεφαλὴ γωνίας* in Cod. A. Sax. lige efter Ordet *Hyrnanbeafde*. I den gamle Kirke-Lov, som staaer bag i Siøllands Lovbog, tales om de Tilfælde, naar man skal viie Kirke anden sinde, og deriblant er, naar *Hyrnenæ* bryster af *Altere*. In Lingva Cambrica kaldes Angulus Cornel.

45. Hiul, tør man ikke tvile paa, at jo haver samme Navn i Engel-Saxisk, saasom et Ord der hører til Landbrug, som jeg tilforne sagde om Følge. Det er rart, at jo baade Tjdsck, Dansk, Engel-Sax. og de andre Naboe-Dialecter havde saadanne Terminos tilfælles. I Engel-Sax. er *Hweowul*, Rota; Sommestedes skrives det *Hweogul*. I Ælfrici *Glossario* er det *Hweol*; hvoraf *Hweolrad*, orbita; *Hwiolfage*, cyclus. I det Cambriske heder det *Onwell*, som jeg ikke veed om hører dertil.

46. At Hønse, som er at skatte og give Foræring til sine Næste-Staldbrødre, ved visse Stæder, hvor man en haver været tilforne, bliver meest brugt til Stibs. Jeg sku de troe, at det Cambro-Britiske Ord *Honsel*, som betyder Nyt Mars-Gave; item *Huns* og *Hunsla* paa Engel-Saxisk, samt udi de saa kaldede Gothiske Evangelier, var de med forvandrede. Thi i Cod. arg. heder det Eprog Matth. 9. *Misericordiam volo, & non sacrificium, Armahairiitha villan jah, ni hunsl*. Og Joh. 16, 2. Den som staaer eder ihjel, skal mene, at hand gjør Gud en Tjeneste dermed, *thuggkeit hunsla saljan Gotha*, h. e. tykkes at give et Offer (i. en Gave) til Gud. Maaske det Ord *Haandsel*, (som man ellers vil derivere af *Haand*,) kand ogsaa være kommen af det Cambriske *Honsel*. Thi som dette betyder den første Gave man faaer om Mæret, saa er og *Haandsel* eaentlig de første Penge, en Riobmand faaer i sin nye Krambod. Jeg veed nok, at visse Lærde har remarqueret, at *Hänselen* skulde hede, *societati vel collegio alicui initiari*; ab *Hansa*, fœdere, societate. Item at *Hanse* eller *Ansa*, har bemærket et slags Told, eller onus, pro libero mercium transitu, saasom der staaer i gamle Breve: *liberi ab omni telonio & Hansa*. Ja det skal være mig ligemeget, om nogen vil derivere Hønse og Hønssingen derfra. Og om *Hansa* kand

Kand de finde Materie i Mængde, samlet af Werdenhagio, Bangerto, Micrælio, &c.

47. Hofferdig, og det Tydske Ord af lige Lyd og Betydning, skulde vel de fleste Mennsker vilde paastaae, at være enten af fertig, promptus, eller, som Wachter haver, af verbo *fahren*. Hof-fertig, quasi elatus & in altum tendens, Hochfarende. Nogle af vore Danske næsten ligeledes; iblant andre M. Peder Winslöv in *Farragine Arctoa*, der gjør Ketterdig ex. *ret* & *ferd*: Thi *Ferd* er iter, profectio, og *ferdast*, proficiscor. Jeg derimod er fast forskret, at Hof-fertig, Ketterdig, Spagferdig, Tungferdig, Letfærdig, og alle andre composita med fert, fart og ferdig, komme hvert og eet af det gamle Ord, & quidem substantivo, *Ferhth*, som man haver mangfoldige Stæder i Engel-Saxiske Skrifter, og er det samme som *Animus*, *Mens*, *Spiritus*. Og saaledes finder vi, at i Engel-Saxikken er *Heahferhth*, elati animi homo, superbus, nemlig det samme som *Høymodig*, paa Jydske Storsindet. Hiccius har gjort sig den Umage, at sammensætte et heelt Antal ejusdem formæ, ex. gr. *Gleawferhth*, vir sapientis animi, à *Gleaw*, sagax. *Stiithferhth*, constans & immoti animi, Stind-eller Stiffindet: *Gamolferhth*, vir senili animo & prudentia; *Sarferhth*, bedrøvet, Hierte-Saaret; *Statholfehrth*, stabilis & firmi animi; *Stolfearth*, magnanimus; unde *Scoticum* vocab. *Stallwart*, i. e. fortis. Paa samme Maade ere vore Danske Ord, *Bodferdig*, *Spagferdig*, *Fredferdig*, *Seensferdig*, *Tungferdig*, &c. it. *Letferdig*: hvilket sidste heder i Engel-Saxiske *Galferhth*, libidinosus, og bruges i *Judiths* Bog om *Holofernes*. Vid. quæ supra observata in voc. *Galen*. Til dem, som mene at flige Ord komme af *fertig*, promptus, maae man svare, at der ere mange Ting der seehinanden heel lige, og ere dog en de samme: Og hvor mange Exempler har man ikke in studio etymologico af deslige Illusioner? Wachter har ladet sig selv forsøre af dette Ord, og deriveret *Bussfertig* og *Leichtfertig* af adj. *fertig*: Og *fertig* lader hand siden komme af et selvgiort og opdigtet substantivo *Fert*, der skal i hans Indbilding betyde *facilitatem in agendo*. Men til dette sidste findes vel ingensteds Exempel. *Fert* er *incessus*, *via*, *occafio*. Og adj. *Særdig*, promptus, celer, kommer af *Ferde*, (med *a*) som er i Engel-Sax. *Exercitus*, it. *expeditio militaris*; *feran* er celeriter ire; *far*, gressus

gressus subitaneus; *færinga*, subito, illico; *fær-dead*, mors subitanea. **Brad-Død:** Til disse fand *færdig* (promptus,) henføres. Og dermed har hverken *Letferdig*, *Bodferdig*, eller *Hofferdig* noget at bestille; men maae aldeles siges componerede med *Ferhth*, *Sind* og *Hier-te*; ligesom ogsaa *Hoffærdighed* kaldes in Codice argenteo, *Hauhair-thei*, nemlig ab *Hairto*, corde.

48. **Humle**, som man bruger til *Øll*, heder ogsaa i *Engel-Saxisk Humele*. Ja man haver i *Du-Canges Glossario de Ord Humelo* og *Humlo* af *Latinske Kloster-Breve i Frankerige*, ex. gr. *Ostoldus servus solvit de Humelone modium unum*. *Benedictinerne* sætter en *Notam* der-ved, og mener at *Humelo* kommer af det *Franske Houblon*, og dette sidste af det *Latinske Lupulo*, elisa ab initio littera L. Dette sidste gjøres ikke fornøven, saafremt ellers *Salmasius* har ret, der soutenerer at *Lupulus* er ikke det rette Navn paa *Humle* i *Latin*, men at det hedde *fordum Opulus* eller *Vpulus*. Vid. *Menage Origg. de la L. Fr. in Houblon*. *Daviesius* vidner ellers, at *Cambro-Britanni* kalde *Humle Oppys*.

49. **En Jette**, er heel gammelt, og betyder en *Ræmpe*, hominem monstruosæ magnitudinis. I *Engel-Saxisk* findes det Ord *Eten*, *Gigas*. *Verelius* dadler med rette *Arngrimum Jonam*, saa og *Spelmannum* og *Sheringham*, at de henseøre dette Navn, saa og det *Islandske Fotun*, til at betyde *Gotherne*.

50. **Igien**. Paa *Engel-Sax.* er *Agen*, iterum. *Gen* og *Gien*, adhuc. Ligeledes in compositis. Hvorom videre fand læses hos *Hickesium* pag. 114. *Agencoman*, revertere: *Ongeanbringan*, referre: *Ongeanfaran*, regredi. Paa *Islandsk* er og *Gen*, iterum, retro, contra, *Genweria*, at værge og forsvare sig, som kaldes i den *Sallandske Lov* l. 2. c. 18. at geentaghe. item retro. *Siæll. Lov. lib. 5. c. 33.* Det *fiøb* gaar igien, d: tilbage, casseres. *Gagan* og *Kegan* er dette i gammel *Tydsck*, som fand vel være contraheret til *Gen*.

51. **Igiennem**, heder i *Islandsk Gegnum*: Men i *Engel-Saxisk Geond*, saasom og in Compositis: *Geondfare*, pertransire; *Geondscinan*, perlucere; *Geondsecan*, Giennemsoge. Flere *Prepositiones* og *Adverbia* fand man endnu fiade Lighed til, ex. gr. det *Danske* ellers, alias, som heder nu i *Tydscken Sonsten*, er paa *Engel-Saxisk Elles*.

Ja

Ja end og, i det gamle Lingva Theotisca, hos Otridum og Interpretem Tatiani, var *Alles*, aliter, og alioquin. Imellem, inter, hvilket de Jydske Bønder pronuncere *Ameld*, og som man finder ofte i gamle Breve, for 2 à 300 Aar siden, ofte skreven *amellom* og *amellom*, heder i Nord-Engelland endnu *Amell*, eller *Ameld*: Som er observeret af John Ray, een af de første Membris i det Kongelige Societet, i hans liden rare Bog, kaldet *Collection of English words, not generally used, and proper to the Northern, East-and Southern-Countrys*, trykt i en liden Octav til London An. 1674.

52. *Jld*, er paa Jølandsk *Elldr*, og i den gamle Skaanske Lovbog *Eld* og *Eld*. I det gamle Engel-Sax. *Æled*, hvoraf er det verbum *Ælan*, accendere, gjøre *Jld*. Matth. 5, 15. *Onalan* pro accendere, skal endnu være i Brug i de Synder-og Østre Dele af Engelland, som John Ray bevidner i sit nys-citerede Skrift pag. 73.

53. *Jord*, heder i Jølandsk med samme Navn, eller og *Jörd*. I Engel Saxikken findes vel ofte *Eard*: men snart lige saa ofte med *o*, *Eord* eller *Eorth*, og i Ælfrici Glossario *Eortha*. Deraf er *Eordling*, colonus; *Eordgemet*, Geometria; *Eordrice*, *Jorderige*, orbis terræ. Videre tager jeg ikke med, af de øvrige Tyske Dialecter, om *Hertha*, *Erth*, *Erde*, hvorom Schilter, Wachter og andre have overflødig.

54. *Kion*, Adject. bruges ofte i vor Dansk, pro smuk, skikkelig, velartende. En *kion* Mand; en *kion* Pige. Og i Forældres i Jyl-land deres Formaninger til deres Børn er intet almindeligere, end: *Viltu være kion*, saa skal du have meget got af mig. I den Skaanske Lovbog staaer en Artikel, om dem, som slaaer andre Folkes Hunde ihjel, og hvad Straf de skal give: Der heder det lib. 9. §. 20. *Dråper man kōnān Rakkā, bōte siar Öre*: *Dråper man Nidhund, bōte halv Mark*: *Dråper man Gårdtik, bōte tve Öre*. Der er en *kōn Rakte*, en Hund af beste Art, en skion Hund. Af denne Bemærkelse i Ordet, som er hos os saa gammel, bør man slutte, at det hører til Radicem, *Cyn*, genus, propago; Ligeledes som udaf Art kommer i Tysk og Dansk det Adjectivum artig, ejusd. notionis. Engel-Saxerne have ligeledes adjectiv. *Cyn*, som i Dictionariis fortolkes *congruus*, *conveniens*, velskikket.

velskiftet. Altsaa er denne Mening vel ikke rigtig, hvilken nogle have, at vores Danske Adj. *Kiøn* er de Tydskes *Kühn*, og de gamle Engel-Saxers *Coon* og *Cene*, fortis, belliger, audax: *Cenlice*, audacter: Og at samme er bleven transfereret à bellica fortitudine ad omne genus virtutis designandum, ligesom er gaaen med Grækerne's *αἰψή*, og de Latiners *Virtus*.

55. *Kyns*, eller, (som det udtales) *Kiøns*, haver man fra ældgamle Tider havt, i Compositione, med et andet Ord for i Bøyn: da *Kyns* har bemærket Slags, Sort; nemlig som man nu om Dage siger *Mynt-Sorter*, *Kiød-Vahre*, *Silke-Vahre*, *Træ-Last*, *Jern-Fang*. I vore gamle Love forekommer *Alkyns*, som vil sige *Alle-slags*; og *Alskens* er af det selvsamme. I den Siællandske Lov staaer hvad *skøns* det er, pro hvad *slags*. Endnu i denne Dag siger den gemene Mand i Wendsyssel *Kornkiøns*, *Kiødkiøns*, (vel *Kiønst*), i Steden for at sige *Korn-Vahre* og *Kiød-Vahre*, i sær naar de tale om den Forraad som man har inden Dørre af slikt, til Huusholdningen: Uden ald Tvivl af *Cyn*, og *Kyne*, som i Engel-Sax. samt gammel Dansk er *Genus*, *Propago*, *Familia*: hvoraf vi endnu har det Nomen Substant. *Kiøn*, pro *Slegt*, *Forvandtskab* &c. *Kennan* er *nasci*: Og ligesom vi hørte om *Alkyns* og *Alskens*, saa er vel og *Sysken* af det samme: Thi *Sus* og *Sislice*, var i gammel Tydsk, *sic, talis*, det samme som *Solche*. *Kynsimi*, er *Consangvinitas*, à *Kyn*, og *siman* vel *suman*, tilsammens.

56. At *Kildre*, *Titillare*, er det pure Angel-Saxiske *Kitellan*, *titillare*; *Kitelung*, *titillatio*. I Islandskan ligeledes, *Titillare*, *Kitla*.

57. At *ficere* sig om noget. Ex. gr. Jeg *ficere* mig ikke om (l. efter) enten hans *Gunst* eller *Vrede*: er vel ligeledes en gandske gemeen Talemaade. Dog synes mig, at *Wachter*, der haver ellers overflødig om andre Bemærkninger i *Vebro Keren*, haver gandske udeglemt denne Phrasin. Dog finder man den opliust af Engel-Saxisk, hvor *Cere*, og *Cara*, er *Cura*; *Caran*, *solicitem esse*; *Carian*, *curare*. Hos de Tydske Skribentere, end ogsaa af 14de og 15de Seculis, finder man det samme ligedan skreven med *a*, in tempore imperf. Joh. Rothe siger

figer i sin Thüringiske *Chronica* col. 1731. edit. Mencken. *Do karte sich der Grafe nicht an, i. e. Der gjorde Græven sig ingen Bekymring om.*

58. En Kog, heder et slags Baad, saasom paa Limfiorden Sildekoge; og de Koge, i samme Fiord, imellem Vendsyssel og Aalborg, hvormed man sætter faae Personer over ad gangen, saasom de ere mindre end Færger. Jeg tør snart holde dette Ord for eet af de ældste i Europa; Thi udi det Cambriske Sprog heder Linter eller Cymba *Coch*, uden Tvivl af det gamle Celtiske. Siden have de ældste Britanniske Historici, naar de fortæller om de første Engel-Saxers Overkomst, kaldet de Fartøye *Cogones*, som Hengst og Hors, og deres Selskab, komme over paa. Ufeilbarligen have dog disse været større, end Jydernes Koge nu om Dage. I Hertug Henrici Leonis Fundations-Brev paa det Biskopsdom Swerin af An. 1170. staaer iblant andet: "Cives Sverinenses ad usus mercationum suarum, in portu qui Wissemer dicitur, duas magnas naves, quæ *Koggen* appellantur, & minores quocunque voluerint naves alias, sine contradictione quorumlibet hominum semper habebunt." *Gesta Alberti Episc. Livon.* (som Herr Gruber har udgivet) siger pag. 39. "Erat eodem tempore fames & penuria cibarior. magna, & misit mirabiliter Deus sacerdotem quendam de Gotlandia, cum duob. coggonibus, impletis usque ad summum annona & similibus, quæ necessaria erant." Saa 'æier man ogsaa in *Hist. Archiepp. Bremensium*: "Posuerunt magnam navim, vulgariter dictam *Kogge*, cum armatis viris." Pontanus in *Origg. Francicis* (lib. I. c. 9.) forklarer det, *Navicula oblonga, & aperta, velifera.* Vid. & Du Cange in *Coggo*: & *Menf. Alting. Notit. Germ. Infer. P. II. §. XXIV. in v. Almere.*

59. En Kølle, eller rettere, en Kølne, som man tørrer Malt paa, (paa Tydsk eine *Maltz Darre*) er det samme Ord, som de Engel-Saxers *Cylne*, eller *Cylene*, fornax, ufrina, som ogsaa kaldes *Cylene-beorde*. Deraf h. der endnu i det nye Eng. *Kiln*, en Dvn; *Lime-Kiln*, en Kalk-Dvn, *Brik-Kiln*, en Tegl-Dvn. Men med vores Kølne til Malt at tørre, kommer dog mere overeens, det som habes i de gamle *Glossis Anglo-Saxonicis*, bag efter *Ælfrici Glossarium*, pag. 78. b. hvor der staaer, *Cyln*, *Siccatorium*. Man skulde snart sige, at dette Ord kom af *Culina*: Dog
saadant

saadant behøves ikke; ligesaa lidet, som at derivere Halm af *Calamus*. Der torde vel findes et andet System til slige *Coincidentia*.

60. *Liiig-Begængelse*: kommer af en *Tydske Talemaade*, hvilken, saavel som *Beståten*, bruges om *Exequiis* og *Justis funebribus*, som bekiendt er. Jeg har søgt i *Wachter* derom, men en fundet noget dertil hørende. Hvis hand haver meent, at saadan Brug af bemeldte Ord var nye, eller ikke værd at opliuse af *Allderdommen*, da har hand Uret. *Began* er i *Engel-Saxisk*, *incumbere*, *inservire*, *colere*: *it. begangan*, *Begang*, eller *Begeng*, er *cultus*, *observatio*. *Bizenga*, *cultor*. *Bizegnes*, *studium*. Det har vel først været et *Verbum sacrum*, ad officia divina pertinens, nemlig udi Henseende til de høytidelige *Processioner*. Thi man sagde, at begaae en *Fest*, eller *Helligdag*. Saa brugtes det og heel ofte om *Begravelse* og *Liiigfærd*, og deraf kommer *Liiig-Begængelse*. *Johann Rohte* i sin *Dyringske Chronike* (T. 2. *Mencken. col. 1732.*) *Wie man Landgraf Ludwigin begrub unde beging*. Item: *Do geschab grosz und herliche Begengnisse, vele Messe unde grossis Opfer*. Ikke at tale om mangfoldige *Tydske Kloster-Breve* og deslige *Documenter*. Ja udi mange *Holstenske* og *Neder-Saxiske Breve*, staaer *Began*, *pro justa facere*. Men hvoraf slig *Talemaade*? Nemlig, som jeg før sagde, af *Processioner*, som i gamle Dage holdtes over de Døde med *Siele-Messer*, *Uar-Tider*, og anden deslige *Daarlighed*. Hvoraf vi finder saa ofte i gamle *Breve* og *Donationer* til *Kirker* og *Klostere*, at den eller den *Herremand* eller *Frue* har givet dette *Gods* til *Klosteret*, at *Brødrene* skulde holde dem *aarlige Begængelser*. An. 1407. gaf *Nigild Puge* af *Ullstrup* en hoben *Gods* til *Biskopens Bord* i *Wiborg*, og *Biskop Laghe* forpligtede sig og sine *Successores* at celebrere *Giverens* og hans *Frues Anniverfarium diem obitus* med *Messer* og 4. *Præster* i *Wib. Dom-Kirke*. I eet af *Dueholm Klosters Breve* af 1435. staaer: Item skal *Prior* og *Brødrene* i *Dueholm-Closter* lade begaae min *Fader* og *Moder*, min *Husfrue*, og *Børn*, *Herr Niels Erikfen* og gamle *Erik Nielsen* og andre mine *Forældre* en *Tid* hvert *Uar*, med alle *Præster* i deres *Closter*, saalænge jeg lever, og naar jeg er død, da skulde de holde en *ævig Messe* en *Dag* hver *Uge* for min og mine *Forældres Siel*. *Erke-B. Byrge* i sin *Foundation*, eller saa kaldede *Sanctuario*, forordner, at i
Lindberg,

Lindberg, hvor hans Forældre laae begravne, skulde Præsten holde en Martid for bemeldte hans Forældre, *semper, finitis missis, eundo ad sepulchra parentum nostrorum, cum responsorio Absolve Domine cantando*, og i Lunde Dom-Kirke skulde holdes Martid og Begængelse over ham selv til evig Tid: Hvilket hand kalder at gange *processionaliter de summo Choro* neder ad sepulchrum nostrum, og at siunge en heelt Antal Collecter, Antiphonias og andre Sange, som hand sammesteds har indrettet. Til Begængelse hører da ogsaa det Tydske og Danske Verbum, Bestæde, som man baade siger *cum adjecto*, scil. Bestæde til Jorden, saa og absolute bestæten, i. e. begrave. I *Rhythmo de S. Annone* §. V. v. 85. *Sainte Jacobus in Hierusalem, Nu is her dar in Gallicien bisten, 3: sepultus*. Og i Heldenbuch siger Wolfram von Eschenbach (pag. P. 3. b.) Die wurden zu den Stunden Bestat mit grosser Ehre.

61. At *Liuse, Liusne, lucere, & fulgurare*; hvormed de Islandske *Lios* og *Lysa*, ere eet og samme; have ogsaa deres nær beslegtede Ord i det Engel-Sariske. Thi udi den af Hickers saa ofte citerede Paraphrasta Biblico staaer den phrasis, *Scyldas lixton, Clypei fulgebant*: Og udi Somners og Bensons Thesauris er *Lixan, fulgere; lixend, candidus; Lixte, fulminavit*. I det Cambriske Tungemaal er *Llewych, lumen, splendor, fulgor; Llewychu, splendere, lucere, it. fulgurare; Llucheden, fulmen & fulgur*.

62. Lov og Tov, er en formula Juris i Dansk. Man siger om en u-ærlig Mand, ham kand og bør ingen gaae i Lov og Tov med. Jeg haver hørt dem, der vilde forstaae det sidste Ord om Krigs-Tog, quasi diceret, *indignus quicum vel in foro consistas, vel in militia & expeditione verferis*. Men rettere er det meent om Tog, Borgen, nemlig den der ey kand tages forfulde, og til Borgen med, eller for andre ærlige Folk. Hvad Tog eller Tov, Tøvmaal, Ridemænds og Sandemænds-Tog, Lovesmænd og at Tovsætte, have for Betydning i vore Love, er noksom bevidst; og derom opliuser Christen Osterson. Det Ord Ledtog, som betyder Selskab, mener jeg at have en anden Oprindelse: Ikke af Tog, *expeditione militari*, endskjønt den første Part Led vel kand høre derhen, nemlig til Leding:

men af et gammelt Ord *Thofta*, hvoraf man finder de *Engel-Sax. Ord*, *Gethofta*, *sodalis*; *Gethoftian*, *societatem inire*; *Gethofscipe*, *confortium*, *contubernium*.

63. *Hand lurer af*, siger man i *Gemeen Tale*, om een der sniger sig bort. Men *Lauren*, og paa *Dansk Lure*, sidde paa *Luur*, er jo gandske noget andet. Hvorfor en heller *Wachter* har kundet benytte sig af, hvad jeg nu vil sige, som er, at forbemeldte *Talemaade* kommer overeens med det gamle *Saxiske Geleoran*, vel *Geleornian*, *transire*, *discedere*, *transmigrare*; *Geleornesse*, *transitus*.

64. *Messe-Hagel*, er eet af de *Kirke-Ord*, som de første *Engelske Biskoper* og *Præster* have bragt med hvirv i Landet. Thi udi *Engel-Saxisk* heder det ogsaa *Messe-hacele*, *Casula*, *vestis sacerdotalis*: ab *Hacele*, som er, efter *Somners Anmærkning*, undertiden *Chlamys*, en kort *Krigs-Rappe*, it. *Lacerna*, og *Pallium*, undertiden *Subucula*. Udi *Du-Canges Glossario* Hayes ogsaa *Hacla*, pro genere vestis, og dertil citeres et *Mf.* af *Sec. XIII.* Passagen lyder om, hvorledes man om anden *Paaske-Dag*, udi *Procession*, skal præsentere *Christum*, kommende til de *tu Discipler* som ginge til *Emaus*, da det heder: *Accedat quidam alius, in similitudinem Domini. hacla vestitus & tunica.* Næmlig, *Munkene* og *Præsterne* til *Ure*, maatte *Christus* have en *Messe-Hagel* paa, ligesom naar de giver *Patriarcher* og *Apostler* *Paternoster-Baand* i *Hænderne*. Om nogenstæds i *Tyskland* dette Ord Hayes, enten hos de *Catholske*, eller andre, er mig ubekjendt. I de nye *Tydske Lexicis* har jeg søgt det, men forgieves. Og lige saa lidet har *Wachter* nævnt det allerringeste derom, naar hand taler om andre Ord til *Mels* hørende. Men at det dog har været *Tydske* i gamle *Dage*, og kaldet *Missachel* hos dem, ligesom hos os, er upaatvileligt: Og slikt beviser jeg med eet af de *Tydske Poeters Vers*, af dem som *Goldastus* anfører i sine *notis ad Winsbekum*, pag. 427. *vet. ed.* hand tillægger dem en *Anonymo Cancellario Imperatoris* (maaskee *Kæyser Friderici II.*) og er en *Invektiv* imod de *Tiders Geistlighed*, der brugte heller *Baaben* og *Bæрге*, end *Bibel* og *Sjælesorg*: deriblant læser man da disse Ord: *Missachel hin, her wapenrok; Hin Buch, her Schilte breit.* *Messe-Hagel* er ufeilbarlig det sam-

samme, som kaldtes i de gamle Dage *Casula*, *sa* og *Planeta*. Og den blev gjort af kostbart Tøj, undertiden og bestykket og bordyret, efter Lejligheden. Jeg haver nylig seet et Inventarium over Em-Kloster i Jylland, gjort Anno 1554. den tiid det blev seculariseret. Derudi opregnes iblant Kirkens Klenodier 1. rød Fløyels Hagel, 1. blaae Fløyels Hagel, 1 grøn fløyels Hagel, 2 hvide Damaskes Hagele, 1 blaae Gyldenstykkets Hagel, 1 Satins Hagel, sort; 1 par Messeklæder, Hagele af Sølffstykke. Udentviol har vel meer end halvparten af saa mange Hagele til eet Sted været af got Folkes Foræring, efter de Tidens Skik og Sædvane. Man har end og Fingeret Historier om Jomfrue Maria; ligesom hun endnu skulde sidde med hendes Piger i Himmelen, og sye Messe-Hagele, til at forære hendes besynderligste Favoris og Tilbedere paa Jorden med Befalning at holde Messe dermed paa hendes egen Høytids-Dage. Og derom har hvert Land sin Legende; I Spanske Bøger finder man, at hun bragte saadan en miraculeus Messe-Hagel til St. Hildephonso Erke-Biskop i Toledo; i Frankerige har de en ligedan Legende om St. Bonito Episcopo Arvernensis; og i Engelland om St. Thoma Cantuariensi. Ingen tænke, at dette er taget af en protestantisk Skribent, der kunde have anført disse gamle Digter, af *Seculis crassissimæ ignorantæ*, til at spotte Catholikerne dermed, hvilke kunde svare, at det var nu alt længe siden, at man havde ladet af at troe saadant. Ney: Det er ingen Protestantes Raillerie: men jeg har læst det med al Alvorlighed fortalt hos en temmelig nye Frankøsk Prælat, der har levet endnu for nogle og 60. Aar siden, nemlig André du Saussay, som var tilsidst Biskop i Toul, og tilforne Grand Vicair i Erke-Biskopdommet i Paris for Cardinal de Retz, udi Card. Mazarins Tiid og derefter, en Autor af adskillige Skrifter, hvoraf jeg selv eyer nogle Volumina in fol. Og disse Historier har hand i sin *Panoplia Sacerdotali* P. I. lib. 6. i det Capitel om *Casula*. Efterat jeg havde skrevet dette, traffede jeg i eet af Palthenii Breve til Did. von Stade en Article, saaledes lydende: "Inter alia quoque grata observatio tua est de Danico *Mis-*" *hagel*, quod ego à Latino *Missale* sensu adjectivo, quo qualemcunque "rem ad celebrationem *Missæ* adhiberi solitam designat, hucusque existimavi deducendum. Nunc lubens mentem muto." Af hvilket

jeg lærer, at *Mishagel* maae være de Tydske et gandske fremmed Ord, efterdi von Stade og Palthenius kalder det Dansk; og tørde jeg snart vedde paa, at det som von Stade derom har lært den anden, har været den nylig citerede locus ex Cancellario Anonymo hos Goldastum.

65. *Messing*; Derom haver Wachter saaledes: *Messing, Orichalcum, as mixtum, vel mixti coloris, à Mischen, miscere, auctore Martino.* Og ikke et Ord mere. Her er denne flittige og lærde Mand sig noget ulig, og kunde lige saa gjerne skrevet slet intet derom. Martinius er og ey den Auctor, der pleyer lære noget rart om Tydske Ord, men vel om Latine og Grætsk. I Engel-Saxisk heder baade Kobber og *Messing* *Maslen* og *Mæstlen*, og en Kobbersmaid kaldes *Mæstling-Smith*. Item finder man hos Somner *Mæstling* vas *stanneum*. Hos Skinner finder jeg i den 2den Part af hans *Etymologico*, at *Mæstling* er *splendor, fulgor*, og hand mener, at dette Ord kommer af det Engel-Saxiske *Maslem*, q. d. *instar aurichalci fulgens*. Monne det ikke være tvert imod? Nemlig *Radix*, der kand have betydet *fulgere*, og hvoraf baade *Mæstling* og *Messing* have faaet Navn, er bleven borte, som mange andre. Imidlertid, nu at vilde giætte sig frem, med *Misceo*, som Martinius og flere, og med *Massa*, som Skinner, (*quia, inquit, Metallum hoc in magnas massas funditur,*) er intet bevendt. Thi Engel-Saxerne brugte jo eet og det samme Navn til Kobber, Tin, og *Messing*.

66. En *Mile*, fræni genus, eller en *Meyl-Tomme*. Er vel det samme, som i Engel-Saxisk heder *Midla*, frænum; Unde *Gemidlian*, frænare. *Mid Isenum Midlum gewyldan*, med Jern-Bidsel at tømme.

67. En *Navre*, heder et stort Bore, *Terebrum grandius*. I Edda kaldes det *Naffar*, nogle gange i den 62de Fabel. Paa Engel-Saxisk *Nafegar*; I Ælfrici *Glossario* staaer, *Terebrum, Nauegar*. Ellers ogsaa *Næfebor*; nemlig et Bore til *Nafa*, eller *Naba*, som vi kalder hos os et *Hjul-Nav*: ligesom vi kalde et mindre Bore, til *Spigere* og *Som*, et *Speger Bor*.

68. *Nymere*, er snarere et gammel Tydsk end Dansk Ord, som man brugte de novo rumore, mærkeligt nyt, som er værdt at tale om og ved Folkes Tale at gøres kundbart. D. Luther har brugt det i Jule-Psalmen: Vom Himmel hoch da komm ich her, Ich bring euch gute Neue Mer. Deraf man finder *Nymere*, saa som eet Ord, ofte i de Danske Bøger, som ere ældere end et hundrede Aar, ja og i vore gamle Viser. Peder Syv slutes at have taget det for reen Dansk, og derfor, i sine Betænktn. p. 89. siger, at det betyder synderlig Nyt. Videre forklarer hand det ikke. Stammen dertil har man hos de ældste Tydske, Willeramum, Otfridum og flere; Thi *Mara* og *Mari* er hos dem det samme som Rumor, fama. Otfridus siger om Joseph, St. Mariæ Husboude, *Tho gihorith er Mari, Thaz ander Kuning wari.* Auctor Rhythmi de S. Anonne S. 20. v. 303. *De ist in heidnischin Büchin Meri*, det er rygtet og bekendt af Hedenske Bøger; *Maren* og *Mari duen*, vulgare, rumore spargere; *Mari ward*, percrebuit. Hos de Tydske Skribentere i Sec. XIII. og de Poeter, som man haver i Heldenbuch, og dem Goldastus har saa flittigen læst, findes det Ord *Mere* overflødigen brugt, pro rumore, fama, historia, sermone, narratione, et Rygte, en Tidende, saavel sand, som usand, ex. gr. *Ir sollen kein Geschwere an euerem Hertz tragen, Ich wil euch gute Mere von eurer Tochter sagen.* Der f og hos samme slags Skribentere, *Nuwe Mere, Lügen-Mere, Geugel-Mere, Un-Mere.* Og hos Königshoven i hans *Elfasser Chronick* naar hand taler om den Bedrager, der gav sig ud for Kænter Frid. 2do. 25. Aar efter hans Død: *Do disse Mere Künig Rudolffe fürkam, do duhte es in ein Gespötte, u. achtete in für einen Toren.* Og deraf er *Mährlein.* Hos Engel-Saxerne ligeledes er *Wyd-mer*, fama, q. d. vidt-udspredet Sagn. *Mere*, celeberr; *Mere-man*, vir inclytæ famæ.

69. At *Nysle*, siger man om dem, som søer og seer sig omkring, for at legge et til rette, og at finde et andet. Jeg gaaer her og nysler. I Engel Saxisk har man *Neosian*, visitare; *Neosung*, visitatio. Det kommer maaskee af *Neosul. Nofu*, h. e. Naso: og *Næse*-viis saaledes

des og at høre til *Neofian*. I Schilters Glossario bliver *Neusen* og *Erneusen*, fortolket inquirere, og citeret udaf Keiserspergs Skrifter.

70. *Des*, er det samme som *Saft*, af Urter, Ebler, eller anden Frugt. I Engel-Saxisk er *Wos*, decoctura, *Wofig*, succiplenus.

71. *Omflat*, og *Omflætig*, hører til det gamle Verbum, *Wletan*, fœdare, deturpare, it. nauſeare: Hvoraf er i Engel-Sax. det Particip. *Gewleten*, fœdatus. Wachter derimod deriverer *Unflat*, af particula privandi *Un*, og *Wlite*, decor, pulchritudo. Men hand tager uden Tvivl fejl, og *Wlite* har der intet med at bestille. *Um* i Tydsk og Dansk, og *Vmbe* i Engel-Sax. er *Circum*; og *Wletig* er fœdus, inquinatus. Sonus vocis & concursus litterarum *m.* & *f.* har i Tydsk omſkiftet *Umflat* til *Unflat*; men dette *Um* eller *Om* er bleven beholdet i det Danske Ord.

72. *Ordviis*, sic dicitur vulgo intempestivè facundus, seu molestus & arrogans disputator ex. gr. *Hand* er saa *Ordviis*; it. *Hand* vil have Ordet og Visen allene. Det kand være kommen fra de gamle Engellænder; Thi udi Engel-Saxisk er *Wordwiſe*, Sophista.

73. *Pande*, frons; og *Pande*, patella, skrives hos os, paa een og den samme Maade. Hos Engel-Saxerne heder *Panne*, Cranium; og paa Walish eller Cambrisk heder den *Penglog*, h. e. Hoved-Skal: Men *Patella* heder i Engel-Saxisk *Ponne*; og i Cambrisk *Padell*. De Høitydsk kaldet dette sidste *Keine Pfanne*: hvorom kand læses tilstrefelig Forklaring hos Wachter, saa vel som hos *Du Cange* in *v. Panna*. Men hvad sig *Pande*, frons, anbelanger, da er samme vel eet af de ældste Ord i Verden. Thi først veed vi hvad det er i Hebræisk. Dernæst betyder og *Pen* i det gamle Britisk og Normorisk *Caput*, og haver end i samme Sprog alle de Bemærkelser, som *Vocab. Hebræum* פָּנִים , da det er baade *Caput*, saa og *Initium*, *Principium*; it. *præcipuum quodcunque*; it. *extremum*; it. *Dux*, *Princeps*; it. *Cacumen*, *vertex*; nec non *Promontorium* &c. Saa kommer og deraf *Penninus*, *Deus in summo cacumtne montis residens atque ibi coli solitus*; og det *Berg*
Apenninus.

Apenninus. I Spansken *Penna, mons, cacumen.* I Ungerisk *Pand, et Berg; Panduri. monticolæ.* Af *Pen,* i alle slags Bemærkelser, seer man en gandske hob *Derivata* i *Dawiesii Dictionario antiquæ Lingvæ Britannicæ.* Og i Engelske Historier læses, at den gamle Britiske Konge, kort førend Angel-Saxernes Indfald, hedde *Pendragon,* h. e. *Caput s. Princeps Regum,* som Baxter i hans *Archæologia* det og forklarer. Det Slavoniske *Pany, Dominus, Gubernator, Princeps,* og *Bannus Croatiae* høre til samme *Radicem.*

74. Jeg skal sætte Pind derfor, at det en skal fæe, siger man i gemeen Tale, pro *intercedam* vel *prohibebo.* Man skulde tænke, at denne phrasis var metaphorisk, og i Dansten selvgiort, udaf den Maade, at sætte Pind for en Dør, som man lukker til. Men i Engel-Saxisk er *verbum Pyndan,* gandske *proprie,* at holde tilbage, *intercludere, prohibere, remorari; Pinding, prohibitio.* Og jeg finder ikke, at *Pynd* eller *Pind,* er udi samme Sprog, det som hos os; Men vel at *Calamus* eller *penna* kaldes *pinna,* ikke allene i Engel-Saxisk, men endogsaa i det gamle Britisk, som man nu har tilovers i det Cambriske.

75. Pligt og Bod, sensu Ecclesiastico, ex. gr. i Passions-Psalmen, for os hand Pligt og Bod fuldgiorde. I Engel-Sax. haver man *Pliht, periculum;* og *verbum Plihtan, spondere.* Derfor, enten jeg fortolker det, *Periculum nostrum sustinuit,* eller *sponsionem pro nobis obivit,* da finder man auctoritet for begge Dele. Om de ellers gemeene Bemærkelser i det Ord *Pflicht,* (saasom ere *obligatio, debitum, census, vectigal, servitium à colonis præstandum &c.*) finder man nok hos Wachter og andre. Ellers hører ogsaa til *Pligt,* samt til *Plihtan, spondere,* det in *scriptoribus mediæ ævi* saa ofte forekommende *Plegium, pro Vadimonio;* item *Plegius, fidejussor, sponsor.* *A Duce sufficiens fit Regi cautio, missis Obsidibus, Plegiis, juramentoque recepto;* siger *Guilhelmus Brito* i sit Poëmate om Kong Philippo Augusto. Og i den Tractat imellem samme bemeldte Konge og Græfven af Namur, (hvisken *Convention Le Blanc* har excerperet, i hans *Traité histor. des Monnoyes de France,*) repeteres dette ofte; ex. gr. *Isti sunt Plegii Domini*

Domini Regis, super matrimonio inter Philippum Comitem Namurcensem & Mariam filiam Domini Regis celebrando. Comes S. Pauli est Plegius de duobus milibus Marchis erga Dominum Regem pro Comite, & erga Comitem pro Domino Rege. Joannes de Nigella de millibus marchis pro utroque. &c. Mere fand læses hos Spelmannum in Archaeologico, saa og hos Du Cange, it. i Dr. Wilkins Glossario ad Leges Anglo-Saxonum, og dennem hand citerer ved bemeldte vocab. Plegius.

76. Om det Ord *Qværn* bør jeg ikke sige andet, end jo Wachter har saa meget, som derom behøves, til at vise dette samme Ord i de gamle Sprog: saasom af Cod. arg. Marc. 9, 42. *Quairn*; af Islandsk *Kuern*, eller *Kuorn*; af Pezii Tydske Glossis *Quirn*; af Engelsk *Saxiske Cweorn* eller *Cwyrn* &c. Hans Giætninger om dets Herkomst vil jeg ikke røre ved. Men at jeg alligevel mælder om dette Ord, skeer allene for deres Skyld, der have forbedret Du Canges Glossarium, og ladet see en stor Uvidenhed om dette Ord. Artikelen lyder saaledes: "*Querna*, num ager frumento consitus, à Teutonico *Chern* vel *Chorn*, frumentum, aut locus *quernus*, vel *querneus*, *quercetum*? Tabularium "S. Florentii: *Herveus auxit donum suum, & dedit molendinum cum Querna, circumdata aqua.* Der heder det jo klart nok: *Hand* gav til Klosteret endnu en *Mølle*, med *Qværnstade* og *Mølle-dam*. Og ikke en *Korn-Ager*, eller en *Ege-Stov*; som Benedictinerne har vildet giætte.

77. Det rager ham intet: pro, Det kommer hannem intet ved. it. Hvad rager det mig? Mon dette ikke skal henføres til de Engelsk-Sax. Ord, *Recc, Cura; Reccan, curare; Recceleas, negligens?* Udi Islandsk er ligeledes *Rakia, curare, studiosè exequi; Räkilega, accuratè, sollicitè; Regt, Omsorg. Ræcken, og anracken* er i Hollandsk at røre, anrøre: Hvoraf ogsaa er denne phrasis: *wat ræckt mich dat?*

78. *Ran*, er noksom bekjendt, baade i vore gamle og nye Love, saavel som i Islandsk, med sine Derivatis, og adskillige Compositis. Og det heder i Engelsk ligeledes *Ran, rapina*; saa og forekommer ofte i de Engelske Kongers Love, saavel i
Canuti

Canuti M. som Guilielmi Nothi og fleres. Videre fand om dette Ord læses, i adskillige Artikler, hos Spelmann, Cowel, Gilles Jacob, Christen Osterfön og flere.

79. Reysnere, bruges ofte i vor Danske Bibel, saavelsom i vore Kroniker og Historier, for Ryttere. I den Svenske Bibel hedder de og Resenärer: men i Konung: Balken *cap.* 17. Reesoner, som Loccenius in *Lex. Terminor. Juris* fortolker *Equites*, vel qui in expeditione equestri sunt. Ordet er af sin Herkomst Tydsk, og hedder i Neder-Saxiske Bøger og Skrifter ligedan. Bugenhagius har ogsaa i sin Plat-Tydsk Bibel-Version paa nogle Steder, hvor Luther bruger Reysige, sat Reyseners, *ex. gr.* Gen. 50, 9. Der tügen ok met em henup Wagen unde Reyseners. Og i Bremiske og Oldenborgske Documenter finder man Wapende und ridende Reysener. Lutherus har i sin Tydsk Bibel, som bekiendt er, mange gange de Ord Reysige, og Reysiger Zeug; endskjønt hand langt oftere har det almindeliger Ord Reuter. Bugenhagen endnu oftere Rütters. Saaledes og i Tydsk Chroniker Reysige Jungen, pro juventute equis militante. Vore gamle Danske Fortolkere har fuldt Luthero efter, *ex. gr.* I Reg. 4, 26. König Salomon hatte 12000. Reysige Dan. 12000. Reysenere. Det er af andre længe tilforne bemærket, hvorfor de saa kaldtes, nemlig fordi i det gamle Tydsk bliver Reise gemeenligen og i sin særdeles Betydning forstaaet om expeditione militari: De gamle Frankers Krigs-Tog skeede meest altid til Hest, saavelsom flere Nationers, og deres Krigs-Hær var aldsammen Rytterie. Schilter og Scherz have paa adskillige Steder opliust dette; og man haver og nok-som Exempler, foruden dem de have citeret. Derhen hører og de Talemaader, Reys und Folg, i de Tydskes Lehn-Recht og i Jure Confederationis, it. Reys-Wagen schicken; Reys, Mustering, und Auffoderung &c. Dette Ord har og her i Danmark længe været brugt pro expeditione militari, som fand mærkes, naar man læser Hvitfeld. I et Brev af 1519. lover Erik Spendt paa Søgaard til Eyles Bryske Hovedsmand til Lundens 6. feede Dren paa Kongens vegne for denne nærværendes Sverriges Reys som i Nar er. I det

Rongelige Danske Archiv er et Latinsk Brev, som staar og trykt i Arild Hvitfelds Kroniker, nemlig i Kong Christophori II. S Historie, sub Anno 1323. Deri forpligter Hertug Henrich af Mecklenborg sig til at tiene Kongen af Danmark og hans Efterkommere, saa ofte de have det behof, *cum 50. hominibus dextrariis & armatis*, dette verterer Hvitfeld, i den Danske Extract af Brevet, saaledes: med 50. Reysener vel færdige med Heste og Harnisk: Men derhos var denne Bilt, at Kongen skulde betale hvad smaae Heste, (nemlig de som brugtes til Trosset og Bagagen,) der mistedes i Campagnen. Dette heder i Latinen: *Rex parvos equos, quos nos vel homines nostri amiserimus in eadem Reysa, persolvat.* Ottfridus l. 4. c. 4. har kaldet Christi Indridelse til Jerusalem en Reyse: *Er reit in Mitte, so gizam, So iztho zi thero Reisu biquam*, d: Hand reed i Mitten, som det sømmede sig, og som den Tid hans Indtog bequemme. Derfor er Schilter kommen paa den Tanke, at derivere Ros af Reisen, efter samme Analogie, som *Slos à sliessen, Kos à Kiesen, Gros à Grussen, Bus à Bussen.* Thi Ros, siger hand, "est equus ad expeditionem & profectionem" aptus, Reyse-Pferd; sicut is, quo ad vehiculum utimur est Zug-Pferd. Saaledes er og Reysige Kutschen und Rust-Wagen distingueret fra andre Voane: og Rustige Heste fra gemene Heste, udi baade Danske og Tydske Skrifter. Ros veed enhver at være en allene et gammel Frankisk, Dansk og Islandsk Ord; men blev paa Tydsk og Engel-Saxisk kaldet *Hors*, per metathesin, ingenlunde saaledes kaldet, af Horn, cornu, quasi *Cornipes*, som Somnerus af pur Gi-tning har statueret. Thi hvo veed, om ikke *Hors* eller *Hros* er et ligesaa gammelt Ord, som *Horn*. *Hors* kaldtes i det 5te Seculo den ene af Angel-Saxernes Anførere her fra vore Lande; og hans Staldbroder hedde *Hengst*: ligesom man i de Dage kaldte ogsaa Folk, Bjørn, Ulf Hund og Svalp. Og er ikke ogsaa *Ors* reen gammel Tydsk, saavel som *Ors*? da man finder dem baade i *Winsbekii Paranesi* flere end eensteds, men endog med mange andre Exempler confirmeret i Goldasti notis pagg. 406. 407. og 408. Udi Legibus Municipalibus Civitatis Brunsvic. hos Leibnitz (Tom. III. p. 434.) begynder det allerførste Stykke saaledes: *To deme Herwede hort dat beste Ors: is des dar nicht, so schal men geven dat beste Perdt, oft id dar is.* Hvor man ser at der var Forskiel paa, og at en *Ors* var bedre og anseelig-

ger, end en *Perdt*: ja end og dobbelt saa god, vid. earund. Legum 5te Stykkes Art. 20. Saadan Forskiel var og her i Norden forðum paa Heste, hvilket man lærer af de gamle Svenske Love, hvor de handler om Skatter, Told, og Cronens Taxationer: *Uplands Laghen* (af An. 1245.) er en Hest taxeret til 6 Ore, men en *Stiut* (Arbeids-Hest, jumentum) til 4 Ore. I *Wäsmanne-Laghen*, er en *Gångare* 3 Mark værd, en *Stiut* ikkun en Mark, men en *Ors* 6 Mark. NB. En Ore er overalt stedse regnet lige i Værdie med en *Stiut*, og en *Koe* halvt derimod. Her falder mig ind at spørge om man ingensteds i *Tydske* Skrifter skulde finde *Reys*, i samme Bemærkning, som *Ors* og *Ros*, uagtet at hverken *Schilter* eller andre har observeret dette? Da jeg har havt et *Dansk* Brev i Hænder, nu over 200. Aar gammel, som beviser, at man her i Landet kaldte en Hest en *Reys*. Det er skreven af en fornemme *Udelsmand*, *Jakob Sparre* (hvis Broder var forðum *Erke-Biskop* i *Lund*), til een af sine gode *Benner*, An. 1539. og derudi findes disse Ord: "Som I agter, at skikke *Eders* Søn udenlands, og I haver Brøst for en Hest til ham, og *Eder* er tilvidendes vorden, at jeg haver en brun blesst *Reys* staaendes, saa sender jeg *Eder* samme *Reyse*, at I maae besee ham, om hand er *Eders* *Ganninge*, saa er hans *Kiøb* i det nyeste 40. *Daler*, og jeg vil ikke sætte *Eder* ham i det dyreste; var det en anden, vilde jeg ikke umette ham den mindre end 60 *Daler*."

80. *Rister*, nemlig at stege paa *Rist*, hvoraf er *Ristet* *Lax*, *Ristet* *Brød*. Er det *Engel-Saxiske* *Verbum* *hierstan*, og *gehirstan*, *frigere* in *artagine*; *abyrste*, *frixus*. *Chi* *transpositio* *litterarum*, i sær *litteræ r*, er heel gemeen; som vi nyeligen saae i *Hors*. *Rosten* har *Wachter*, og fører dets *Origine* af det *Cambriske*, som hand confererer med de andre mere bekjendte *Sprog*. Hand har dog ikke bemærket, at der findes udi *Glossis Florentinis Craticula*, *Rest*; item at *Rosten*, *affare*, og *Rôrir* heder ogsaa i *Italiænsken* *arrostire*, og *arrosto assum*: Om hvilket Ord *Muratorius* har commenteret i sin *Catalogo Vocum Italicar. peregrinæ originis*, og med al *Skuel* og *Raison* refuteret *Menagii* og *Borelli* *Etymologier*.

81. *Rudsøver*, er at sove haardt. I Islandsk hedder *Hryt*, sterto; *brot* eller *brytr*, rhonchus. Og paa Engelsk er Verbum *bruitan* ligeledes stertere, rhonchos ducere. In *Glossis Theoticis* Ebneri, som staar bag i Eccards Hist. Francica, pag. 1003. *Stertat*, ruize.

82. *Sand* (Adj.) verus: paa Islandsk *Sannur*; *Sannaz* Sandhed, res veræ; *sannliga*, Sandeligen. Denne Notion har nu det Tydske Sprog ikke mere. Men at det har havt den, vises endnu af nogle faae tilbage bleve Ord i de ældste Tydske Dialecter. I det gamle saa kaldede Gothiske, udi Cod. argenteo, hedder Veritas *Sunja*, og deraf forekommer og *bisunjai*, sandeligen, qu. bey der Wahrheit. *Sunjan*, verificare, it. justificare. Og i Engel-Sax. er *Sod*, verus, veritas; *Sodlice*, vere, certe; *Sodfaga*; veriloquium, historia, en Sandsagn. Vocaler forandres og omskiftes uden Ende, som erfares endnu, naar man reyser Tydsklands mange Kredser og Provinser igiennem. Og at *n.* nu tilføettes, nu udeluffes, for ved *d.* og *r.* er en gammel bekiendt Observation hos Etymologister.

83. En *Skrædere*, har nogle vildet mene at skulde komme af det Tydske *Schneider*, med at gjøre *n.* til *r.* Men dette er forhaastig at gaae til Bærsk. *Skrædere* som og hedder paa plat Tydsk *Schröder*, har lige saavel sit eget verbum, at kaldes af, som ein *Schneider* har verbum *Schneiden*. In Cod. arg. er *diffkreitan*, at rive i stykker, Marc. 14, 63. (om den Ypperste Præst der sønderref sine Klæder;) og Marc. 15, 38. (forhænget revnede i tu stykker;) *ἐσχίον ἐῖς δύο*, *diffkritnoda in dua*. I Engel-Saxisk er *Screodan* og *Scredan*, secare, amputare; *Screadunga*, frustum, fragmentum; *Screadung*, resectio, *Screadsax*, scalprum. Og deraf kommer det Danske verbum, at skrelde, og deraf det nomen *Skrelding*, saasom *Æble-Skrelding*. Og *shred* og *shredding* har man endnu i det nye Engelsk. Dertil horer nu useilbarligen verbum *Scrydan*, vestire, at Klæde, gjøre Klæder til nogen. *Jeg var nogen*, og *J klædde mig ikke*, *It was nacod, and ge me ne scrydon*: *Scrud* og *Scrydde*, vestitus, vestis. *Scrit*, (particip. pass.) vestitus; it. *gescryd*, idem. *Wanscrydde*, male vestitus. *Scrudr*, er ligeledes Klæder, paa Islandsk, nemlig vestis ornata & honoratior:

tior: og *Skrudhus*, Sacristiet, hvor Messe-Klæderne fortares. Man maatte spørge, hvorfor en Skrædere en havde faaet Navn af at at sye, hos de Danske og Tyske, ligesaa vel som hos Latinerne, og Grækerne? Mon det ikke være fordi Kunsten hos os bestod ikke i Sæning, hvilket alle Dvindsfolkene forrettede, (ligesom endnu i Island,) men i at giøre Formen, og sfiære Løyet til saaledes saasom det burde. hvorfore og vore gamle Love giøre Forskiæl paa tilskaarne og syede Klæder, som de kalde *Stabte Klæder*, og paa Løyet, som er endnu uskabt. v. Sicellands Lov. Lib. 5. c. 39. & lib. 6. c. 14. Udi et Brev, som Herr Anders Jøpson Luges Frue af Egede har givet til hendes Mand (af 1423.) staaer: Item, naar Gud vil, thet min kære Herre afgaar, hvad jeg da hafver af giort Guld, og giort Sølf, og skaarne Klæder, som til mit Lif ere giorte, det skal jeg tilforne have uthen Skyste ic. NB. skaarne, non syede. Derfor heder det ogsaa i de gamle Brunsviger-Stads Love Cap. 5. §. 16. *Swe enem Scrodere bringt want, dar he eme Cledere van sniden scal, vorkoft, eder vorfat de Scrodere dat want, scal me deme Scrodere volghen mit der Veme.* Og i Heldenbuch (pag. Aa. 5. a.) *Von rotem Samat nürwe Schmidt sy uns allen kleydt:* Og aldrig, som jeg troer, finder man, at lade Klæder sye, i saa gamle Skrifter. Ergo ere vore Kæmpe-Biser nyere.

84. *Stræmmer*, holde mange for, at være det samme, som forstrækker, gjør Bange. Men dets rette Betynding er vel, at hindre, studse nogen, sætte ham Stød i Veyen. Lad dig ikke stræmme, d. e. Lad dig en hindre derfra, og drive tilbage. Thi saaledes er det og i Engel-Saxisk nemlig *verbum Scremman*, ponere offencilum, lægge Stød i Veyen.

85. *Skygge*, *Vmbra*, heder vel mangesteds i de Engel-Saxiske Skrifter *Scheade*, ligesom det Tyske *Schatten*. Men det heder ogsaa paa andre Stæder *Scua*, *Scuwa*, og *Scuia*. Hvorfore Hiccius (*Gramm. Anglo-Sax. pag. 89.*) opregner det iblant de *vocabula*, som høre til Dano-Saxonisk. og Jo. Ray anfører det iblant de *Ord*, som bruges i de Syndre-og Østre-Provinser i Engelland endnu omstunder.

86. At smage paa noget, *pro*, at pønsse og tænke over paa,
 Na 3 speculere

speculere og randsage med sine Tanker. Dette har ingen Samfund med verbo *gustandi*, i hvor megen Rimelighed der end stunes at kunde være derfor, baade i Henseende til Ordet selv, og til Betydningen. *Gustare*, heder i Engel-Sariff *Smaccan*; og Sapere ogsaa *Gesmaccan*; *Smac* eller *Smec* er Gustus. Men et gandske andet Verbum, som end og paa en anden Maade orthographeres, er *Smeagan*, contemplari, scrutari, pensare; contractè *Smean*, meditari; *Smeagunge*, meditatio, contemplatio. In *Legibus Regis Inæ*, er *Smeagan*, consultare, deliberare. *Smeathancfullnyffe*, meditabunda pensatio, scil. naar man tankefuld pønser og smager paa.

87. Hand leer saa smøret deraf, er ikke af gemeen Mand opdigtet, eller en af Giefferie selvgiort Phrasis. Thi og hvad Sammenhæng kunde man fingere imellem Smør og Latte? Men Talemaaden er læt expliceret, naar man veed, at udi Engel-Sariff er *Smere*, rifus; og *smarian*, subridere. Og, efterdi r. og l. gemeentligen forverles med hinanden, i mange Tungemaal, saa tvivler jeg ikke paa, at jo Verbum *Smile* har ligeledes sin Oprindelse af *Smere*; og saa meget mindre, som *Schmieren* er i gammel Tydsk, *irridere*, illudere, hvilket Wachter ikke saa gandske og vel har oplyst, som hand burdte. *Heldenbuch* (pag Q.1.b) *Mit falsch aber schmieren Der König do began*, h. e. Hand begyndte med Falskhed at belee og spotte.

88. *Somme*, nogle, quidam, nonnulli: er virkelig got gammel Tydsk, endskjønt Wachter har ladet det ude, uden Tvivl fordi det ey mere er brugt i Tydskten, jeg veed ey i hvor mange Seculis. In *Cod. argenteo* heder *Sums*, nogen, in plur. *Sumai*, nogle. In *Rabani Mauri Glossis*: *Quendam, Suman*: *Qvidam, Sumen*. Saaledes forekommer ogsaa hos *Otfridum*, *Willeramum*, *Keronem* og flere af de Ældste: *Sumer*, *Sume*, *Sumes*, *Sumestunt*, *Sumewyla*, *Sumlich* &c. Hvad Under da, at ligeledes i Engel-Sariffen *Sum* og *Sume* læses, og at de nye Engelske har beholdet *Some*, ligesaavel som Islænderne *Sumr*, og vi Danske *Somme*?

89. At stefne, citare, in jus vocare, er af det gamle Ord *Stefn* eller *Stefn*, en Røst: Hvilket har været Tydsk, og er siden bleven til

til Stemme; efter at det har hedet *Stibna* i det Land, hvor de saa kaldede Gothiske Evangelia eller Cod. arg. er skreven. Marc. IX. v. 7. *Quam Stibna us thamma Milhmin*, Der kom en Røst af Skyen. I de Engel-Saxiske Evangelier staaer paa denne samme Sted det Ord *Stefn*: *And Stefn com of there Lysfe and cwæd*. Og en Røst kom af Luften og sagde. I vore gamle Breve hedder det: Vi stefnede hannem for hans Brofsæl med vor levende Røst.

90. Stiffader, Stif-Søn, og de andre dertil hørende, ere af de Ord, hvori vore nye Ortographister lade deres Biisdom see. Thi jeg seer mange af dennem nu om Dage at skrive Stedfader, og Sted-Søn. Saa visse ere de paa den Etymologie, at bemeldte Navne betyder dem, som ere i Faders og Søns Sted. Jeg tør ikke give mig ud for saa klog, og bekiender, at med al min Eftersøgning veed jeg endnu ingen sand og sikker Oprindelse til disse Ord; Men dette tør jeg vel sige, at den Derivation af Sted er falsk og urigtig. Ligeledes er og hvad som Christen Osterson, og hans Læremester, (uden Tvivl Dr. Claus Plum,) have giettet derom. Hand siger, at Steffader, betyder Styre-Fader, eller Styre-Søn, iden rette afdøde Faders Sted, nemlig, til at styre, saa og med Styr at opholde og nære de smaae Børn, med hvis Moder hand kommer i Egteskab. Men til at refutere alt dette, som saaledes sammendigtes af de Danske Ord, Sted, Styre og Styre, behøves ikkun at spørge, hvorfors havet da dette *f.* i de Tydske Ord, Stief-Vater, Stief-Mutter, Stief-Kind &c. hvilke man aldrig skal bevise andet, end at være lige saa gamle Ord i Tydsk-n, som Stiffader er i Dansk? I Sted, Styre og Styre havet jo ikke *f.* Og hvor findes nogensteds et eneste retskrevet Dansk Document, hvor der ikke i Stiffader og Stifføn sees enten *f.* eller og dets cognatum *p.*? I Engel-Saxiske Skrifter, som ere langt ældere end alle vore Bøger og Breve, hedder de *Steop-father*, *Steop-son* &c. Hvad dette *Steop* egentlig har betydet, har Somnerus ikke trostet sig til at sige os. Wachter haver i en Artikel om *Stief*. examineret med Gliid andres Etymologier, og retteligen forkastet Martinii, Skinneri, Vossii, og Diderich von Stade deres. De to første har meent, at det var af *Steif*, *durus*, *rigidus*, *asper*, nemlig fordi Stiffader og Stifmoder ere gemeentligen

meenligen haarde imod Børnene. Vossius derivod deriverer det à verbo *styven*, eller *steiffen*, firmare, quia vitricus & noverca sunt, loco verorum parentum, nova domus fulcimenta. Og dette kommer da overeens med Christen Ostersens *Stye*. Dider. von Stade vil have det af *stiffien*, constituere, ordinare. Men herudi mangler Wachter med god *Stiel*, at *t. i stiften* er littera radicalis, og burde altsaa ikke tabes i Derivatis. Dicimus enim *Stiefkind*, non *Stift-Kind*. Selv kommer hand (nemlig Wachter) paa de Tanker, at det enten maae være af *Stow*, Anglo-Saxonico, som betyder *Locum*: quasi patris loco, patris vice fungens: og *Stieffson*, quasi vice-filius: Og dette er paa samme Maade, som vore nye Orthographisters *Stedfader*: Eller og hand mener, at det kunde være af vocabulo Sorabico *Stow*, quod Constitutionem notat: quasi *patrem & filium Legalem*. Men med ingen af Delene troer jeg, at hand rammer Maalet. Det dobbelte *w.* i Enden af begge disse gamle Ord, saavel det Engel-Saxiske *Stow*, loco, som det Sorabiske *Stow*, constitutione, rimer sig ikke lætteligen med *p.* og *f.* i vores omspurdte Vocabulis. Og bemeldte *p.* og *f.* findes herudi saa radicaliter, og saa rodfæstede, at os fejler allene, hvad *Stief* eller *Stuph* i det allercældste Tydske eller andet ældgammel Sprog har bemærket. Man haver endnu i de Tydske Vocabulariis af 8. til 900. Aars Ælde de samme Vocabula, som nu omtales, med *ph.* of *f.* Udi Glossis Florentinis, som Eccard har ladet trykke, staar alle disse tre, *Stuphater*, *Stuphsun*, *Stuphmutter*. Og i Glossis Lindenbrogii *Stiuskind*, privignus. Udi Rhythmo de S. Annone, som er over 600. Aar gammel, finder man *Stiffsun*, Stroph. 29. v. 486. I den gamle Sietlandske Lov findes det trykt *Styffader* og *Styffson*: Men i den Tydske, saa mange som jeg har fundet Exemplarer, skrevne og gamle trykte, *Stipfader* &c. I Documenter og Adels Breve, af det 15. Seculo, i Kong Christiani I. Tid, pleyer i bemeldte Ord deres Sted meesten allevegne at bruges, *Fosterfader*, *Fostermoder*, *Foster Søn*, og *Fosterdatter*: ret ligesom disse vare smukkere, og de andre uanstændige og plumpe, og derfor at overlade til den gemene Almue. Det kand maaskee ogsaa have været saadan Aarsage, som har affskaffet de gamle Ord *Steopfader* og *Steopson* hos Engellænderne, hvor de nu i den Sted bliver kaldede *Father in Law*, *Mother in Law*, *Son in Law*, *Daughter in Law*, nemlig fordi

Loven

Loven indføjer og authoriserer dem i de rettes Sted. Hvilket har Rapport med vores Lav-Værge, eller, som det heder i den gamle Skaanske Lov, *Laghe-Værende*, hvilken Andreas Sunonis kalder *vidua legitimum provisorum*. I et Brev af Anno 1447. findes, at Frue Sophia Albrechtsdotter Knud Andersens Efterlever stod paa Walborghs Herrets Ting, og kusede sich en Lavlech Værie Erich Jepsen, som kaldes Bille, hennes Frende. Hvo som ikke noksom var forsligtig, og beslagen i de etymologiske Vanskeligheder, kunde ved en Deel gamle Danske Breves Læsning, saavel som ved visse Engel-Saxiske Ord, snart vorde bragt paa de Tanker, at Lav-Værge havde en anden Oprindelse og Bemærkelse, end af *Lagh*, Lov, quasi legitimus tutor. Thi i Engel-Saxiken er *Laf*, superstes, *Lava* og *Lave*, vidua; Verbum *Lafan*, relinquere, *Lafed*, relictus: hvoraf vi have endnu det Danske Verbum, at levne. Ergo maatte Lav-Værge hede, *tutor superstitem*, vel *relictorum*, de efterlevendes Værge, Enkers og Umyndiges. Man mærker og i gamle Danske Breve, at Enker skreves meget ofte *Efterleve*, og ikke altid, saaledes som nu, *Efterleverste*. Ex. gr. I et Brev af Kong Christiano I. An. 1467. Frue Hylleborg Herr Knud Henrichsens *Efterleve*, og et andet af An. 1466. Frue Cecilia Nivesdatter af Abramstrup Herr Torben Billes *Efterleve*, nemlig, ikke just à *Lefve*, vivere, quasi supervivens, men af *Lafan*, relinquere, h. e. à conjugis obitu relictæ. Saaledes, som det Ord *Oldefve*, der er en reen gammel Dansk Terminus til at betyde ongefær det samme, som det Norske *Odel*, og er vi vocis, *hereditas à majoribus, avis atavisque relictæ*. I et Brev af An. 1476. siges, at dette Gods er kommen af min rette *Oldefve*, og er saaledes min *Eyendom*. I tem i et andet Brev af An. 1468. Det Gods har været i min Faders Være og i hans Oldefaders *Lefve*. Og at komme igien til Enkerne, da skal moren aldrig i noget Latinsk Brev hos os findes, at en Frue kaldes *Vidua*, men stedse, (i det ringeste fleeste Steder) *relictæ*: *Agnes, relictæ Domini Jacobi Muus de Høyby Militis*, og saaledes paa utallige Steder. Saadanne Observationer kunde vel forføre een til at troe, at Lav-Værge maatte hede *relictarum tutor*. Men det er falsk; thi det er visseligen, og uden Modsigelse, *Tutor legalis seu Legitimus*.

91. *Sarvelig*, er hvad som horer til Fornødenhed, de rebus scilicet dictum, *knap og nap*: og heder paa Engel-Sarisk *thearflic*, nemlig à *Thearfe*, *necessitas*, *utilitas*. *Thearf* og *Tharf*, *indigentia*, *usus*. Det øvrige, hvad derom kand siges, har *Schilter* og *Wachter* i *Overflodighed*, sub vocabulis *Darben*, *Darufen*, og flere dermed beslegtede.

92. *Teer sig*, i stæden for, *Biser sig*. Islandice *Tia*, demonstrare. Dertil finder man og *Spør* i endeel Engel-Sariske vocabulis, saasom *getæht*, monstratus: *Ateowed*, ostensus; *Getheon*, vigere, crescere. Angaaende dette sidste, da siger jeg ogsaa i Dansk, om Korn der kommer frem paa *Algeren*: Det teer sig ret tiønt.

93. *Zeigl*, og *Zeiglsteen*. Her undrer mig, at *Wachter* ved det Ord *Ziegel*, som hand, efter *Francorum* autoritet, deriverer af det Latinske *Tegula*, ikke haver eengang nævnt de Engellsk-Sariske Ord *Tiegl*, og *Tigel*, som betyder det samme; hvoraf *Tigel-wyrhta* er en *Zeiglbrænder*.

94. At *tælg*, h. e. at *skære Pinde*, og andet *smaat Træ* til, *cultro lævigare*, som *Haq. Spiegel* fortolker det; hvoraf en *Tælgknif* siges. Hertil sinnes at henføre adskillige Ord, af flere gamle Sprogge; saasom det Ord *Talea* i Latinen, Namque *Nonius Marcellus* testatur, *Taleas esse scissiones lignorum, vel præsegmina. Taleæ oleagineæ*, hos *Catonem de re rust.*: *Glossæ veteres: Talia, ὄξαι, talia, ὄξαινες.* Deraf har *Varro intertaliare*, lib. I. R. *Rust.* og *autores de Limitibus Agror. Taliaturam*, h. e. *scissuram*. hvilket in *Legib. Longob. regis Rotharis (leg. 242.)* heder *Theclatura. Si quis liber homo arborem, ubi theclatura facta est inter fines discernendos, incidit vel deleverit &c. ubi vid. not. Muratorii. it. I. 245. Si servus extra jussionem Domini sui theclaturam aut sinaidam (NB. à *sneiden*) in silva alterius fecerit, manus ejus incidatur. I monumentis medii ævi finder man *talare ligna*, pro *scindere*. Hos de samme er *Talea*, & *Tallium*, en *Karvestok*, saadan som vore *Bryggere* og *Kroersker* bruger, til at holde *Regning* med hinanden.*

den. Og flere deslige vocabula, som i Du Canges Glossario noksom ere oplyste: item af Dr. Wilkins ad calcem *Legum Anglicarum*, og andre I Engel-Saxisk er *Telga*, og *Telg*, ramus, *Telgra*, virgultum. I det Cambriske eller gamle Britiske er *Dellt* eller *Dellten*, affler, *asserculus*; En Dæle. Minshew og Wachter mene, at *Teller*, (*Tallerken*) kommer af det samme. In *Glossis Florent.* har man *Planca*, *Dilo*. og siden ibid. *Pluteus* f. *tabula parietis*, *Dilo*. *Thillian*, (verbum) er i Engel-Saxisten *tabulare. contignare*. Og *Thille* er *tabulatum*. Saaledes heder og et Fjælegulv, eller Loft paa gammel Dansk og Norsk, og deraf er i Bisen: Den Havfrue danser paa Thille. Endeligen veed jeg ikke, om ey ogsaa *Thel*, paa Islandsk en Siul, og *Thela*, limare, hører sammesteds hen.

95. *Thi*, nam, enim. I Engel-Saxisten heder *Thy*, ideo propterea, quia, og *Thyte*, quoniam. I Islandsk *thviad*, nam, namque.

96. *Tims*, er et Slags fint Gold, hvor igiennem Meelet sældes, det Fine fra det Grove, saa at det, hos os her i Landet, er midt imellem grovt og sigtet Meel. Unde verbum at *timse*, hvoraf *timset Brød* siges. *Teems* heder et Gold (*cribrum*) paa Hollandsk, og *temsen*, *cribrare*. I Dictionariis Anglo-Saxonicis findes *getempseud*, *cribratus*. John Ray i sit lidet *Berk*, kaldet *Collection of the English words not generally used* (som hand lod trykke An. 1674. in 8. og er nu overmaade rart,) bemærker, at i de Nordere Provinzer i Engelland kalder de sigtet Brød, *Temse-bread*, ligesom vi Danske. Men Ordet maa ogsaa være heel gammelt i det Tydske Sprog, endskjønt hverken *Schilter*, *Wachter*, eller andre, af dem jeg kiender, har det; *Thi* udi *Du Cangii Glossario* citeres ex *Herimanno de Restaurat. S. Martini Tornac. Nec cribro, nec tamiso farina purgabatur*. Hvoraf kommer de Franskes endnu brugelige *Tamis*. *Benedictinerne*, som har forbedret *Du Cange*, gjør denne annotation: "*Cribrum* inter et *Tamisium* illud interest discriminis, quod *Tamisi* tela sit ex serico vel equinis jubis, *Cribrum* vero ex pellibus hac illac perforatis, ligesom hos os.

97. Tofsta og Tostum forklarer nogle Eng:lske Jurister at være i deres gamle Latinske Klosterbreve, det samme som Masure i Frankten, nemlig et Stykke Jord, hvor der har staaet en Gaard, eller Bolig paa, og er bleven øde: Andre mener, at det er en liden Lund eller Krat. Herom handler Spelmanus og Somnerus, men fornemmelig Du Cange, der anfører en heel Deel passager baade af Chroniker og Archiv-Documenter, hvori bemeldte Ord findes: Hvilke loca mesten alle siunes at bestyrke den første Forklaring. Saa siger og Christen Jensen i sit Norske *Dictionario*, at Tofft kaldes den Grundplads, man bygger Huus paa (p. 126.). Ret nok; thi i Norske Lov staaer, Landsleye-Balken *cap.* 25. at naar Huse ere opbrændte, da bør Leylending at flytte Tømmer og ald Tilfang paa Tofsten, til sig Huus, som før stod, og Jorddrotten at betoste det at opbygge. Og *Cap.* 52. tales om dem, der flytter deres Huse af gamle Toftestæder. Habetur et sæpe in Leg. Westrogothicis, observante Loccenio in Indice Jurid. Vide et Leg. Scan. Hadorphii p. 9. & p. 13, & Andr. Sunonis L. 9. c. 4. verba ult. Og Arndt Berndtsen l. 2. p. 38. Siællands Lov p. 48. 49. NB. a. b. 54. For den anden Mening har man derimod i Engel-Sariske Dictionariis det Ord *Gethufte*, fruticetum, nemlig af *Thuse*, germen, frutex. Hos os i Danmark heder en Tofst et Stykke indluft Jord strøt ved Bondens Gaard, saa at den kaldes ogsaa Gaards-Tofst, Tofstegaard, og Landboe-Tofst: Ord som undertiden forekommer i de gamle Lovbøger, Vid. Christen Ostersen i Tofste. item Arndt Berndtsen 3 Bogs 3 Part 2 Cap. p. 449. Men og derforuden, har Ordet den tredie Bemærkelse til Skibs, nemlig paa Orlog Skibe, og andre af samme Størelse, som i gamle Dage kaldtes Langskib. Saaledes befales i Udfare-Balken *Cap.* X. Ved hver Tofste skal ligge en lang Bøsse, som de tu derpaa sidder og roer, skal forskaffe dem, eller gielde 2 Mark Sølv til Konningen ic. Og *Cap.* XVIII. Den som bygger Langskib, og ikke ville sige eller bekiende, hvorhen hand agter sig dermed, skal Bønderne tage fra hannem Seylet og spille hans Keyse. Giøre de det ikke, da gielde hver en Mark Sølv til Konningen for hver Tofste ic. Det heder Tofstegold.

98. Høytravende Tale, er, efter sin rette Derivation og Oprindelse, ikke just det samme som sermo cothurnatus & quasi tolu-tim incedens, scil. à verbo at trave, som en Hest. Men egentligen er det sermo sublimis & simul argutus, plenus argutiis sublimi dicti-one prolatis. Hvorfor? nemlig fordi i Engel-Saxisten hedder *Thrauo*, argutiæ, à verbo *Thrawan*, crispere, rotare; hvorafer *Thrawin-spinte*, calamistrum, et Krolle-Jern. Og saaledes er en Høytravende Tale, Oratio sublimis & calamistrata. Heste-Traven er noget andet; Og dertil hører det Ligeledes Anglo-Saxiske Ord *Trage*, curfus. End ydermere vi have i vort Dansk det bekjendte Ord *Trave*, til at be-mærke 20. Rieëve Korn i Straae, eller 20. Knipper Halm, ja og 20. Kooste. Dertil hører det Angel-Saxiske *Threaf*, manipulus; men endnu nærmere til vores Ord kommer det i de Norderlige Dele af En-gelland brugelige Ord *Thrave*, a Shock of Corn containing 24. sheaves, te-ftante Jo. Rayo in opusculo supra laudato, pag. 48.

99. Waade, er meget gammelt Dansk, og bemærker Nød og Plage. Det skal vel komme af *Waa*, som i Engel-Sax. er det sam-me som moestus, vexatus, afflictus. *Wa*, dolor, væ. Man kunde vel og dertil henføre *Woede* (adjectiv.) h. e. molestus.

100. Væge, i Lius eller Lampe: Heder i Engel-Saxisk *Wecca*, og *Weoce*, *Candele-Weccan* ellychnium. Ergo er Ordet lige saa gammel hos os i det mindste. Og i Engelsken har man beholdt det ind-til denne Dag; thi *Week* er endnu der en Væge i Lius.

101. Vag, siger Bønderne i Jylland, i stæden for Svag, skrøbelig. Man kand dog ikke derivere det af Svag, eller give no-gen Skiel for, hvi den Bogstav *S*. skulde saaledes afskaffes for af bemeldte Ord. Men af Engel-Saxisten bliver man underviist, at Vag, er et ældgammelt Ord, og vel ældre end Svag. Der hedder *Wac*, vilis, infirmus, langvidus. Compar. *wacor*, Superl. *wacost*: *Waclic*, fragilis, debilis, vilis; *Waac*, lentus; *gewacan*, languescere; *Wacmod*, pusillanimis. I Eddæ 2den Part er *Wak*, mollis, imbellis.

102. *Vante*, *Chirotheca*, er endnu et saa gemeent Vocabulum i *Dansken*, som det i gamle *Tider*, vel for 1000. Aar og mere, har været gemeent og brugeligt i *Tydskland*, *Frankerige* og *Lombardien*; ihvorvel de *Høy-Tydske* nu ikke ville kiendes derved i noget af deres *Glossariis*, saavit jeg har fundet finde: men vel de *Neder-Tydske*, *Flamske* og *Hollændere*. Iblant de *Franske* *Lærde* haver *Adrien de Valois* paastaet, at *Wantus* var *Originis Gallicæ*, formedelst den *Locum in Vita S. Columbani: Tegumenta, quæ Galli Wantos vocant, quibus in laboribus uti solebat, deposuit.* "Ergo, siger *Valesius*, nomen est Gallicum, non autem Francicum, seu Germanicum;" (*Valesian. pag. 178.*) Dog ere de fleeste andre *Lærde*, saasom *Cluverius in Germania antiqua*, *Vossius de Vitiis Sermonis*, *Menage i Etymologique de la Langue Française*, samt og i hans *Origini della Lengva Italiana*, *Godofredus Henschenius i Actis sanctorum*, *Furetiere i sit Dictionnaire* og *Jesuitenre i Dictionnaire de Trevoux &c. &c.* i den *Tanke*, at det er gammel *Tydsk* eller *Flamsk*. Alt jo de *Frankøstes* *Gant* er deraf kommen, saavel som de *Spankes* og *Italiæners* *Guante*, er vel ingen som tvivler paa, helst man finder og mange gange *Wantos* i *Medii ævi Latinitate*, alligevel ikke saa tit som *Wantos* og *Wantones*. Men hvad dets første *Oprindelse* anbelanger, da endskjønt det udi *Seculo 6. og 7.* i hvilke *S. Columbanus* og hans *Discipel Jonas Hiberius* levede, var gemeent, og blev holdet af dem for et *Fransk Ord*, saa stunes dog rimeliger, at saadant *Klædebon* er, tillige med *Navnet*, kommen fra den kolde *Norden*, og af de sydlige blevet antagen, og kommen i *Brug* for dets *Bequemheds* skyld. De *Norske* har og paa deres *Primstaf* mærket *Calixti Dag* (14. *Octobr.*) med en *Vante*, til *Kulden* at betegne, fordi det er den første *Vinter-Dag*. vid. *Ol. Wormii Fast. Dan. l. 2. p. 91.* og *Christen Jensens Norske Diction.* Hermed mener jeg dog ikke, at *Franske* og *Italiæner* jo har haft *Handsker* i gamle *Tider*. Men paa *Handske* og *Banter* slutter jeg at der har været den samme *Forskiel*, som endnu. Thi *Danter* var *Imo.* end og saa i de ældste *Seculis* meestendeels for *Bønder* og *Arbeids-Folk*; og 2do. havde en *Vante* ikkun een *Finger*, nemlig *Tømmelfingeren*. Hvoraf bevises nu dette? vil man spørge. Jeg svarer: Det første bevidner en *locus in Historia miraculorum S. Maximini Episc. Trevir.* (*Act.*

SS. *Maji Tom. VII. p. 28.*) som en Munk ved Navn Sigehardus i Kæyser Ottonis I. Tiid har skrevet. Den lyder saa: *Ibat ergo (S. Maximinus) & chirotheca manu superducta, quam rustici Wantum vocant, demonstravit. Ergo var Vanter Bonde-Handsker, ligesom hos os. Det andet finder man udi Vita S. Majoli Abb. Cluniac. (i Tomo 2. Maji pag. 691.) Manum ad se revocat sanam & incolumem, & sic tantummodo solum digitale quanti perdidit: Næmliq. hans Haand blev slagen eller huggen, og alligevel ved Mirakel uskad, men Fingeren af Banten gif forloren; Hvor der tales ifkun om een eniste Digitali. Men at dog ingen skal tænke, det Handsker med fem fingre er nogen nye Mode, da finder man gamle haandskrevne Bøger, med Billeder udi, som ere skrevne og malede i Seculis XIII. hvor der sees Handsker af lige samme Façon, som nu om Dage, næmliq. ikke med een Finger, men med fem. Og til disse sidste har man og straxen appliceret det gamle Ord *Wante*, fornemmelig uden for Tydskland, saasnart det var bleven Moden, ey allene hos den gemene Mand, men endog hos de Høieste og Fornemmeste at have noget paa Hænderne imod Kulden. Man lod da ogsaa Vanter giøre af det kosteligste Løn, bordnyrede og med Guld besatte. Hos Du Cange citeres af Hariulpho, *Wanti castanei auro parati*: og af en Biskops Testamente end og af Seculo X. disse Ord: *Annulum aureum unum, cum gemmis pretiosis, & Wantos paria unum.* Item af Chronico Novaliciensi: *Sceptrum cum Wantonibus indutus tenens in manibus.* Hos os er Bante, endnu den Dag i Dag er meest og allene til Vinterbrug, og derfor enten fores, eller giøres af tyk Løn som kand holde Kulden ude: Og Haq. Spegel i sit Svenske Glossario fortolker Bante en stor eller fodred Handske. Den Svenske Præst Samuel Rheen, som har fourneret Scheffero en heel Deel Materiaux til hans Lapponia, siger iblant andet i det *Cap. de Vestimentis Lapponum pag. 208.* Høe bruka the i sina Hanskar, och sellan om Winteren Wanter. *Hvilket Schefferus verterer: Fœni genus inferunt manicis suis, raroque hyberno tempore habent chirothecas è lana.* Hos de gamle Francker brugte man dog Vanter lige saa vel om Sommer-Handske, for Ex. i det Capitulari Aquisgranensi, af An. 4. Ludovici Pii, hvor der opregnes de Klædemon som Abbeden skulde forflune enhver Munk med, læser man, *Camisas duas, tunicas duas, cucullas duas* - - - *Wantos in estate, mussulas in hyeme vervecinas.* In Glossis Florentinis,*

(som

(som mange har meent at skulde være Latino-Gothicæ, men er virkeli- gen Latino-Germanicæ) staaer *Wanti & Manica*, som Latin, og For- tolkningen paa Tydsk er *Handscuoha*. Sært nok og besynderligt er det, at dette Vocabulum *Wante* har været i den Bemærkelse saalidet i Brug her hos os, i vore ældste Skrifter. I den Skaanske Lov, som er af Sec. XII. staaer *Hanzka*, naar der bydes, at man i anden Mand Skov ey maae tage flere Nodder, end sin Hat eller sin Handske fulde. De ældste Islænder har det ey heller. *Edda* udi den 38. Fabel, hvor der tales om den store Trolld Skrymner, i hvis Bante Thor var kroben ind og havde sovet Natten ud, der kaldes det *Hanzka*, og det som vi nys hørte at kaldes i Latine *Digitale guanti*, heder i samme Fabel *Thumallinn* eller *Thumlungur Hanskans*. Hos de nyere Islændere er det *Vautr* eller *Vøttr*, in duali *Vetter*, unde diminutivum *Vetlingur*, chirotheca, og i Norge kalder Bonden en Bante, *Vaat*, teste Christiano Jani in *Diction. Norv.* Gudmundus Andreæ vil have det deriveret à *Vatu*, humiditate, quod sæpe madefiat, apud laborantes in mari aut agro. Men denne gode Mand viser alt for ofte, at hand er en heel slet Etymologist; Ikke stort bedre end de, som Furetiere ommelder, der meene at *Vante* kommer af *Vagina*. Man finder det samme i Rob. Stephani *Dictionaire François-Latin*, og er forvoldet af den Liighed imellem *Gant* og *Gain*, hvilket sidste manifestè er af *Vagina*. Næmeliger stunes baade *Vante* og *Vætter* at høre til de gamle Engel-Saxiske og Tydskke Ord, hvormed Klædebon, Dække og Skiul bemærkes. Næmlig i Engel-Saxisten har man *Weda*, vestis, indumentum, *Wedel*, fascia. *Wæda-leas*, nudus, uden Klæder paa Kroppen, og i det gamle Tydskke *Wedan*, induere, *Gewede*, vestes. N. sættes ofte ind for ved T. ex. gr. *Wetur* er Vinter, *Natn*, Band &c. Paa Islandsk er *Wet* operculum, et Log, eller Dækel, i S. Olufs Saga, citante Verelio. I Glossis Lipsianis har man end ogsaa *Wanda*, vestimentum, hvoraf *Leinwand* siges. Lambert ten Kate, udi sin *Eerste Præve van geregelde Afleiding*, trækker dem alle fra det Verbo *Winden*, involvere, innectere, implicare. Derhen bringer hand ogsaa *Wante*, *Chirotheca*, *manica*, als eene Omkleeding om de Handen. Dette lader sig meget vel høre, og er efter Analogien af andre Sprog. Man kand maastee have kaldet det i Be- gynn-

gyndelsen *Hand-Wante*, og siden ladet det første Ord gaae bort ligesom i mange andre er skeet. ex. gr. En Klud i Steden for en Halsklud &c. Jeg fandt bestyrke dette med de Passager af den gamle Staanske Lov, hvor den taler om Jernbyrd. Den siger i den 7de Bogs 16. Art. Et annår hæligher Dagh i Uku, tha skal ångin Man Jarn bære, og ey hafve Vanta ofna Hænde. Dernæst i den 9de Bogs 26. Art. Thagher Jærn er boreth, tha skal Vanta ofna Hand lathe och Inseyla fore sætthia: Dette verterer Andreas Sunonis (l. 7. c. 15.) saaledes: *Judicio completo, in continenti vel pedes, si vomeres calcati fuerint, vel manus, si ferrum gestatum fuerit, panno aliquo involventur, cui diligenter adstricto, sigillum etiam apponetur.* Her mærker vi, at hand ey har verteret Vanta chirothecam, som det her ikke heller var, men et omsvøbt Klæde. Saa at useilbarlig maae dette være Oprindelsen, først Hand Vante, et Klæde til Haanden med at forvare, og siden Vante absolutè pro Handste Chirotheca. I det gamle Cambriske heder efter samme Analogie Chirotheca *Amlaw*, nemlig af *Am*, circum, & *Llaw*, manus. Og i Engel-Saxisten er *Handcopsas*, manicæ, quasi dicas manuum tegumenta seu pallia. Men at man ikke har *Wante*, hverken i det nye eller gammel Engelsk, er vel kommen deraf, at deres *Glove* er af de meget gamle Ord, som Saxerne have adopteret, saasom det ogsaa øyensynligen er af det nys bemeldte Celtiske *Llaw*, manus.

103. *Bærskab*, brugtes i forrige Tiders Dansk oftere end som nu, i steden for Gilde og Gæstebud: Vi vare sammen for nogle Dage siden til et Bærskab, 3: i et Gæstebud. Et Bryllup, Bærsel, eller andet Bærskab. Værdsfab er i gammel Dansk Conversatio, Samqvem, ex. gr. Paa Dommédag skulle onde og umilde Mænd stillies fra hælge Mænds Værdsfab og Guds Åfsyn. Om det Tydske Wertschafft vid. Wachter in *Wirth. it. Rothe in Chron. Thuring.* (Menck. T. 2.) col. 1699. og 1761. *Heldenbuch* (pag. N. ult. b.) Dem Edelen Fürsten werde was mit der Wirtschafft wol. Mon det ikke have kundet hede i ældgamle Dage Bærskab, og været det samme som Angel-Saxernes *Geberscyp*, convivium? Hvilket *Geberscyp*, item *Gebiorscyp*,
Cc
fine

fine prosthese illa Germanica, heder ellers *Beorscip*, og er egentlig *compotatio*. Somner har temmelig vidtloftigt derom i sit *Dictionario Ang. Sax.* in verb. *Gebeorshipe*. *Beor* eller *Bior* heder i de Engel-Saxiske Dictionariis, *Mulfum, hydromeli*, Mød eller Mælk: Men i de Islandske er *Biör*, *cerevisia*, ligesom det langt ældere Celtiske eller Cambriske *Bir*, som betyder det samme. *A Bordum vartha Biör og Wiin*, *Bagnar satuseir*, citerer Gudm. *Andreæ ex Clavi metrorum*. *Biorsteigur*, *haustus cerevisiæ*. *Biorsal Fotuns i Voluspa*, er *Riæmpens Drikkestue* eller *Riælder*. Ogi Regner *Lodbrogs Bise staaer*: *Dreckom bior at bragdi or biugvidom haufa*, *bibemus cerevisiam brevi ex concavis craniorum poculis*. Utsaa er heel rimeligt, at *Bjørskab* eller *Beerskab* har været det samme hos os, som *Beorscip* eller *Gebærscyp* hos Engel-Saxerne, nemlig *Compotatio*, og B siden udtalt som *W*. Paa samene *Maade* blev ogsaa det Ord *Øl* brugt hos vore Forfædre nemlig pro *Convivio*, unde *Sæstens Øl*, *Convivium propter sponsalia*. *Barfel* er saa og *Contract af Barnsøl*. *Bud-øl* er et gammelt Ord pro *Convivio*, *Commestatione*. I en gammel skreven *Postil*: *Herodes gjorde Budh Øl*, og lod dræge *Johannem*. it. *De som i Nat of Dryk of Denna Budhøl staaer amot*, at *Guds Hølge Ande ey kan them søter wordhæ*. *Deraf er Buddel*, et *Gude*. Ogi de *Evenske Love Ølbuden*, *invitatus ad nuptias vel convivium*: *Ølbuds-mænd*, *convivæ*. *Men Kroe-eller Bertsuus-Driften kaldes Pennings-Øl*, *quia cerevisia istic non gratis, sed numerata potatur pecunia*. I forbemeldte *Postill* staaer ofte *Ølsyde* pro *ebrietate*. I *Ølsyde Samqvæmd* mistes *Guds Naade*. Ellers er og i *Islandsk* *Werdur*, *epulæ*, unde *Dagwerdur*, *prandium*, *Nattwerdur*, *coena*, unde *Danicum Dævre*, *Nadvere*. *Korsebør*, sine dubio *Korse-bier*; I et *Brev af An. 1524*. haver *Borgerne i Nestved* forpligtet *Niels Jbsen Møller i Hollose Mølle*, at for nogen *Jord*, som hand bruger ved *Nestved*, skal hand male ald *Byens Malt* uden *Told*, og dertil give *Bymændene* hvert *Mar* en *Lønde Øl* til *Korsebør*.

104. *At væve*, in sensu translato, saasom: *Hand stod og vævede*, it. *hand vævede for sig*, i steden for, *hand stammede*, og

og vidste ey, hvad hand skulde sige. Man maatte vel spørge, hvorledes det verbum havde faaet sliq Bemærkning; thi ingen fornuftig raison eller Skiel er der, til at ligne en Bøvere og hans Arbeide med en Stammer, en Evilraadig, eller en ubered og ilde-talende. Jeg troer ikke, at en Bøveres Arbeide gaaer seener og slettere fra Haanden, end andre Handverker. Skulde det være, at hand slaer 2. à 3. gange til, naar hand har slaget Traaden igiennem, da hvorofte maae ikke en Smid slaae, og en Snidker fare over med sin Høvl, inden de ere færdige? Kort sagt: At væve, i forbemeldte sensu, er ikke af *tela* eller *texere*, ikke end af Penelope selv, der vævede frem og tilbage. Væfve, active. Væve og drage, Siællands Lov §. 40. a. Postilla Ms. De som ude, lytte Gud af theræ Hugh of Siærtæ of vesves i theræ Ukyssheds lyste swasom Hestæ of Mule. Det er et eget og særdeles verbum, som vi endnu finder i Engel-Saxisten, og der heder *Wafian*, fluctuare, hæsitare, vacillare, stupere. *Wafung*, stupor, fluctuatio, dubitatio. Om det Islandske verbum *Vofa*, oberrare, (idem atque at svæve herom,) er og dertil henhørende, skal jeg ikke sige. Item den Engellske terminus juridicus, *weise*, paa Latin *Wavium*, som betyder Sittegods, nemperes, quæ nullius proprietati attributæ, sine possessionis reclamatione sunt inventæ, quæ usque ad annum & diem servandæ sunt. Cowel bekiender, at hand ikke har fundet treffe dets Etymologie: Ey heller har Spelmannus vidst den. Efter dem, har jeg dog fundet, at Giles Jacob in v. *Waifs* er kommen paa, at derivere det af v. Angl. Sax. *Wafian*, dubitare, aberrare. Derimod skrives *texere* anderledes, nemlig med e eller eo, *wefan* og *weofan*; Web, tela; Webba, textor. Den Satyriske Talemaade, at væve Kirkens Vadmel, om en Præst, der prædiker ubered og ilde, er lang nyere opfundet, og beviser intet til den omtalte Etymologie.

105. Ved, pro med, bruger Jyderne endnu, nemlig Bønderne i hele Jylland indtil Skagen: At tale ved een, Jeg har talt ved ham i gaar. Synder ude, h. e. i den Deel hvor det Danske Sprog endes, og det Tydske begynder, bruges det endnu mere, nemlig ey allene pro med, men og pro hos, apud: Jeg var ved ham
 Et 2 igaar,

igaaer, pro hos ham. Dette sidste skurrer langt mere i en Kiøbenhavn's Mands Dre, end det første: Og sandt at sige, hvor ved ikke kand forklares i god Dansk ved med, og i Latine ved *cum*, troer jeg ny, at det kand eller bør taales. Dog siger man, at være ved, 3: hos, naar en Ting skeer, Siølands Lov fol. 27. a. Ved pro med, er heel gammelt, og med mindre man vil sige, at Jyder ere autores til Stilen i den Siøland'ske Lov, saa har det ogsaa været brugt i Siøland, teste L. Sæl. f. 12. b. Det er af with. fol. 20. a. 21. a. b. |

106. *Wer*, i det Norske Ord Fiske-ver, er egentlig *Septum* eller *captura*. Finmarken bestaaer saaledes af mange Fiskever, hvoraf hver gjør sit District. Norske Lov siger i Lingsfare-Balkens 1 Cap. hver tredie Aar skal holdes Lavting udi hver Fiskever i Finmarken. Vid. Arndt Berndtsen 2 Bog pag. 19. 20. Jens Bielke i sit R. gister over de Norske Terminos Juridicos siger, at "Werr er en De, som ligger langt i Havet og got Fiskerie er hos, saasom: Udver Søer-ver, Hennings ver &c." I Engel-Saxiske Dictionariis finder jeg *Wer*, *septum piscatorium*, *captura*. Og i Lit. F. anføres *Fisc-wer*, *captura piscium*, *vivarium piscinarium*, med Exempel af N. Test. Angl. Saxon. Luc. V. v. 4. *Latad cowre Nett on thone Fisc-wer, χαλδῆερε τὰ δίκτωα ἰμῶν εἰς ἄγρον.* Allmindeligen er i Engel-Saxisk *werian*, *munire*, og *Wering*, agger, en Demning. Uden Tvil af det gamle verbo, som hos Danske og Siøland'ske ogsaa haves, *vora*, at forvare, giemme, unde *Ward*, *Bagt*, *War*, forsligtig &c. In Glossis Florentinis pag. 982. *Propugnacula*, *Weri*.

107. *Bildere*, er i gemeen Mands Tungemaal i Jylland, det samme som meer formuende, riger og mægtiger: Sand bliver aldrig vildere, siger man om en slet Huusholdere, som, i hvor meget andre end vil hjælpe ham til rette, dog ikke kand komme sig. I Engel-Saxisten heder det ligeledes *wyldre*, *potentior*, *opulentior*. Positivus af dette Ord er mig en forekommen, lige saa lidt som af det Danske *Vildere*. Ellers er vel dertil hørende, disse efterfølgende, ligeledes Engelske-Saxiske Ord: *wela*, *felicitas*; *Welan*, *opes*; *wel*, *multum*; *wyldan*,

wyldan, regere, dominari, Psalm. XVIII. v. 14. *wylding*, potentia, regimen.

108. Alt legge *Vind* paa, veed alle hvad betyder, og er en Dansk Talemaade, saa ærbar og skikkelig, som nogen anden i vores Sprog. Men hvad er da *Vind* for et Ord, og af hvad Bemærkning? Thi deraf kommer ogsaa *vindskibelig*. Jeg svarer, *Vind* er det samme, som *Arbeide*, *Flid*, *Stræben*. Thi saaledes er det ogsaa i Engel-Saxikken, men foruden *d. i Enden*. *Win* og *Wine*, er labor, fortitudo: *Winful*, industrius, laboriosus; *Winuan*, og *Winnian*, est laborare, contendere; arbeide og stræbe. It. agrum colere. Ligeledes er i vort gamle Islandsk, *Vinna*, laborare, labore acquirere; *Vinnu-menn*, operarii, laboratores; *Vinnulitil*, ignavus, som lidet gider arbeidet: hvilke trende Ord Verelius haver opført i sin Indice og tagen dem af Norske og Islandske Bøger. Sagen er da klar nok, hvad det gamle Ord *Wind* anbelanger; Angaaende den Formam i Adjectivo *Vindskibelig*, da er samme pur Engel-Saxisk. Thi i deres Ord finder man *Scipe* og *scipelice*, søjede til andre Ord, som af mange hundrede Exempler bevises, og er det samme som hos os *Skab*, og hos Hønydtske *Schafft*, *Freundschaft* heder i Engel-Saxisk *Freondscipe*. Paa samme Maade *Winscipe*, laboriositas, diligentia; *Winscipelice*, diligens.

109. *Bissen*, har man ogsaa i Engel-Saxisk, hvor *Wisnan* og *Weosnian* er *marcescere*, *arescere*, *Weosniende*, *aridus*.

110. *Uqvæms*. Vi har i vore gamle Love, saavel som nye, nævnt om *Uqvæms* Ord, i saadan Betydning, som *Skelds* Ord. Og i det gamle Norske er og *Okvædins* Ord, det samme, Verba probrosa, ab o part. negat. & *quædin*, compellare, vocare, quasi verba male nominata. Saaledes forklarer baade Verelius, og vore Jurister det, hvorimod og intet falder at sige. Og selv har jeg læst Documenter og RINGS-Bidner over 300 Aar gamle, hvor ogsaa Dghenavne ere kaldte *Uqvædhs* Ord. (1462.) Men her er at mærke, at der er skeet en mærkelig Confusion i tvende heel adskilte Terminis, formedelst den for-

dervede Pronunciation af Uqvæms, som man har gjort ved Tidens Længde til Uqvæms, der vi originis suæ er gandske noget andet. Imidlertid kunde og Uqvæms have saavel en anden og noget mildere Bemærkning, saavel som en anden Etymologie og Oprindelse. Dertil haver man Anledning i de Engel-Saxiske Ord: *Cweman*, placere, delectare; *Cwemend*, placens, gratus, acceptus; *Cwemnyffe*, gratia, satisfactio. I de Engel-Saxiske Evangelier, siges Marci 15, v. 15. om Pilato: *Pilatus wolde tham folce gecweman*, hand vilde behage Folket, s. lempe sig efter Folket. Deraf er det gamle Tydske Adjectivum *biquam*, congruus, hos Otfridum og andre: og de endnu brugelige beqvæm, beqvæmmer &c. *Uqvæmmelig*, læses i Fortalen til vor gamle Lov, pro congruus, decens. *Uqvæmmelig* er derimod indecens, inhonestus, uskikkelig, ja og skammelig, ex. gr. *Skør* og *uqvæmmelig Tale*, *Sermo obscœnus & inhonestus*. Utsaa er efter denne Etymologie *Uqvæms*, ingratus, incongruus, uanstændigt. Anders Bording har brugt dette Adjectivo saaledes i sit Vers udi *Arreboes Hexæmetro*: "Det er, ô Danske Mand, uqvæms Dig fremmed Ord at laane, fra Tybren, Seyne, Rhin og Them's Og saa dit Sprog forhaane &c."

III. *Brede*, *ira*, er i det gamle Engel-Saxiske *Wred* og *Wrad*, hvoraf *Wradian*, indignari, *Wrædan*, infestare; *Wradlic*, infestus. I Islandskien er *w. borte* og *Iratus* heder der Reide. *Wrath* og *Wroth* ere endnu bekiendte og brugelige Ord i Engelsk.

II2. *Brinck*, almindelig siges det om Heste. Siden og per translationem de hominibus libidine furentibus. Men i Engel-Saxiskien bruges det promiscue, hvor *Wran*, er libidinosus, furentis; *wrennyffe*, libido.

II3. *Ydmyg*, heder i det gamle Engel-Saxiske *Eadmod* eller *Eadmod*, humilis, mitis. Matth. XI. *ic eom bilewite and eadmod on heortan*. *Eadmodnessæ*, humilitas; *Eadmodan*, humiliare. *Eadmodlic*, suppliciter; ydmygelig. Nu kunde det synes meget rimeligt, hvis man vilde slutte, at af *eadmod* var først gjort i Dansk *edmodig*, og dette siden contraheret til *ydmvig*. Helst da man ogsaa i Hollandskien haver *Oodmoed*, og *Oodmoedigh*.

digh. Men her falder en vigtig Modsigelse af dem, som vide at vi haver i vores Dansk det Ord *myg*, der betyder *sincedig*, *bøvelig*, læt til at bukke og dreje hvor man vil, og det samme som i Fransken *souple*. Samme heder og paa Islandsk *miuk*; og *miukr* er og *mollis*, *modestus*, *humilis*; *mykia*, *mollifacere*, *mulcere*; *Mykinde*, neutr. plur. res *mollis*. Saa er og i Engel-Saxisk *meek*, det samme som vores *myg*. I nogle af vore Danske Glose-Bøger, haver man at *myge sig*, pro at bukke sig. Og i den gamle haandfrevne Postill af Sec. XV. som jeg tilforne har citeret: Han (Jesus) *myugte sit sælver amot os Høghfærdughe*, (thi han kom til Verelden) item i samme Bog *Myugdom*, pro *Ydmyghed*, (som dog ellers ogsaa af bemeldte Auctore kaldes *Ydmyghd*.) *Myngdom* gjør *Menniskene* lige *Englene*, og *Høghfærdhen* gjorde *Diæfle* af *Englene*. Jeg er derfor heller vis paa, at *Ydmyg* kommer af *Myg*, *smedig* og *souple*, eller *bukkende*; Men hvoraf haver det da den første Stavelse, *Yd*? Dertil svares, at det maa vel være det Islandske *aud*, hvoraf *audkvend* (*Edd. Mythol.* 28.) *cognitu facilis*, got at kiende, eller det i Engel-Saxisten overblevne *ead* eller *ed*, *facilis*, (som og ellers betyder, *felix*, og substantive, *felicitas*;) Hvilket *ead* sees ligeledes i *edmod* og *edmodlic*, som før sagdes.

II4. *Ynk*, *Ynker*, *Ynkelig*; have vi i det gamle Islandske *Aumkan*, *querela*; og Verbo *aumka sig*, *queri*; thi *aum*, skal være *miser*, eller *øm*, unde *aumhiartadur*, *misericors*, *Ømhierted*. Men nærmere stunes det Engel-Saxiske *Inca*, *querela*, til det Danske *Ynk*. *Butan callum incan*, *sine omni querela*. *Scil. hic idem quod Danicum Ank*.

II5. *Iver* kaldes paa Dansk *iber vaccarum*, vel *aliarum pecudum*. Og i det gamle Engel-Saxiske ligeledes *Iver*, iblant de Ord, som Dr. Hikes har bemærket.

II6. *Del* er en *Leder-Kem*: Og heder ligeledes i Islandsk, *funis ex corio*. En *Leder-Pidsk* kaldes i vore gamle Biser, som undertiden i Jylland endnu, en *Del-Svøbe*. I Engel-Saxisten haver en *Leder-*

Leder: *Rem*, som man binder *Skoene* med, det *Navn Ol-Tuvonge*. Iblant de gamle Forordninger som følger efter den Skaanske Lov, er den om *Urbotamaal*, hvor den 7de Artikel, som taler om den der fanger og binder *frels Mand*, byder, at den som sigter, skal fremføre til *Tings* tillige med sine *Bidner*, de *Ol og Baand*, som den anden bandt ham med. *Saaledes* heder det i *Hadorphs edit. p. 61.* men i det *Danske Exemplar* staaer *Rem og Baand*.

II7. *Ol*, *Cerevisia*, er saavel ide allerældste *Engel-Saxiske Skrifter*, som endnu i det nye *Engelsk, Eala, Eal*. I *Kong Inæ* (som regierede fra *An. Chr. 688. til 728.*) hans *Love* nævnes *Wylsh Eal, cerevisia Wallica*. Og *Ealabus*, er *Drikke-Huus*, hvorom *Sommerus* i hans *Glossario ad X. historicos* har en lang og lærd *Observation*. I de ældste *Islandske Skrifter* heder *Ol Aul*, som *kand sees* i *Eddæ anden Part*, saa og i de adskillige gamle *Bers og andre Scriptorum locis* i *Bartholini Antiquitatum 2 Bogs 12 Capitel*. Item *Ol* i *Edda* paa mange *Steder*. in *Glossario Chaucico* har *Leibniz* mærket, quod *AHLA sit aqua infecta, trübe, non limpida, qualis etiam AHLE, cerevisia nempe frugum succo infecta*. *Ita ille*.

Hertil gaaer min *Prove* paa nærværende *Tiid*. Jeg kunde have gjort den længere, hvis ikke mit *Forsæt* var, nu at gaae alt det forbi, som kunde siges at være endnu ligesaavel *Tydske*, som *Dansk*. Thi som jeg før sagde, saadanne *Ord* haver man af *Wachter* nok som oplyste og forklarede, saa at det blev et utidigt og forgieves *Arbeide*. En anden gang kunde jeg vel ogsaa udbede mig deres *Taalmodighed*, i at høre en anden *Prove*, af *Danske Ords* *Lighed* med de *Cambriske*, for maastke deraf at kunde gjøre, efter andre *Nationers Exempel*, nogen *Slutning* til det ældgamle *Celtiske*.

